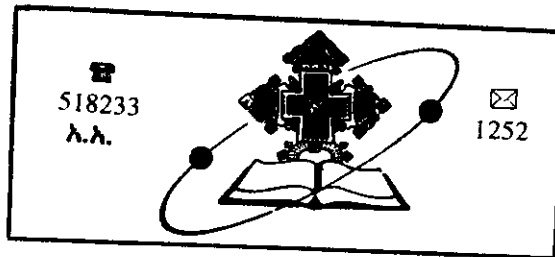

የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገብ ቃላት

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር

አዲስ አበባ

በባናዊ ማተሚያ ቤት ታተመ

መቅድም ለመጀመሪያው እትም

ስለ መጽሐፍ ቅዱስ በየጊዜው ብዙ መጻሕፍት ተጽፈዋል። እጻፋቸውም በሰብከት፣ በንግግርና በትርጓሜ መልክ ነው። ነገር ግን በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሚገኙትን ዋና ዋና አርእስት ተራ በተራ በማስቀመጥ ትርጓሜአቸውንም በመግለጥ የተጻፉ መጻሕፍት ጥቂቶች ናቸው። ስለዚህም ለወንጌል አስተማሪዎችና ለመጽሐፍ ቅዱስ ወዳጆች ጠቃሚ እንደሚሆን በልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች ከ1962 ዓ.ም. ጀምሮ ታስቦ እነሆ፣ ይህ «የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» ተዘጋጀ።

ይህ መጽሐፍ ትርጓሜ አይደለም፤ ሆኖም ብዙ ጥቅሶችን ያብራራል። ማውጫ አይደለም፤ ግን ብዙ አሳቦችን ከመጽሐፍ ቅዱስ ለማግኘት ያስችላል። መጽሐፉ ከመጠን በላይ እንዳይሆን በማለት ሁለት ሺህ የሚያህሉ አርእስት ብቻ እንዲይዝ ተደርጓል። ሙሉ ማውጫ ቢሆን ከዐሥር ሺህ በላይ አርእስት ስለሚኖሩት መጽሐፍ ይከብድ ነበር። እርግጥ የመጽሐፍ ቅዱስን መሠረታዊ አሳብ ከሚገልጹት አርእስት መካከል የቀረ እንደሌለ ተስፋ እናደርጋለን። ብዙ ሰዎችንና ቦታዎችን በስም ዝርዝር ማቅረብ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም፤ ታሪካውያን አይደሉምና ነው። ብዙ የታወቁ ቃላትንም ማብራራት አላስፈለገም። ነገር ግን ታሪካውያን ሰዎች፣ ቦታዎችና ድርጊቶች፣ የሃይማኖትና ዘመናዊ ያልሆኑ አማርኛ ቃላት፣ የመጽሐፍ ቅዱስ ዘመን ባህል፣ ልማድ፣ ሁኔታ፣ ድርጅት፣ ሥርዓትና የኅብረተሰብ አቋም፣ መጻሕፍት በየአርእስት ይገኛሉ። አስተዋይ አንባቢ ብዙ ትምህርት እንደሚያገኝባቸው እንተማመናለን።

ይህን መጽሐፍ ያዘጋጁት፣ በልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያንና ድርጅት የሚገኙ ሰዎች ናቸው። እያንዳንዱ ጸሓፊ መሠረተ አሳቡን ሳይለቅ በራሱ አቀራረብ ጽፎአል። ስለ አንዳንድ አሳቦች በመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት መካከል ልዩነት እንዳለ የታወቀ ነው። አንድ ድርጊት ብዙ ዓመታት ካለፉት በኋላ ምን እንደሆነና እንዴት እንደነበረ ለመወሰን የአንድን ጥንታዊ ቋንቋ በትክክል ለመተርጉም አስቸጋሪ ቢሆን አያስገርምም። አስገራሚ ነገር ቢገኝ የመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት አልፎ አልፎ በአሳብ ቢራራቁም በብዙ ነገር አለመለያየታቸው ነው። እያንዳንዱ ጸሓፊ በየአርእስቱ ለራሱ የሚያምንበትን ዋና አሳብ ብቻ አቅርቦአል፤ አልፎ አልፎም የልዩ ሰዎችን አስተያየት ጠቅሶአል። እዘጋጆች በሚጽፉበት ጊዜ በተለይ ሊከላከሉ ሳይባሉ ዲክሽኔሪን፣ ዘ ኒው ባይብል ዲክሽኔሪን እና መዝገበ ቃላት ዘ ኪዳን ወልድ ክፍሌን ለመመሪያ ተጠቅመውባቸዋል።

ይህ መጽሐፍ በሚዘጋጅበት ጊዜ ጽሑፎችን በማዘጋጀት፣ በምክር የረዱንን ግለሰቦችና ሥዕሎቻቸው በመጽሐፍ ውስጥ እንዲገቡ የፈቀዱልንን ድርጅቶች ክልብ እናመሰግናቸዋለን።

ይህ መጽሐፍ ለእግዚአብሔር ክብርና ለሕዝቡ ጥቅም እንዲሆን እየጸለይን በትሕትና እናበረክታለን።

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር።

መቅድም ለስድስተኛ እትም

ከ1989 ዓ.ም. ጀምሮ ይህን መዝገበ ቃላት ለማሻሻልና ለአዲሱ ትውልድ የበለጠ አገልግሎት እንዲሰጥ ለማድረግ ልዩ ልዩ ሰዎች በዝግጅቱ ተባብረዋል። ይህን መዝገበ ቃላት እንደገና ለእግዚአብሔር ክብርና ለሕዝቡ ጥቅም እንዲሆን እየጸለይን በትሕትና እናበረክታለን።

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር።

1st Printing 1980 10M	1ኛ እትም 1972 ዓ.ም
2nd Printing 1987 5M	2ኛ እትም 1980 ዓ.ም
3rd Printing 1991 10M	3ኛ እትም 1984 ዓ.ም
4th Printing 1994 20M	4ኛ እትም 1987 ዓ.ም
5th Printing 1997 10M	5ኛ እትም 1989 ዓ.ም
<hr/>	
6th Printing 2000 10M	6ኛ እትም 1992 ዓ.ም

የሥዕሎች ባለ መብት

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የሚገኙት ሥዕሎች ከዚህ በታች በተዘረዘሩት ድርጅቶች ልዩ ፈቃድ የታተሙ ሲሆን የተጠቃሾቹ ድርጅቶች መብት በሕግ የተጠበቀ ነው።

1. በሆራስ ኖልዝ (HORACE KNOWLES) በ1954፣ በ1967፣ በ1972 በጸላም በ1994 በሉሊዝ ባሳ (Louise Bass) የተጠቃሩ የተሻሻሉ ሥዕሎች ከ BRITISH AND FOREIGN BIBLE SOCIETY, LONDON, ENGLAND (ከሎንዶን የመጽሐፍ ቅዱስ ማገበር) የተፈቀዱ፤

ሂሶጵ	ሴኪም	ናዝሬት	ዳገን
የለውዝ አበባ	ስቅለት	ንስር	ድርጭት
ሊቀ ካሕናት	የስቅለት ጽሑፍ	ንግድ	ድብ
የሊባኖስ ዝግባ	ሽዮኮ	አሸንክታብ	ድንቢጥ
የሌሊት ወፍ	ሾላ	አብርሃም	ድንብላል
መለከት	ቀርሚሉስ	አታም	ድንኳን
መላጥያ (መርከብ)	ቀስት	አቴና	ዶሮ
መልሕቅ	ቀበሮ	አንበላ	ጅንጅላቴ ወፍ
መሠዊያ	ቀንበር	አንበጣ	ገሊላ
መርቡብ (መረብ)	ቀንዲል	አክሊል	ገበታ
መርከብ (በሸራ)	ቀንድ	አዝሙድ	ጉበን
መስፈሪያ (ጀረቅ)	ቂርስ	አዞ	ጊንጥ
መስፈሪያ (ፈላሽ)	ቅዱስ ቍርባን	ኡሪምና ተሚም	ጋሻ
መቅረዝ	ቅጥር	ኢየሩሳሌም	ግመል
መቅዘፊያ	ቆብ	ኢዮብ	ግሪክ
መንሽ	በለስ	ኤፌሶን	ግንድ
መንፈስ ቅዱስ	በር	እረኛ	ጉድጓድ
መክፈቻ (ቍልፎች)	ሰትር	እርዳ	ጓጉንቸር
መጅ	በገና	የእግዚአብሔር ማደሪያ	ጠባቂ
ሚዳቋ	ባቢሎን	ከርቤ	ጡብ
ማሄጃ	ቤተ መቅደስ	ከበሮ	ጣርያ
ማቴዎስ	የሄሮድስ ቤተ መቅደስ	ካህን	ጣዖት
ምኲራብ	መመላለሻ	ክርታስ	ጣዖት
ምኲራብ (ውስጥ)	ቤት (ጣራ)	ወገኒ	ጥልፍ
የምድያም ነጋዴዎች	ተምር	ወይራ	ጥቅልል
ምግብ (ዳቦ ሲዘጋጅ)	ተሰሎንቄ	ወይን	ጥና
የጭነት ሠረገላ	ተኩላ	የወይን ግንብ	ጦር ሠራዊት
የጭነት ሠረገላ	ተግባረ እድ (የሴቶች)	ዋላ	ጦር ሠራዊት (መቶ አለቃ)
የጦር ሠረገላ	ቱንቢ	ዐምድ	ጸናጽል
ርኩስ እንስሳት	ነብር	ዓሣ አጥማጅ	ጸፊ
ሮማን	ነነዌ	ዕጣን	ጽሕፈት
የሮም ከተማ	ነጋሪት	የዕጣን መሠዊያ	ፈረስ
የሮም አርማ	ናርዶስ	የዜማ ዕቃ	ፍጥረት
ሰቅል	የናስ መሠዊያ	ዲናር	
ሰቆቃወ ኤርምያስ	ናቡከደነፆር	ዳርዮስ	

መግቢያ

ከዚህ መጽሐፍ ጥቅም ለማግኘት የሚከተሉትን መገንዘብ ይረዳል።

1. አርእስት፤ ቃላት ብዙ ጊዜ በሰም ዓይነት ይገኛሉ። ስለዚህ «ዳነ» በሚለው ሳይሆን «ደገነት» በሚል ርእስ የመዳን ነገር ተጽፎ ይገኛል። አንዳንድ ጊዜ ግን ግሦች በርእስ ተሰጥተዋል፤ ለምሳሌ፤ «ኩነት»፤ «አበራየ» ... ወዘተ። ቅጽልና ባለቤት፤ ዘርፍና ባለቤት ያላቸው ቃላት ሲገኙ በሁሉም መግባባት ይገባል። ብዙ ጊዜ ግን በመጀመሪያው፤ ግለትም በባለቤቱ ወይም በቅጽሉ ይገኛል። ለምሳሌ «አላባሽ አግራ ጋሻ»፤ «አላባሽ» በሚል ርእስ ይገኛል። አንዳንድ አርእስት ደግሞ በሁለተኛው በዘርፉ ይገኛሉ፤ ለምሳሌ «መጽሐፈ ምሳሌ»፤ «ምሳሌ» በሚለው ርእስ ይገኛል። ግን ሰፊ ማብራሪያ የተሰጠበትን ርእስ ለማመልከት እንዲህ ተባለ እንጂ ሁሉም ቃል በየአርእስቱ ይገኛል። አገናዛቢ ያለበትን ቃል ደግሞ በሰም ዓይነት ማውጣት ያስፈልጋል። ለምሳሌ «የፍጥረት መጀመሪያ»፤ «ፍጥረት» በሚለው ርእስ ይገኛል።
2. ጥቅሶች፤ የተጠቀሱትን ጥቅሶች ከመ.ቅ. ማንበብ ያስፈልጋል። የጥቅስ አወጣጥ ሕግ 1980 ዓ.ም. በታተመው መ.ቅ. ይገኛል። ስለ እያንዳንዱ ርእስ ዋና ዋና ጥቅሶች ተሰጥተዋል። ከዚህ በተረፈ ግን በአዲስ ኪዳን ግርጌ ያሉ ተመሳሳይ ጥቅሶችን በመመልከት ሌሎችንም ማግኘት ይቻላል። ከዚህም ጋር ተመሳሳይ አርእስትን መመልከት ተጨማሪ ትምህርትን ለማግኘት ይረዳል።
3. የቃላት ትርጉም፤ አንዳንድ ቃላት ለምሳሌ እንደ «ሰንበር» ያሉት ብዙ ነገሮችን ሊያመለክቱ ይችላሉ። በዚህ መጽሐፍ ግን ቃሉ በመ.ቅ. ምንን እንደሚያመለክት ይገለጻል። ይህንም ለማድረግ ጸሓፊዎች የቃሉን መሠረተ አሳብ ለመግለጥ የሰብራይስጥ ወይም የግሪክ ቃልን ተመልክተዋል።
4. የስሞች ትርጓሜ፤ ብዙ ስም ትርጉም ይኖረዋል፤ ነገር ግን ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ለመተርጎም ያስቸግራል። ስለ አንዳንድ ስሞች የሊቃውንት አስተሳሰብ የተለያየ በመሆኑ በመግለጫ ከተሰጠው ትርጓሜ ሌላ ሊኖረው ይችላል።
5. የዓመት አቋጣጠር፤ ልዩ ልዩ አቋጣጠር እንዳለ የታወቀ ነው። ይህ መጽሐፍ በሌሎች ቋንቋዎች ከተጻፉት የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገብ ቃላት ጋር እንዲስማማ ዓመታት እንደ ኤርፓ አቋጣጠር ተጽፏል። የክርስቶስ ልደት የዓለም ታሪክ መነሻ በመሆኑ ዓመታትን ከክርስቶስ ልደት በፊት (ከክ.በ.) እና ከክርስቶስ ልደት በኋላ ብለን በዚህ መጽሐፍ እንቅጥራለን። ለምሳሌ ኢሳይያስ ከክርስቶስ በፊት በ700 ዓመታት ከክ.በ. ሲባል ክርስቶስ ሊመጣ 700 ዓመት ሲቀረው ማለት ነው። ይህ ዘዴ ከተለመደው ከ«ዓመተ ዓለም» አቋጣጠር ለየት ያለ መሆኑን እናሳስባለን። ዓመተ ምሕረት መነሻው የክርስቶስ ልደት ስለሆነ የታወቀው «ዓመት» ይህ.
6. የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት፤ በብዙ ሰው እጅ የሚገኘው መ.ቅ. ስድሳ ስድስት መጻሕፍትን ያጠቃልላል። ይህ መጽሐፍ እነዚህን በሰፊው ይጠቅሳል። አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ስድሳ ስድስቱን ይቀበላሉ፤ ስለ ሌሎች መጻሕፍት ግን የተለያየ አሳብ እንዳለ የታወቀ ነው። ስማቸውንም «አዋልድ» ወይም «አፖክሪፋ» ይሉአቸዋል፤ ስለ እነዚህም አርእስት ተዘጋጅቶአል፤ ነገር ግን ሌሎች አርእስት ለማስረጃ በብዛት አልተጠቀሱም።
7. ሥርዓተ ፊደል፤ በአግርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የአንዳንድ ቃላት ፊደሎች አልፎ አልፎ አንድ ዓይነት አይደሉም፤ ለምሳሌ አንድ ጊዜ «ግብጽ» በሌላም ጊዜ «ግብፅ» ይላል፤ እንደዚሁም «ዓላማ»፤ «አላማ» ብሎ ይገኛል። ስለዚህ አንድ ቃል በተለመደው ፊደል ባይገኝም በተመሳሳይ ፊደል መፈለግ ይረዳል። ደግሞም በመ.ቅ. ውስጥ ባለው አንዳንድ ሥርዓተ ፊደል

2. ከ«ዚ ኢንተር ቫርሰቲ ፕረስ (THE INTER VARSITY PRESS) የተፈቀዱ :-

የታላቁ ሄሮድስ ገንዘብ		ኔር	ዘፈን
የሄሮድስ እርኪላዎስ ገንዘብ		አርኪዎሎጂ	የይሁዳ ሰዎች
የሄሮድስ አንቲዳስ ገንዘብ		አስታርት	ደግገል
የተዳግዊ ሄሮድስ አግራኦ ገንዘብ		አንጾኪያ	ዳርዮስ
ልብስ	ሰጉን	ኢዩ	ግርፋት
ሎቲ	ሱሳ	ኢያሪቡ	ጠጉር
መልእክት	ሶርያ	እባብ	የጥላ ስፍራ ሰዓት
መጥመቂያ	ሻኩራ	ከውር	የጦር መሣሪያ
ግዛን	ቀለበት	ክብደት	ጦርነት
ግጥተም	ቄሣር	ወልደ አደር	ፈርጥ
ግርዳክ	በአል	ወንጭፍ	ፊደል
ግደን	ቤት (ዑር)	ወጥመድ	ፍልስጥኤም
ሰግርያ	ተራራም	ዓላማ	
ሰናክራም	ናስ	ዘውድ	

3. ከ«ዚ ዌስትሚንስተር ዲክሽነሪ ኦፍ ዚ ባይብል» (THE WESTMINSTER DICTIONARY OF THE BIBLE) በጆን ዲ ደቪስ ከተዘጋጀ በሄንሪ ስናይደር ጌህማን ታርም ከዚ ዌስትሚንስተር ፕረስ ከታተመ የተፈቀዱ፡ መቃብር፣ የአገናንዝ ዘደ፣ አንባር፣ ዙፋን፣ የጥጃ ምስል።

4. ከሲንድኪቭን ኢንተርናሽናል ሊሚትድ (SYNDICATION INTERNATIONAL LIMITED) የተፈቀደ :- የጭቃ ቅርጽ።

5. ከሲንገር ከተዳፈ ከ«ኤ ሂስቶሪ ኦፍ ቴክኖሎጂ» (A HISTORY OF TECHNOLOGY) የተገኘ ከእክሰርድ ዩኒቨርሲቲ ፕረስ የተፈቀደ :- ተግባረ እድ፣ የአናጢ መሣሪያዎች።

6. ከዚ ዩኒቨርሲቲ ሙዚዩም ኦፍ ዚ ዩኒቨርሲቲ ኦፍ ፕንሲሊቪኒያ የተፈቀደ :- የዑር ጣዖት መቅደስ።

ሊቃውንት ላይሰማው ይችላሉ፤ የዚህ መጽሐፍ አዘጋጆች ግን በመ.ቅ. ውስጥ ባለው ሥርዓተ ፊደል ተመርተዋል።

8. ሥዕሎች፤ በዚህ መጽሐፍ የሚገኙ ሥዕሎች በመቅደሙ ላይ እንደተገለጠው ከልዩ ልዩ ድርጅትና ማኅበር የተገኙ ናቸው። በመ.ቅ. ዘመን የነበሩት ሕንጻዎች ሁሉ ፈርሰዋል። ሆኖም ልዩ ልዩ የቤት ዕቃዎችና መሣሪያዎች፣ በድንጋይ ላይ የተቋረጹ ሥዕሎች፣ ገንዘቦች፣ መቃብሮችና የቤት ፍርስራሾች ቡባዛት ተገኝተዋል። እነዚህንም በማጥናት በመ.ቅ. ዘመን ቤት፣ ልብስ፣ ባህል ... ወዘተ እንዴት እንደነበረ ለማወቅ ተችሎአል። ስለዚህ አንዳንድ ሥዕሎች ከድንጋይ ቅርጾች የተቀዱ ናቸው፤ ሠዓሊዎችም የተገኘውን ዕቃና ፍርስራሽ፣ ሌላውንም ከመረመሩ በኋላ እየግሉ እንዴት እንደነበረ ለማሳወቅ ተግተዋል። ከቃላት ጋር የሥዕል ማስረጃ ጠቃሚ ነውና አንዳንድ ጥንታውያን ነገሮች በሥዕል ተገልጠዋል።

9. ካርታዎች፤ በመጽሐፉ መጨረሻ ቍጥር ያላቸው ካርታዎች ይገኛሉ፤ በካርታዎች ላይ ሰንጠረዥ ተደርጎአል፤ ለየክፍሉም ፊደል ይኖረዋል፤ ስለዚህ በመግለጫው ላይ ካ.2ሀ ተብሎ በጻፍ፣ የተጠቀሰው ቦታ በ2ተኛው ካርታ በሰንጠረዥ በ«ሀ» ክፍል ይታያል።

10. ምሳሌ ሃሳብ፤ በዚህ ጊዜ ተደጋግመው የሚገኙ ቃላት በምሳሌ ሃሳብ እንደሚከተለው ተገልጠዋል።

መ.ቅ.	ግለት	መጽሐፍ ቅዱስ
ፆ.	ግለት	ምዕራፍ
ሥ.	ግለት	ሥዕል
ፉ.	ግለት	ቍጥር
ቤ.ክ.	ግለት	ቤተ ክርስቲያን
ብ.ክ.	ግለት	ብሉይ ኪዳን
አብ.ክ.	ግለት	አብያተ ክርስቲያናት
አ.ክ.	ግለት	አዲስ ኪዳን
እ.ኤ.አ.	ግለት	እንደ ኤሮፓ አቋጣጠር
እ.አ.አ.	ግለት	እንደ ኢትዮጵያ አቋጣጠር
ከክ.በ.	ግለት	ዓመት ከክርስቶስ (ልደት) በፊት
ከ.ግ.	ግለት	ኪሎ ሜትር
ካ.	ግለት	ካርታ
ዓ.ፆ.	ግለት	ዓመተ ምሕረት (ከክርስቶስ ልደት በኋላ)
ይ.መ.	ግለት	ይ.መ.ልከት

11. የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት ምሳሌ ሃረ ሃል ዝርዝር፤

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት

<u>ሙሉ ስም</u>	<u>ባጭሩ</u>	<u>ሙሉ ስም</u>	<u>ባጭሩ</u>
አሪት ዘፍጥረት	ዘፍ.	መጽሐፈ መክብብ	መክ.
አሪት ዘጸአት	ዘጸ.	መገልጻዊ መገልጻይ	መ.መ.
አሪት ዘሌዋውያን	ዘሌ.	ትንቢተ ኢሳይያስ	ኢሳ.
አሪት ዘጉልቶ	ዘጉ.	ትንቢተ ኤርምያስ	ኤር.
አሪት ዘዳግም	ዘዳ.	ሰቆቃው ኤርምያስ	ሰ.ኤ.
ኢያሱ	ኢያሱ	ትንቢተ ሕዝቅኤል	ሕዝ.
መሳፍንት	መሳ.	ትንቢተ ዳንኤል	ዳን.
ሩት	ሩት	ትንቢተ ሆሴዕ	ሆሴዕ
1 መጽሐፈ ሳሙኤል	1ሳሙ.	ትንቢተ ኢዩኤል	ኢዩ.
2 መጽሐፈ ሳሙኤል	2ሳሙ.	ትንቢተ አሞጽ	አሞጽ
1 መጽሐፈ ነገሥት	1ነገ.	ትንቢተ አብድዩ	አብ.
2 መጽሐፈ ነገሥት	2ነገ.	ትንቢተ ዮናስ	ዮናስ
1 መጽሐፈ ዜና መዋዕል	1ዜ.መ.	ትንቢተ ሚክያስ	ሚክ.
2 መጽሐፈ ዜና መዋዕል	2ዜ.መ.	ትንቢተ ናሆም	ናሆም
ዕዝራ	ዕዝ.	ትንቢተ ዕንባቆም	ዕን.
ነሀምያ	ነሀ.	ትንቢተ ሶርንያስ	ሶር.
አሱቴር	አሱ.	ትንቢተ ሐጌ	ሐጌ
ኢዮብ	ኢዮብ	ትንቢተ ዞርያስ	ዞን.
መዝሙረ ዳዊት	መዝ.	ትንቢተ ሚልክያስ	ሚል.
መጽሐፈ ምሳሌ	ምሳ.		

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት

የጣቴቃስ ወንጌል	ጣቴ.	1 ወደ ጢሞቴዎስ	1ጢሞ.
የጣርቆስ ወንጌል	ጣር.	2 ወደ ጢሞቴዎስ	2ጢሞ.
የሉቃስ ወንጌል	ሉቃ.	ወደ ቲቶ	ቲቶ
የዮሐንስ ወንጌል	ዮሐ.	ወደ ፊልሞና	ፊልሞና
የሐዋርያት ሥራ	ሐ.ሥ.	ወደ ዕብራውያን	ዕብ.
ወደ ሮም ሰዎች	ሮም	የያዕቆብ መልእክት	ያዕ.
1 ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች	1ቆር.	1 የኢፕሮስ መልእክት	1ኢፕ.
2 ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች	2ቆር.	2 የኢፕሮስ መልእክት	2ኢፕ.
ወደ ገላትያ	ገላ.	1 የዮሐንስ መልእክት	1ዮሐ.
ወደ ኤሬሶን	ኤሬ.	2 የዮሐንስ መልእክት	2ዮሐ.
ወደ ፊልጵስዮስ	ፊል.	3 የዮሐንስ መልእክት	3ዮሐ.
ወደ ቆላስይስ	ቆላ.	የይሁዳ መልእክት	ይሁዳ
1 ወደ ተሰሎንቄ ሰዎች	1ተሰ.	የዮሐንስ ራእይ	ራእ.
2 ወደ ተሰሎንቄ ሰዎች	2ተሰ.		

12. የጥቅስ አገባብ፤ ጥቅስ ሲጠቀስ መጽሐፉ፣ ምዕራፉና ቀጥሩ ይሰጣል። መጽሐፉ በአጭሩ ከተጻፈ በኋላ፣ ከነጠላ ሠረዝ «፤» በስተግራ ምዕራፉ፣ ከነጠላ ሠረዙ በስተቀኝ ደግሞ ቀጥሩ ይኖራሉ። ለምሳሌ ማቴ. 2፣7 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7 ያመለክታል። በቀጥሮቹ መካከል «-» ካለ «እስከ» ማለቱ ነው። ለምሳሌ ማቴ. 2፣7-10 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7 እስከ ቀጥር 10 ያለውን ያመለክታል። በቀጥሮች መካከል ሁለት ነጥብ ካለ «፡» ከአንድ ቀጥር በላይ ይነበባል። ለምሳሌ ማቴ. 2፣7፡12፡21 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7፣ 0፡ፊራ ሁለትና ኃያ አንድ ያመለክታል። ከጥቅስ በኋላ ድርብ ሠረዝ «፤» ሲገኝ ሌላ ጥቅስ እንደሚከተል ይገልጻል። ም. 2፣5-6፣4 ምዕራፍ 2 ቀጥር አምስት እስከ ምዕራፍ 6 ቀጥር አራት ያለው ይነበባል ማለት ነው።

መዝሙረ ዳዊትን በተመለከተ ሁለት ዓይነት አቋጣጠር እንዳለ የታወቀ ነው። ይህ መዝገበ ቃላት በዕብራይስጥና በእንግሊዝኛ እንዲሁም በአማርኛ 1980 ዓ.ም. ትርጉም ያለውን አቋጣጠር ይከተላል። በ1953 ዓ.ም. የታተመው ግን የሰባ ሊቃናትንና የግእዝን አቋጣጠር ስለሚከተል አንባቢው ይህን እትም የያዘ ከሆነ በቅንፍ ውስጥ ያሉትን ቀጥሮች መመልከት አለበት።

13. የአርእስት ቅደም ተከተል፤ በዚህ መጽሐፍ በህ ለ ሐ መ መሠረት እንደሚከተለው ነው ፡-

ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ሀ	ሆ		ኩ			ኳ	ኴ	ኵ		
ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ	ሏ	ኸ	ኹ	ኺ	ኻ	ኼ	ኽ	ኾ	
ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ	ሐ		ወ	ወ	ወ	ወ	ወ	ወ	ወ	ወ
መ	መ	ሚ	ማ	ሚ	ም	ሞ	ሟ	ዐ	ዐ	ዓ	ዓ	ዓ	ዐ	ዐ	
ሠ	ሠ	ሢ	ሣ	ሢ	ሥ	ሦ		ዘ	ዘ	ዘ	ዘ	ዘ	ዘ	ዘ	ዘ
ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሪ	ር	ሮ	ሯ	ዠ	ዠ	ዡ	ዣ	ዤ	ዥ	ዦ	ዧ
ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ሰ	ሶ	ሷ	የ	የ	ዩ	ያ	ዮ	ይ	ዮ	
ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሽ	ሾ	ሿ	ደ	ደ	ዲ	ዳ	ዴ	ድ	ደ	ደ
ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቅ	ቆ		ጀ	ጁ	ጂ	ጃ	ጄ	ጅ	ጆ	ጇ
ቂ			ቄ	ቅ	ቆ			ገ	ገ	ጊ	ጋ	ጌ	ግ	ገ	
በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ	ቧ	ጎ			ጎ	ጊ	ጋ		
ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቲ	ት	ቶ	ቷ	ጠ	ጠ	ጡ	ጣ	ጤ	ጥ	ጠ	ጡ
ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ች	ቾ	ቿ	ጨ	ጨ	ጫ	ጫ	ጭ	ጭ	ጭ	ጭ
ኅ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ
ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ	ኗ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ
ሃ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	ህ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ
አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	ረ	ሩ	ረ	ሩ	ረ	ሩ	ረ	ሩ
ከ	ከ	ከ	ካ	ከ	ከ	ከ	ከ	ፐ	ፐ	ፐ	ፐ	ፐ	ፐ	ፐ	ፐ

ሀብት፤ ግናቸውም ዓይነት የገብረትና የገንዘብ ብዛት ወይም ሥጋዊና መንፈሳዊ ችሎታ፤ ዘፍ. 13፥2፤ ኢያሱ 22፥8፤ ኢዮብ 1፥3፤ 1ቆ. 1፥5፥6፤ ራእ. 2፥9፤ 3፥17። እግዚአብሔር ለጋስ ነውና ሀብት የእርሱ በረከት ነው፤ በተለይ እግዚአብሔርን የሚፈራ ባለጠጋ ይሆናል፤ መዝ. 1፥1-3፤ 112፥1-3፤ 1ጢዋ. 6፥17። ሀብታም ለጋስ መሆን አለበትና እንደሚገባው ሀብቱን በያካፍል መንፈሳዊ በረከትን ያገኛል፤ ምሳ. 11፥24፤ ሉቃ. 12፥33፤ 16፥11፤ 1ጢዋ. 6፥18-19፤ 2ቆ. 9፥8-9።

ሀብታም ያለውን ከእግዚአብሔር እንደተቀበለ እንዳይረሳ (ዘጸ. 8፥17-18) በሀብቱም እንዳይመካ መጠንቀቅ አለበት፤ መዝ. 52፥7፤ ማቴ. 13፥22፤ 19፥22-26፤ ሉቃ. 12፥16-21፤ 16፥14-31። ባለጠግነት ማሰናከያ ሊሆን ስለሚችል መጠነኛ ሀብት ይሻላል፤ ምሳ. 30፥8-9። ሰው ባለው መደሰት እንጂ በዙ ሀብትን መማኘት አይገባውም፤ መዝ. 62፥10፤ 1ጢዋ. 6፥8-10፤ ዕብ. 13፥5።

የኢየሩሳሌም ቤ.ክ. ሀብትን በአንድነት አሰባስባ መያዝ ስለጀመረች ድሀ በመካከልዋ አልነበረም፤ ሐ.ሥ. 4፥32-37። በኋላ ግን በሌሎች አብ.ክ. የኢየሩሳሌም ድሆች መረዳታቸው አስፈላጊ ሆነ፤ ሮም 15፥25-29፤ ገላ. 2፥10። ማንኛውም ቤ.ክ. ለራሱዋ ድሆች ማሰብ ይገባታል፤ ሮም 12፥13። በሀብት ምክንያት ልዩነት እንዳይደረግ ተከልክሏል፤ ያዕ. 2፥1-7።

መዝሙረኛው፡ ብዙ ጊዜ ኃጢአተኞች ባለጠግኑ፡ እግዚአብሔርንም የሚፈሩ ድሆች ስለሆኑ እግዚአብሔርን መከተል ምን ይጠቅማል? ብሎ ይጠይቃል፤ መዝ. 73፥12-14። መልሱ በመጨረሻ ባለጠግኑ ወደ ፍርድ እንደሚቀርቡ የጻፉትም ሀብት እግዚአብሔርን ማቆን ነው፤ መዝ. 73፥16-28። በዚህ አገገር ባለጠግኑ ይረገማሉ፡ ድሆችም ይከብራሉ፤ ሉቃ. 6፥20-24፤ ያዕ. 5፥1-6።

ሁሉ፤ ይህ ቃል ብዙ ጊዜ የዓለም ሰዎችን ሁሉ አንድም ሳይቀር (ሮም 3፥23)፣ ወይም አማኞችን ሁሉ ሊያመለክት ይችላል፤ ዮሐ. 3፥16። አንዳንድ ጊዜ የሚበዙትን ይመለከታል፤ ማር. 1፥33። በሌሎች አንቀጾችም ቃሉ ሰዎችን ከማዕረግ ወይም ከወገን በተለይም ከአይሁድና ከአሕዛብ በአንድነት እንጂ አንድ ሳይቀር ሁሉንም አያመለክትም፤ ዮሐ. 12፥20፥32፤ 1ጢዋ. 2፥1-7።

ሁልጊዜ፤ ቃሉ የእግዚአብሔርን ሥራ ሲያመለክት ያለ ዕረፍት የሚያደርገውን ያሳስባል (ማቴ. 28፥20)፤ ሰውን ሲያመለክት ግን ድርጊት ላይ ተመርኩዞ የሚዘወተረውን ይገልጻል፤ 1ተሰ. 1፥2፥3።

ኒሶጵ (ሁሶፕ)፤ ብ.ክ. ልዩ ልዩ ተከሎችን በአንድ ቃል አጠቃሎ ይገልጻቸዋል። 1. በአይሁድ ሥርዓት መሠረት ደም የሚረግቡት አጭር ተክል፤ ዘጸ. 12፥22። 2. በግንብ ላይ የሚባቅል አካል፤

ተክል፤ 1ነገ. 4፥33። 3. በኢየሱስ ስቅለት ጊዜ ሰፍነው የተደረገበት «ሁሶፕ» መቃ የመሰለ ሌላ ዓይነት ተክል። ምናልባት የዝንጋዳ አገዳ ሊሆን ይችላል፤ ዮሐ. 19፥29፤ ደግሞም ማቴ. 27፥48 ይመ.

ሃሌሉያ፤ በዕብራይስጥ «እግዚአብሔርን አመስግኑ» ማለት ነው፤ መዝ. 111፥1፤ ራእ. 19፥6። ብዙ ጊዜ ቃሉ ለመዝሙራት መግቢያ እና ለመደምደሚያ ይጠቅማል፤ 146፤ 148-150።

ሃይማኖት፤ ቃሉ እምነት ማለት ነው። ሃይማኖት በአሁኑ አነጋገር የነገረ መለኮትን ትምህርት፣ የእምልኮትን ሥርዓት፣ ከእምነትም የተነሣ የሰውን አካሄድ ያጠቃልላል። የሃይማኖት መሠረት የሰው ምርምር ሳይሆን የእግዚአብሔር የራሱ በተፈጥሮና በመጽሐፍ ቅዱስ መገለጥ ነው። ለዚህም መገለጥ ሰው የሚሰጠው ተገቢ የሆነ የአሀፋ ምላሽ ማመንና መታዘዝ ነው፤ 2ጢዋ. 4፥7፤ ይሁላ 3፥20፤ 1ቆ. 2፥11-16። «እምነት» ይመ.

የሃይማኖት ውሳኔ፤ በአጭር የተጠቃለለ የክርስቲያን ሃይማኖት ሥርዓት። ከመጀመሪያ ጀምሮ ሐዋርያት ጫንጊልን አስተማሩ፤ የተወሰኑ ትምህርትም ሰጡ። ይህም ትምህርት «የሐዋርያት ትምህርት» ተባለ፤ ሐ.ሥ. 2፥42፤ ሮም 6፥17-18፤ 1ጢዋ. 4፥6፤ ቴቶ 1፥9። ትምህርቱንም በተወሰኑ ቃላት ሊያስተምሩ ጀመሩ። በዚህም ዓይነት አይሁድ አስተምረው ነበር፤ ዘጸ. 6፥4፥5። በልዩ ልዩ ጥቅሶች ሐዋርያት በተወሰኑ ቃላት እንዳስተማሩ ይታያል፤ ለምሳሌ 1ቆ. 12፥4-6፤ 15፥3፥4፤ ፊል. 2፥5-11፤ 1ጢዋ. 3፥16።

የቤ.ክ. አባቶች ስሕተትን ለመቃወም ሃይማኖትን ወሰኑ። ከጥንት የታወቁ የሃይማኖት ውሳኔዎች የሚከተሉት ናቸው፡-

1. የሐዋርያት የሃይማኖት ውሳኔ (ጸሎተ ሃይማኖት)፤ ይህ የሐዋርያትን ትምህርት ይይዛል እንጂ በሐዋርያት አልተጻፈም።
2. የኒቅያ ጸሎተ ሃይማኖት።
3. ጸሎተ ሃይማኖት ዘአፍሪቅያ (ዘአፍሪቃ)። ይህ ጸሎተ ሃይማኖት የተዘጋጀ ነው ይባላል። ከዚያም

ወዲህ የመጀመሪያዎቹን መሠረተ አሳቦች ሳይለቁ ለዩ ለዩ የሃይማኖት ውሳኔዎች ተዘጋጅተዋል።

ሄልፍቱ፤ በግብፅ አገር ፀሐይ ይመለከባት የነበረ ከተማ፤ ዘፍ. 41፣ 45፤ ኤር. 43፣ 13፤ ሕዝ. 30፣ 17። ሄልፍቱ የነበረበት አሁን የካይሮ ከተማ ካለበት ዐሥራ አምስት ኪ.ሜ. ይርቃል።

ሄሮሚን፤ በግሪክ ሃይማኖት የዋናው አምላክ የድያ ጓደኛና መልእክተኛ ተብሎ ይታመንበት የነበረ አምላክ ነው፤ ሐ.ሥ. 14፣ 12፣ 13።

ሄሮድስ፤ ከኤዶም ዘር፣ የተገኘ ቤተሰቦች ስም ነው። እነዚህ ቤተሰቦች የአይሁድን ሃይማኖት ተቀብለው ከ47 ከክ.በ. እስከ 79 ዓ.ም. («ዓመት» ይሙ) በአይሁድ አገር ነገሥታትና ገዢዎች ሲሆኑ የማስተዳደር ችሎታ ነበራቸው። ነገር ግን ከሌላ ዘር በመሆናቸው፣ ብዙ ብልገናም በመሥራታቸው፣ ሥልጣናቸውንም ከርም መንግሥት ስለተቀበሉ በአይሁድ ዘንድ ተወዳጅነት አልነበራቸውም። ሆኖም በአይሁድ መካከል የሚገኝ «የሄሮድስ ወገን» የሚባል ክፍል ግዛታቸውን ደገፈ፤ ማር. 3፣ 6፤ 12፣ 13-17።

መ.ት. ከዚህ ቤተሰብ መካከል የሚከተሉትን ዘመኝ ሰዎች ስም ይጠቅሳል ፡-

1. ታላቁ ሄሮድስ፤ የአይሁድ ንጉሥ ሆኖ በ37 ከክ.በ. ነገሠ። በእስራኤል አገር ያለውን የቂሃርያ ከተማ ቁረቁረ፤ ቤተ መቅደሱን ማሳደስና ማስገጥ ጀመረ፤ ሕፃናትንም አስገደለ፤ ማቴ. 2፣ 1-18። ዐሥር ሚስቶችን አገባ፤ ከቤተሰቡና ከዚያም ውጭ ብዙ ሰዎችን ፈጅ። ከሞተ በኋላ መንግሥቱ ለልጆቹ በሦስት ተከፈለ። ታላቁ ሄሮድስ የሞተበትን ዓመት መወሰን አስቸጋሪ ስለሆነ «ዓመት» የተመዘገበበትን ርእስ ይሙ.

የታላቁ ሄሮድስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የራስ ቀር፡ በሌላው ጋሻ

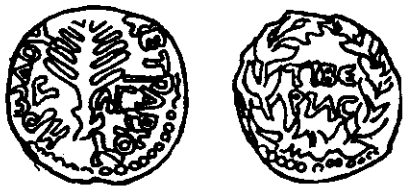
2. አርኪላዎስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 6 ዓ.ም. ይሁዳን ገዛ፤ ማቴ. 2፣ 22።

የሄሮድስ አርኪላዎስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የወይን ዘለላ፣ በሌላው የራስ ቀር

3. ሄሮድስ ፊልጶስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ፤ ማቴ. 14፣ 3።

4. ሄሮድስ አንቲዳስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 39 ዓ.ም. ገሊላን ገዛ። የወንድሙን የሄሮድስ ፊልጶስን ሚስት አገባ። መጥምቁ የሐንስ ስለዚህ በገሥዳው አሰረው፤ በሰይፍ አስቋርጦም አስገደለው፤ ማቴ. 14፣ 1-12። ኢየሱስ ቀበሮ ብሎ በመጥራቱ ጠባዩን ገለጠ፤ ሉቃ. 13፣ 32። ዲላጦስ ኢየሱስን ሲልክለት ሄሮድስ በመናቅ ዘበተበት፤ ሉቃ. 23፣ 6-12።

የሄሮድስ አንቲዳስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የዘንባባ ዝንግሬ፡ በሌላው የአበባ አክሊል

5. ሄሮድያዳ፤ የአርሰቶቡሎስ ልጅ የታላቁ ሄሮድስ የልጅ ልጅ በመጀመሪያ አገትዋን ሄሮድስ ፊልጶስን፣ ቀጥሎም ሄሮድስ አንቲዳስን አገባች። መጥምቁ የሐንስን አስገደለች፤ ማቴ. 14፣ 3-12።

6. ፊልጶስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 34 ዓ.ም. ኢጦርያስንና ጥራኮኒድስን ገዛ፤ ሉቃ. 3፣ 1።

7. ንጉሥ ሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ የአርሰቶቡሎስ ልጅ የታላቁ ሄሮድስ የልጅ ልጅ ከ41-44 ዓ.ም. ይሁዳን ገዛ። ሐዋርያው ያዕቆብን ገደለ፤ ጲጥሮስንም አሰረ። የጌታ መልአክ ግን ጲጥሮስን አዳነ፤ ንጉሡም በመልአኩ ተቀሥሮ ሞተ፤ ሐ.ሥ. 12።

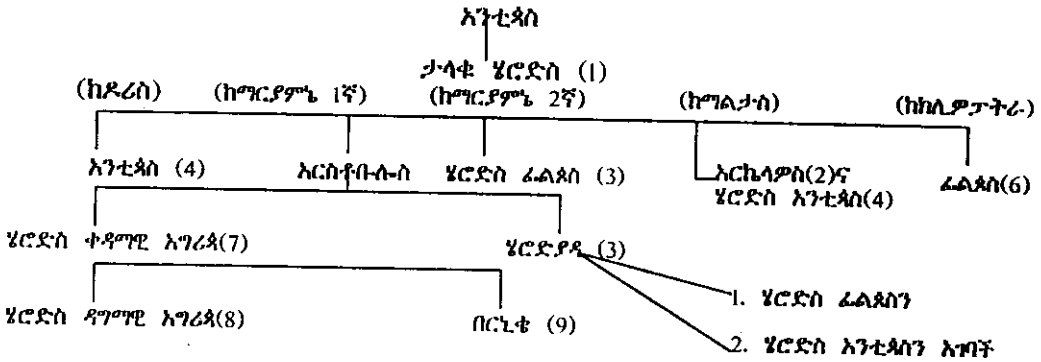

የቀዳማዊ ሄሮድስ አግሪጳ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ ጃንጥላ፣ በሌላው ገብስ

8. ንጉሥ ሄሮድስ ዳግማዊ አግሪጳ፤ የሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ ልጅ ከ50 ዓ.ም. ጀምሮ ገሊላን ገዛ። ጳውሎስ በፊቱ ተከሰ ቀርቧል፤ ሐ.ሥ. 25፣ 13-26፣ 32።

9. በርኒቁ፤ የንጉሥ ሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ ልጅ። አገትዋን ካገባች በኋላ ከወንድምቱ የሄሮድስ ዳግማዊ አግሪጳ ጋር ዝመት እየፈጸመች ኖረች፤ ጳውሎስም ሲከሰስ ከወንድምቱ ጋር ተሰየመች፤ ሐ.ሥ. 25፣ 23፤ 26፣ 30።

የሄሮድስ ቤተሰብ የትውልድ ሐረግ፤ ይህ የትውልድ ሐረግ ዋና ዋና ሰዎችን እንጂ ሁሉን አያሳይም።

ሄሮድያዳ፤ «ሄሮድስ» ይሙ.

ሄሮድያዳ፤ ከጥንታዊው የኢየሩሳሌም ከተማ በምዕራብና ደቡብ ያለ ሸለቆ (ኢያሱ 15:8)፤ የይሁዳና የብንያም ድንበር ነው። ጣዖትን የሚያመልኩ ነገሥታት ይሠውበት ነበርና ኢየሱስ አረከሰው፤ 2ነገ. 23:10-14። የኢየሩሳሌም ቆሻሻ መጣያ ሆነና ቆሻሻው ሁልጊዜ በእሳት ሲቃጠል ይታይ ነበር። የኃጢአተኛ መቅጫ ቦታን ለመግለጥ የተለመደ ምሳሌ ሆነ። ሄሮድም በዕብራይስጥ ቋንቋ ሲሆን፣ በግሪክ ግን ገሃነም ይባላል። ሄሮድም የአቅኚው ሰው ስም ነው።

ሄሮድያዳ፤ ምንጮች ማለት ነው። በዮርዳኖስ ወንዝ አቅራቢያ ከቤተሳን ወደ ደቡብ ያለ ቦታ። መጥምቁ የሐንስ ብዙ ገሊላውያንን በዚህ ቦታ አጥምቋል፤ ዮሐ. 3:23።

ሄሮድያዳ፤ የያራድ ልጅ፤ ዘፍ. 5:18። በይሁዳ መልእክት ቍ. 14 ላይ «ከአዳም ጀምሮ ሰባተኛ የሆነ» ተብሏል። አካሄዱን ከእግዚአብሔር ጋር አደረገ የሚል ቃልም ተጽፎለታል፤ ዘፍ. 5:22። በእግዚአብሔር አመራር ሥር የኖረ ሰው ነበረ፤ ይኸውም በሕይወቱ ከእግዚአብሔር ጋር አንድነት ነበረው፤ አካሄዱንና አረማመዱን እንደ እግዚአብሔር ቃል አደረገ ማለት ነው። በእምነቱ እግዚአብሔርን ደስ እንዳሰኘ ተመሰክረለት፤ ዕብ. 11:5። በእግዚአብሔር ያመነ፣ እንደ ፈቃዱ የኖረ ሰው በመሆኑ ሄሮድ በሥጋ (ሞትን ሳያይ) ከዚህ ዓለም ተለየ። በሕይወቱ እንዳለ እግዚአብሔር ወደ ራሱ ወሰደው፤ ዘፍ. 5:24።

ሄሮድያዳ፤ መጽሐፈ ሄሮድያዳ፤ ሄሮድ በሰማይ ተሰውሮ ሳለ ስለ መልእክት፣ ስለ መሲሐ፣ ስለ ፀሐይና ጨረቃ እንቅስቃሴ (ዑደት) የተገለጸለትን ነገር የሚተርክ መጽሐፍ ነው። የኢትዮጵያ ለርቆዶክስ ቤ.ክ. ይህን መጽሐፍ ሄሮድ ራሱ ጽፎታል፤ ይሁዳም ጠቅሶታል በማለት ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ተዳውሶ ተቀበለዋለች፤ ሌሎች አብ.ክ. መጽሐፍ እጅግ ዘግይቶ

የተዘጋጀ ድርሰት ነው በማለት አይቀበሉትም፤ ዘፍ. 5:21-24፤ ይሁዳ 14። ሄሮድ 1+9 ይሙ.

ሀንደኬ፤ የኢትዮጵያ ንግሥት። ስሙ በዚያ ዘመን የኢትዮጵያ ንግሥታት ሁሉ መጠሪያ ነበር፤ የግብጽ ነገሥታት «ፈርዖን» በሚለው ስም ይጠሩ እንደነበረ ሁሉ የኢትዮጵያም ንግሥታት ሀንደኬ ይባሉ ነበር፤ ሐ.ሥ. 8:27። «ኢትዮጵያ» ይሙ.

ሆ፣ ሆታ፤ የደስታ ድምፅ፤ 2ላሙ. 6:15።

ሆምጣጤ፤ ብዙ ጊዜ የቆየና የኮመጠጠ ወይን ወይም ሌላ የሚያሰክር መጠጥ። መራራነት አለው፤ ጥምንም ያረካል፤ ሩት 2:14፤ ዮሐ. 19:29።

ሆሳዕና፤ አሁን አድን ማለት ነው። የእስራኤል ሕዝብ የዘንባባ ዝንጣፊ ይዘው «ሆሳዕና» (መዝ. 118:25:26) በማለት እየጮኹ ኢየሱስን ወደ ኢየሩሳሌም ሲገባ አጀቡት፤ ማቴ. 21:9-15፤ ማር. 11:9፤ ዮሐ. 12:13።

ሆሴዕ፤ የሰሙ ትርጉም «እግዚአብሔር ያድናል» ማለት ነው። እንደ ኢያሱ ሁሉ «ኢየሱስ» ከሚለው መጠሪያ ስም ጋር ተመሳሳይ ትርጉም እንዳለው ያሳስበናል፤ ማቴ. 1:21። 1. ዳግማዊ ኢየሩሳሌም በሰማርያ ነገሣ በነበረበት ዘመን በእስራኤል (በሰሜናዊው) መንግሥት ተነሥቶ የነበረ ነበ.ይ፤ ሆሴዕ 1:1። 2. ከሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ነገሥታት የመጨረሻው፤ ከ731-722 ክክ.በ. የነገሠ ንጉሥ። በእርሱ ዘመን መንግሥት ሰማርያ ወደቀች፤ 2ነገ. 15:30፤ 17:1-6፤ 18:1። በዚህ ስም ሌሎች ሁለት ሰዎች ተጠርተውበታል።

የሆሴዕ ትንቢት፤ የእስራኤል ነገዶች በሁለት መንግሥታት ተከፍለው ሳሉ ሆሴዕ ከ755 እስከ 725 ገደማ ክክ.በ. ስለ ሰሜናዊው መንግሥት ጽሑፍ ጻፈው በዓ.ገ. 725 ተናገረ። ዳግማዊ ኢየሩሳሌም

በሞተ በኋላ መንግሥቱ ተዳክማ፣ በ722 ከክ.በ. በአሦር እጅ ወደቀች። የእግዚአብሔር ሕዝብ እንድ በመሆኑ ሆሴዕ በትንቢቱ ስለ ይሁዳም ተናግሯል፤ 2፣ 2። ትንቢት በተናገረበት ዘመን የይሁዳ ነገሥታት ያዝያን፣ ኢዮአታም፣ አካዝና ሕዝቅያስ ነበሩ፤ 1፣ 1። በዚያን ዘመን አሞጽ፣ ኢሳይያስና ሚካያስ ትንቢት ይናገሩ ነበር።

የሆሴዕ ዋና መልእክት የእግዚአብሔር የማይለወጥ ፍቅር ሲሆን (2፣ 23-24፤ 14፣ 4)፤ ዋና ጥሪው ሕዝቡ እግዚአብሔርን ወደ ማወቅ በመመለስ እንዲድኑ ነው፤ 4፣ 6፤ 6፣ 6፤ 13፣ 4።

አካፉልል ፡-

1. የሆሴዕ ሚስት የጎሜር ማመንዘር ለእስራኤል መንፈሳዊ አመንዘራነት (ለአምልኮተ ጣዖት) ምሳሌ ሆነ። ሆሴዕም ሚስቱን ወደ እንዲመልሳት ታዝዞ ነበር። እግዚአብሔር እስራኤልን በጽድቅና በምሕረት በገዛ ፈቃዱም ወደደ፤ 1፣ 1-3፣ 5።
2. እስራኤል ወደ እግዚአብሔር ባይመለስ ከፍርድና ካውድቀት አያመልጥም፤ 4፣ 1-13፣ 16።
3. ወደ እግዚአብሔር መመለስ ፈውስንና በረከትን ያስገኛል፤ ም. 14።

ሆድ፤ ለመብል ብቻ የሚኖሩ ሆድ አምላካቸው ተብለዋል፤ ፊል. 3፣ 19። ከባድ አሳብ ከሆድ ይወጣል ወደ ሆድም ይገባል፤ ኢዮብ 15፣ 35፤ 20፣ 15፤ ምሳ. 18፣ 8።

ለሆድ፤ የአልጋ ልብስ፣ እንደ ብርድ ልብስም ሊያገለግል ይችላል፤ 2ነገ. 8፣ 15፤ ምሳ. 7፣ 16።

ለማኝ፤ የሙሴ ሕግ ለድሆች ርዳታ እንዲደረግላቸው ያዝዛል። ስለዚህ ለማኞች ብዙ ጊዜ በብ.ኪ. ታሪክ አይገኙም። ሆኖም በክርስቶስ ጊዜ ዕውራጉ፣ አንካሳዎች ወዘተ... ይለምኑ ነበርና በአ.ኪ. ለማኝን መርዳት ታዟል፤ ግን ለሰነፍ መስጠት አይገባም፤ ማቴ. 5፣ 42፤ ሉቃ. 14፣ 12-14፤ 2ተሰ. 3፣ 10።

ለምጽ፤ እንደ መቅ. አገላለጥ ቃሉ በሰው ቆዳ ይ የሚታይ ልዩ ልዩ ዓይነት ተላላፊ የቆዳ በሽታን ያመለክታል። ክህናት ለምጽን ለመለየት እንዲችሉ በሙሴ ሕግ መመሪያ ተሰጣቸው። በእስራኤል ዘንድ ለምጻም ከሕዝብ መለየት ነበረበት። ሰዎችም እንዳይቀርቡት «ርኩስ ነኝ» ብሎ ማስታወቅ ነበረበት፤ ዘሌ. 13። ከአሕዛብ ወገን ግን ለምጻም በቤቱ እንዲቀመጥ ይደረግ ነበር፤ 2ነገ. 5፣ 2፣ 13፣ 18። በእስራኤል ዘንድ ለምጻም ሲፈወስ ልዩ ሥነ ሥርዓትና መሥዋዕት ይደረግ ነበረ፤ ዘሌ. 14፣ 1-32።

ከለምጻዎች የሚታወቁት፣ የሙሴ እናት ማርያም (ዘኁ. 12፣ 10)፣ ንዕማንና ግያዝ (2ነገ. 5)፣ ያዝያን (2ዜ. መ. 26፣ 16-23) ስምጻንም ናቸው፤ ማቴ. 26፣ 6-7። ክርስቶስ ብዙ ለምጻዎችን ፈወሰ፤ ሉቃ. 5፣ 12-13፤ 7፣ 22፤ 17፣ 12-19።

ልብስ ወይም ቤት በተለያዩ ምክንያት ሲበሰብስ ለምጽ ይባላል፤ ለሰውም የለምጽ በሽታን

ሊያስተላልፍ እንደሚችል ይገመት ነበር። በሙሴ ሕግ ስለ ተበላሽ ልብስና ቤት የተጻፈ የለምጽ ሕግ ነበር፤ ዘሌ. 13፣ 47-59፤ 14፣ 33-37።

ዛሬ ለምጽ የሚባለው በሽታና በመቅ. የተገለጠው የበሽታ ዓይነት ቢመሳሰሉም አንድ ዓይነት አይደሉም። ቃሉ ተራው ሕዝብ እንደሚጠቀምበትና እንደ ሳይንስ ሊቃውንት ዕውቀት ልዩ ልዩ በሽታን ሊያመለክት ይችላል። ለምጽ ተላላፊ በሽታ ነውና ጥንቃቄ ማድረግን ይጠይቃል። ነገር ግን በመንፈሳዊ ረገድ ሲታይ ዛሬ እንደሚያረክስ ነገር አይቈጠርም። ማኖቸውም በሽታ የኃጢአት ምሳሌ ነው፤ ለምጽም በተለይ ኃጢአት ተላላፊ መሆኑንና ከእግዚአብሔርና ከሰው መለየቱን ያሳያል። ግን ለምጻም ሰው የተለየ ኃጢአት እንደሠራ አይገልጥም። «ርኩስ»፣ «በሽታ» ይሆናል።

ለብ አለ፤ በመቀትና በቅዝቃዜ መካከል ያለ፣ በጣም ያልሞቀ በጣምም ያልቀዘቀዘ። ለብ ማለት የፍቅር፣ የእምነትና የሥራ ድካምን ያመለክታል፤ ርሌ. 3፣ 15፣ 16።

ለኪሶ፤ ግብጻውያን ነገሥታት የሠሩት ከጌት በስተምሥራቅ በኩል 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ጠንካራ ምሽግ። ኢያሱ ድል መታው፤ ኢያሱ 10፣ 31። ናቡከደነጾር በ587 ከክ.በ. ሌሎች የይሁዳ ከተሞችን ከያዘ በኋላ ለኪሶን ያዘ፤ ኤር. 34፣ 6፣ 7። ዛሬ ከተማው ተልኤድዱወይር ይባላል።

ለውዝ፤ ጣፋጭ ፍራ፣ ቀይና ነጭ አበባ ያለው የክንን ዛፍ የሚመስል ተክል፤ ዘፍ. 43፣ 11፤ መዝ. 12፣ 5፤ ኤር. 1፣ 11። ሙሴ የቤተ መቅደሱን መቅረዝ ሲያሠራ የለውዝ አበባ የመሰለ የጽዋ ጌጥ አስደረገበት፤ ዘዳ. 25፣ 33-35።

የለውዝ አበባ

ለውጥ፤ እግዚአብሔር አይለወጥም። ፍጥረት ግን እየተለወጠ ይሄዳል፤ መዝ. 102፣ 26፤ ዕብ. 1፣ 12፤ ያዕ. 1፣ 17። አማኞች በመለወጥ ላይ ቢገኙም፣ በዓለም መጨረሻ እግዚአብሔር ወዳቀደላቸው ክብር በድንገት በቅጽበት ዓይን ይለወጣሉ፤ 1ቀሮ. 15፣ 51፣ 52፤ 2ቀሮ. 3፣ 18፤ ፊል. 3፣ 21። «መመለስ»፣ «ቅዱስ» ይሆናል።

ሉል፤ «ዕንቁ» ይሆናል።

ሉቃስ፤ ስሙ በመቅ. በቆላ. 4፣ 14፣ እንደሚታወቅ። ለሰውም የለምጽ በሽታን

ሲሆን፤ ቅዱስ ሉቃስ ተወዳጅና ታማኝ የጳውሎስ ሲዳት እንደነበረ፤ በሕክምናም እንዳገለገለው ተጠቅሷል። ሉቃስ የግሪክ ስም በመሆኑ በግሪኩ ዓለም የኖረና ከአሕዛብ ወገን እንደነበረም ሊያመለክት ይችላል። የቤ.ክ. አባቶች ሉቃስ 3ኛውን ወንጌልና የሐዋርያትን ሥራ እንደጻፈ ይናገራሉ፤ ከአንዳንዶች በስተቀር ሊቃውንት ሁሉ ይህን ትውፊት ይቀበላሉ። በዚህ መሠረት ሉቃስ ከሐ.ሥ. 16፣ 10 ጀምሮ «አኛ» እያለ በመጻፉ ከጢርኦስ ጀምሮ እስከ ሮም ድረስ ከሐዋርያው ጳውሎስ ጋር በወንጌል ሥራ እንደተሳተፈ እናስተውላለን።

ሉቃስ ወዳጁ ለሆነው ቴዎፍሎስ በአክብሮት ሲጻፍ፤ ያላያቸውን ነገሮች ካዩአቸው የዓይን ምስክሮች አረጋግጦ በብዙ ጥንቃቄ ተርኳል። የአጻጻፉም ዘዴ የተማረና በድርሰት ልዩ መያ ያለው ሰው መሆኑን ያሳያል፤ ሉቃ. 1፣ 1-4፤ ሐ.ሥ. 1፣ 1-3። ሉቃስ የጻፈው ታሪክ የአርኪኦሎጂ ምርመራ ትክክለኛ መሆኑን ያሳያል። ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ «የሐዋርያትን ሥራ» በ64 ዓ.ም. ገደማ ከጻፈው፤ ወንጌሉን ደግሞ ከዚህ በፊት በ62 ዓ.ም. ገደማ የጻፈ ይመስላል። «ቴዎፍሎስ» ይህ.

የሉቃስ ወንጌል፤ ሉቃስ፤ ቴዎፍሎስና

ሌሎች የአሕዛብ ወገኖች ስለ ክርስቶስና ስለ ቤ.ክ. አርግጦን እንዲያውቁ ወንጌሉንና የሐዋርያትን ሥራ ጻፈ፤ 1፣ 1-4፤ ሐ.ሥ. 1፣ 1-3፣ 8። ታሪኩን ሲጻፍ ከሮም መንግሥት ፖለቲካና ከአይሁድ ሁኔታ ጋር አዛምዶታል፤ 1፣ 5፤ 2፣ 1-2፤ 3፣ 1-2። የሉቃስ ወንጌል በአቀማመጡ የግርቆስን ወንጌል ቅደም ተከተል በአብዛኛው ሲከተል፤ በተለይ ሦስት ረጃጅም ክፍሎች ተጨምረውበታል፤ እነርሱም፡

- ሀ) የቅድስት ድንግል ማርያም ታሪክ፤ የመጥምቁ ዮሐንስ መወለድና የኢየሱስ ልደት (ም. 1 እና 2)፤
- ለ) ከገሊላ እስከ ኢየሩሳሌም ድረስ በነበረው ጉዞ የኢየሱስ ትምህርት በተለይም የደጉ ሳምራዊ፤ የጠፋው ልጅ፤ የሀብታሙና የአልዓዛር ... ታዋቂ ምሳሌዎች (9፣ 51-19፣ 10)፤

ሐ) ከትንሣኤው በኋላ የኢየሱስ መታየትና ትምህርቱ፤ እንደዚሁም ዕርገቱ (24፣ 13-53) ናቸው።

ሉቃስ የክርስቶስን አገልግሎት ሲያብራራ በሚከተሉት ነጥቦች ላይ ትኩረት አድርጓል ፡-

1. ክርስቶስ ለዓለም ሁሉ መጣ፤ ኢየሱስ በአይሁድ መካከል ቢሠራም ለዓለም ሁሉ እንደመጣ ብዙ ማስረጃዎች አሉ፤ 2፣ 14፣ 32፤ 3፣ 3-6 («ሥጋም የለበሰ ሁሉ ...»)፤ 4፣ 25-27፤ 9፣ 52፤ 10፣ 33፤ 17፣ 16፤ 24፣ 47።
2. ክርስቶስ ለሰዎች መጣ፤

ሀ) የማቴዎስ ወንጌል ምሳሌዎች የእግዚአብሔርን መንግሥት ምንነት ሲያብራሩ፤ ሉቃስ የመረጣቸው ምሳሌዎች ግን በአብዛኛው ለሰዎች ትኩረት ይሰጣሉ። ይህም አጽንኦት በካህኑ ዙርያ፤ በቅድስት ድንግል ማርያምና በዘመድዋ ኤልሳቤጥ (ም. 1 እና 2)፤ በእሳትማማቾች በማርያምና በማርታ (10፣ 38-42)፤ በቀራጫ ዘኪያስ (19፣ 1-10)፤ በሐዘን ላይ በነበሩት

በቀለዮጳና በጌደፍው (24፣ 13-35) ታሪኮች ይታያል።

ለ) ክርስቶስ ከገብረተስብ ውጭ ለሆኑትና ለተናቁት ሰዎች ርኅራኤውን ማሳየቱን ይገልጻል፤ በከተማ ትናፍ ለነበረች ኃጢአተኛ ሴት (7፣ 36-50)፤ ለቀራጫ ዘኪያስ (19፣ 5፣ 8-10)፤ ለተሰቀለው ወንበዴ (23፣ 39-43) እና ለሳምራውያን (9፣ 52-56፤ 10፣ 33፤ 17፣ 16)።

ሐ) ሌቶች በክርስቶስ አገልግሎት የነበራቸው ድርሻ በዚህ ወንጌል ከፍ ያለ ስፍራ ተሰጥቶታል። በተለይም በልደቱ (1፣ 39-56)፤ በአገልግሎቱ (8፣ 1-3) በሕግማቱ (23፣ 27-31፣ 49፣ 55) እና በትንሣኤው፤ 24፣ 1-11። በሌሎች ወንጌሎች ያልተጠቀሱ 13 ሌቶች በሉቃስ ወንጌል ተጠቅሰው ይገኛሉ። ይህ ወንጌል ለልጆቹም የተለየ ስፍራ ይሰጣል፤ 7፣ 12፤ 8፣ 42፤ 9፣ 38፤ 18፣ 15።

መ) ክርስቶስ በልዩ ልዩ ሰዎች ቤት ተጋብዞ ምግብ እንደበላ ተመዝግቧል። ከፈሪሳውያን ጋር (7፣ 36-50፤ 11፣ 37-44፤ 14፣ 1-4)፤ በዚህ ጋር (10፣ 38-42)፤ በአያሪኮ (19፣ 1-10) እና በኤማሁስ (24፣ 13-32)።

ሠ) በወንጌል ደስታ እንደሚገኝ ያሳያል፤ 1፣ 14፣ 44፣ 47፤ 6፣ 21፣ 23፤ 15፣ 7፣ 10፣ 23፣ 32፤ 24፣ 52-53። አራቱ የምስጋና መዝሙሮች ተመዝግበው የሚገኙት በዚህ ወንጌል ብቻ ነው፤ 1፣ 46-55፣ 68-79፤ 2፣ 14፣ 29-32።

ረ) የሀብታምነትና የድህነት ሁኔታና ውጤት በብዙ ምሳሌዎች ተብራርቷል። በተለይ በሁለት አበዳሪዎች (7፣ 41-43)፤ በሰንጠረዥ ሀብታም (12፣ 15-21)፤ በግንብ ሠሪ (14፣ 28-30)፤ በመጋቢ (16፣ 1-9)፤ በሀብታሙና በአልዓዛር (16፣ 19-31)፤ በምናን (19፣ 11-27)። ገንዘብን በተመለከተም የሚከተሉትን ጥቅሶች ይመ.፤ 1፣ 53፤ 3፣ 13-14፤ 6፣ 20-24፤ 14፣ 12-14፤ 16፣ 14።

3. ክርስቶስ ለተከታዮቹ ምሳሌ ለመሆን መጣ። ይህም የሚታየው በተለይ ፡-

ሀ) በጸሎት፤ ታላላቅ ተግባራትን ከመፈጸም ጋር ክርስቶስ 9 ጊዜ እንደጸለየ ተመዝግቧል፤ 3፣ 21፤ 5፣ 15-16፤ 6፣ 12፤ 9፣ 18-22፤ 10፣ 17-21፤ 11፣ 1፤ 22፣ 39-46፤ 23፣ 34፣ 46። ሦስት ምሳሌዎች ስለ ጸሎት ያስተምራሉ፤ 11፣ 5-13፤ 18፣ 1-8፤ 9-14። ደቀ መዛሙርትንም ብዙ ጊዜ እንዲጸለዩ መከራከሩንም፤ 6፣ 28፤ 11፣ 2-4፤ 22፣ 40-46።

ለ) በመንፈስ ቅዱስ ምሪት፤ 4፣ 1፣ 14፣ 17-19፤ 10፣ 21። የመንፈስ ቅዱስ ኃይል ለተከታዮቹ ያስፈልጋል፤ 3፣ 16፤ 11፣ 13፤ 24፣ 49።

በአራቱ ወንጌሎች ከተጠቀሱት 36 ተአምራት ውስጥ ሉቃስ 21ዱን በመመዘን ክርስቶስ በአጋንንት፤ በበሽታ፤ በተፈጥሮና በሞት ላይ ሥልጣኑን ገልጧል፤ እርሱ «ጌታ» በመሆኑ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ ነው፤ 1፣ 35፣ 43፤ 2፣ 11፤ 3፣ 3-5፤ 4፣ 8፣ 12፤ 20፣ 13፤ 41-44፤

24:49። ይህም ቢሆን ሉቃስ፣ እየሱስ በሰዎች መካከል በመመላለሱ በተለይ ሰው በመሆኑ ላይ ያተኮራል፤ ይህም ከዚህ በላይ እንደተመለከትነው በወንጌሉ አገላለጥ፣ የትውልድ ሐረግ እስከ አዳም ድረስ በመጠቀሱ (3፡23-38) እና ከትንሣኤ በኋላ በሰውነቱ የሆነውን በመመዝገብ ላይ በግልጽ ይታያል፤ 24፡30:37-43።

የሰው ልጅ የጠፋውን ሊፈልግና ሊያድን መጣ፤ 19፡10። ተልእኮውን ሲደመድም በሙሴ፣ በነቢያት በመዝሙራትም መሠረት መከራ እንደሚቀበል፣ እንደሚሞትና እንደሚነሣ፣ ከዚያም ወደ ክብሩ ገብቶ የአባቱን ተስፋ ስደቱ መዛሙርቱ እንደሚሰጥ ነገራቸው። ይህንም ኃይል ተቀብለው በስሙ ንስሐንና የኃጢአት ይቅርታን ወንጌል ለዓለም ሁሉ እንደሚሰብኩ ከተናገረ በኋላ እነርሱን ባርኮ ወደ ሰማይ ዐረገ፤ 24፡44-53።

አከፋረል ፡-

1. መግቢያ፤ 1፡1-4
2. የጌታ ይፋ አገልግሎት ዝግጅት፤ 1፡5-2፡52
3. የጌታ ይፋ እንቅስቃሴና ትምህርቱ፤ 3፡1-4፡13
4. ጌታ በገለላ ማስተማሩ፤ 4፡14-9፡50
5. ጌታ ወደ ኢየሩሳሌም መሄዱ፤ 9፡51-19፡48
6. ጌታ በኢየሩሳሌም ማስተማሩ፣ መያዙና መሰቀሉ፣ መቀበሩም፤ 20፡1-23፡56
7. የጌታ ትንሣኤ፣ እንደገና መታየቱ፣ ማስተማሩና ዕርገቱ፤ 24፡1-53።

ሉድ፤ 1. የሴም ልጅ፤ ዘፍ. 10፡22። 2. የአገር ስም፤ ብዙ ሊቃውንት የአሁኑ ሊቢያ ነው ይላሉ፤ ኢሳ. 66፡19፤ ኤር. 46፡9።

ሊቀ ካህናት፤ ካህናትን የሚቋጣጠር የካህናት አለቃ። ይህ ማዕርግ በመጀመሪያ ለአርን፣ በኋላም ከአርን ቤተሰብ ለዋናው ተሰጠ። በመጀመሪያ ጊዜ እልቅናው እስከ ሞት ድረስ ነበር፤ በኋላ ግን ነገሥታት እንደፈለጉ ሊቃነ ካህናትን ይሾሙና ይሸሩ ነበር። በክርስቶስ ጊዜም እንደነሐና ያሉ በርም መንግሥት የተሾሙ ሊቃነ ካህናት ነበሩ፤ 1ነገ. 2፡26፤ ሉቃ. 3፡2። የሊቀ ካህናት ልብሶች በዕውቅ (በልዩ ዓይነት) የተሠሩ ነበሩ። እነርሱም ፡- ኡሪምና ተሚም የተቀመጠበት የደረት ኪስ፣ ኤፍድ፣ ቀሚስ፣ ዝንጉርጉር ሸሚዝ፣ መጠምጠሚያ፣ «ቅድስና ለእግዚአብሔር» የሚል የተቀረጸበት የወርቅ አክሊልና መታጠቂያ ናቸው፤ ዘጸ. 28፡1-39 ይመ.

አርን ሲሾም ሙሴ እንዲያለብሰው፣ በዘይትም እንዲቀባው ታዘዘ፤ ዘጸ. 29፡1-9። ሊቀ ካህናት ቤተ መቅደስን ያስተዳድራል፣ ካህናትንም ይቋጣጠራል፤ 1ሳጤ. 3፡12:13፤ 2ነገ. 12፡7፤ 22፡4። በሸንጎም ላይ ሊቀ መንበር ይሆን ነበር፤ ማቴ. 26፡57-65። ሊቀ ካህናት በሚስተሰሪያ ቀን ልዩ መሥዋዕት ለሕዝብ ያቅርባል፣ በዚህም ቀን ብቻ ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ገብቶ በታቦቱ ላይ ደም ይረጫል፤ ዘሌ. 16። «የሚስተሰሪያ በዓል» ይመ.

አሁን የብ.ክ. የሊቀ ካህናት ሥራ ቀርቷል።

ክርስቶስ የአ.ክ. ሊቀ ካህናት በመሆን ራሱን አንድ ጊዜ ሠውቶ ወደ ሰማያዊት መቅደስ ገብቷል፤ ዕብ. 9፡1-28፤ 10፡12-21። «ካህን»፣ «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

ሊቀ ካህናት ልብሶ ተከህኖ እንደለበሰ

ሊቃኦንያ፤ በትንሹ እስያ መካከል የምትገኝ ሚዳማ ቀበሌ። ጳውሎስ የጉብኞቹው ልስጥራንና ደርቤን የሊቃኦንያ ከተሞች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 14፡6:11። ሃሬ በቱርክ አገር ውስጥ ትገኛለች። ካ.6በ።

ሊቅ፣ ሊቃውንት፤ በትምህርት ወይም በሥልጣን ከፍተኛ ደረጃ ያለው ታላቅ ምሁር። ክርስቶስ ደቀ መዛሙርቱን ሊቃውንት ተብለው እንዳይጠሩ አስጠነቀቃቸው፤ ማቴ. 23፡10።

ሊቢያ፤ በሰሜን አፍሪቃ ከግብጽ በስተምዕራብ የምትገኝ አገር፤ ዳን. 11፡43፤ ሐ.ሥ. 2፡10። ቀሬና የሊቢያ ከተማ ነበረች። ካ.7በ።

ሊባኖስ፤ ከገሊላ በስተሰሜንና ከፊንቄ በስተምሥራቅ ያለው ተራራማ አገር፤ ዘጸ. 1፡7። ዋናው የሊባኖስ ተራራ አርምንዲም ነው፤ ኢያሱ 13፡5። ሊባኖስ በዝግባ ዛፍ የታወቀ ነበርና ስሎሞን ለቤተ መቅደሱ ሥራ ከዚያ ያስመጣ ነበር፤ 1ነገ. 4፡33፤ 5፡6:9። የሊባኖስ ዝግባ የመንፈሳዊ ክብር እድገትን (መዝ. 92፡12) ከራሱን በምሳሌነት ያመለክታል፤ ኢሳ. 2፡12-16።

ላሜሕ፤ 1. በቃየል ትውልድ በኩል ከአዳም

ሰባተኛ ሆኖ የያባል፣ የዮባል፣ የቲባል ቃይንና የናዕማ አባት ነበር። ባለ ሁለት ሚስቶች ከሆኑት መጀመሪያው ነበር። ሰው ገድሎ ርክሯል፤ ዘፍ. 4፣ 18-24። 2. በሌት ትውልድ በኩል ተወልዶ የማቲሳላ ልጅ የኖላ አባት ላሚሕ ይባል ነበር፤ ዘፍ. 5፣ 25፣ 28-31።

ላቨ፤ ሚለጠ፣ ላላ፣ የምላሱ፣ የወፍሮ ስለቱ ሲበርድ ላቨ ይባላል። የወፍሮ መላሸት የደከመ ድምፅ ምሳሌ ነው፤ መክ. 12፣ 4።

ላባ፤ የአብርሃም ወንድም የናኮር ልጅ የባቱኤል ልጅ፣ የርብቃ ወንድም ነበር፤ ዘፍ. 11፣ 29፣ 22፣ 20-23፣ 24፣ 24-29። ርብቃ የይስሐቅ ሚስት እንድትሆን ፈቀደ፤ ዘፍ. 24፣ 50-60። የእጎቱ ልጅ ያዕቆብን ተቀበለው፤ ልጆቹንም ልያንና ራሒልን ለሚስትነት ሰጠው፤ ዘፍ. 29፣ 13-30። ያዕቆብ ሃያ ዓመት እያገለገለው አስቀድሞ በሚስቱ ጉዳይ (ቀ. 25) በኋላም በደመወዙ ያታለለው ነበር፤ ዘፍ. 30፣ 27-36፤ 31፣ 7። ያዕቆብም በሸሸው ጊዜ እግዚአብሔር፣ ላይጉዳው እንዲያሰናብተው ላባን አስጠነቀቀው፤ 31፣ 22-55።

ላት፤ የበግ ጅራት። ስብ ይበዛበታል፤ በብ.ክ. ከሚቃጠለው መሥዋዕት አንዱ ክፍል ላት ነበር፤ ዘጸ. 29፣ 22፤ ዘሌ. 3፣ 9።

ላይ፣ በላይ፣ ከላይ፣ የታች፣ በታች፣ ከታች ተቃራኒዎች ሲሆኑ፣ ስለ ማዕረግ እንደዚሁም ስለ መንፈሳዊ ሁኔታዎች ሊያመለክቱ ይችላሉ። እግዚአብሔር በየትም ስፍራ የሚገኝ ቢሆንም (መክ. 139፣ 7-10)፣ በሥልጣን፣ በክብርና በኃይል ከሁሉ በላይ ሆኖ በስፍራ ደግሞ ከሰው በላይ እንዳለ እንዲታሰብ ተገልጧል፤ ዳን. 7፣ 13፤ ሐ.ሥ. 1፣ 9፤ ኤፌ. 1፣ 21።

የሊባናስ ዝግባ

ላጨ፤ ካህናትና ናዝሬውያን ጠጉራቸውን መላጩት አይፈቀድላቸውም፤ ዘሌ. 21፣ 5፤ ዘኁ. 6፣ 5። ሰዎች ለሞተ ሰው ሲያገኙ (ኢዮብ 1፣ 20)፣ ናዝሬዊ ሲረከስ (ዘኁ. 6፣ 9)፣ ሌዋዊ ለከሀነት ሲቀርብ (ዘኁ. 8፣ 7)፣ ለምጻም ሲነጻ (ዘሌ. 14፣ 8) ለውርደትም ምልክት ይላጩ ነበር፤ 2ሳመ. 10፣ 4።

ሌሊት፤ ከፀሐይ መግቢያ እስከ መውጫ በጥንት ጊዜ በሦስት (መላ. 7፣ 19)፣ በክርስቶስ ጊዜ በአራት ክፍል ይከፈላል ነበር፤ ማር. 6፣ 48።

የሌሊት ቀኑ፤ የሌሊት ብርድ፤ የቀን ሐሩር ተቃራኒ፤ ዘፍ. 31፣ 40።

የሌሊት ወፍ፤ እንስሳት ይጠ.

የሌሊት ወፍ

ሌባ፤ በቀንና በሌሊት ሌባን ስለ መያዝ ልዩ ሕግ ነበረ፣ ሲያዘም ደግሞ ቅጣቱ እንደሰረቀው ነገር እየታየ ይወሰን ነበር፤ ዘጸ. 22፣ 1-4፤ ዘዳ. 24፣ 7። ሌባ በተራብ ጊዜ ምግብ ቢሰርቅ ሰዎች ቢያገኙለትም እንኳ ቅጣቱ አይቀርለትም ነበር፤ ምላ. 6፣ 30፣ 31። ሌቦች የእግዚአብሔርን መንግሥት አይወርሱምና በክርስቶስ ሲያምኑ ሌብነታቸውን ትተው በገዛ እጃቸው ሠርተው ለራሳቸውና ለሌሎች እንዲደክሙ ታዘዘዋል፤ 1ቆጥ. 6፣ 10፤ ኤፌ. 4፣ 28። የሌባ ድንገተኛ አመጣጥ ለክርስቶስ ዳግም ምጽአት ምሳሌ ሆኗል፤ 1ተሰ. 5፣ 4፤ 2ዲተ. 3፣ 10።

ሌዊ፣ ሌዋውያን፤ ስሙ «ይጠጋል» ማለት ነው። ልያ ለያዕቆብ የወለደችለት ሦስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 29፣ 34። በእጎቱ በዲና ምክንያት ከወንድሙ ከስምያን ጋር የሌኪምን ሰዎች ገደለ፤ ዘፍ. 34፣ 25፣ 30፣ 31፤ 49፣ 5-7። ሌዊ ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፣ በስሙም ነገድ ሌዊ (ሌዋውያን) ተብሎ ተሰየመ፤ ዘፍ. 46፣ 11። በሙሴ ዘመን የሌዊ ልጆች በረከትን አገኙ፤ ዘጸ. 32፣ 25-29፤ ዘዳ. 33፣ 8-11። ሙሴና አርን ከሌዊ ነገድ ነበሩ፤ ዘጸ. 2፣ 1፤ 6፣ 16-27። የአርን ልጆች ለከሀነት፣ ሌዋውያንም ሁሉ ለእግዚአብሔር አገልግሎት ተለዩ። የሌዋውያን ሥራና አገልግሎት በአራት ዘሌዋውያን ተገልጧል። በከነዓን የርስት ድርሻ ሳይሆን 48 ከተሞች ተሰጡአቸው፤ የእስራኤልም ልጆች አሥራት ርስታቸው ሆነ፤ ዘኁ. 18፤ ኢያሱ 21። «ነገድ» ይጠ.

ሌጌዎን፤ ጥፍራ ማለት ነው። በሮም የጦር ሠራዊት ዋናው ክፍል ጦር ሌጌዎን ይባል ነበር። በአንድ ሌጌዎን ውስጥ እስከ ስድስት ሺህ እግረኞችና ፈረሰኞች ነበሩ፤ ማር. 5፣ 9።

ሌጤ፤ ከበግና ከፍላ ከሌላም እንስሳ ቆዳ የሚሠራ ዐጽፍ። መናያን ይለብሱታል፤ ሌጤ ዓለምን የመናት ምልክት ነው፤ ዕብ. 11፣ 37።

ልመና፤ በጸሎት የምንጠይቀው ነገር ሁሉ ለመና ይባላል። «ጸሎት» ይህ።

ልመኑኤል፤ በምሳ. 31፥1 «የማሳ ገጉሥ» ተብሎ በቀ. 2-9 የሚገኘውን የእናቱን ትምህርትና ምክር ያስታወቀ ነበር። ከዚህ በቀር ስለ እርሱ የሚታወቅ ነገር የለም። የአይሁድ ሊቃውንት ስሎሞን ራሱ ነው ይላሉ።

ልሳን፤ የሚከተሉትን አሳቦች ይገልጻል፤ እንደሰትን፣ ቋንቋን (1ቆፍ. 14፥26)፣ የባሕር ሰላጤን (ኢያሱ 15፥2)፣ የእሳት ላንቃን፣ ሐ.ሥ. 2፥3።

በልሳን መናገር፤ ደቀ መዛሙርትና ሌሎች ሰዎችም በበዓሉ ገምሳ ቀን በአዲስ ልሳን ተናገሩ። ይህም የሆነው መንፈስ ቅዱስ በሞላባቸው ጊዜ ነው። ሐ.ሥ. 2፥1-21። መንገዱ ወደ አሕዛብ ለመድረሱ ማረጋገጫ እንዲሆን ይህ ስጦታ ተሰጠ፤ ሐ.ሥ. 10፥44-47፤ 11፥15። ደግሞም በኤፌሶን ለነበሩት ለዮሐንስ ደቀ መዛሙርት ተሰጠ፤ ሐ.ሥ. 19፥6።

ሐዋርያት በበዓሉ ገምሳ ቀን ሰሚዎች በሚያስተውሉት ልሳን (ቋንቋ) ተናገሩ፤ በቆሮንቶስ ግን ሰሚዎች እንዲያስተውሉ ከመንፈስ ቅዱስ የሚገኝ የመተርጉም ስጦታ ያለው ሰው እስፊላጊ ሆነ።

በቆሮንቶስ ቤ.ክ. በልሳን ስለ መናገር ብዙ ጥያቄ ተነሥቶ ስለነበረ፣ ጳውሎስ በ1ቆሮ. 12፥10-11፣28-30 እና በም. 14 ላይ ለችግሩ የበኩሉን መፍትሄ ሰጥቷል።

አንዳንዶች በመ.ቅ. የእግዚአብሔር መገለጥ አንድ ጊዜ ፈጽሞ ስለተሰጠና በልሳን መናገር የመገለጥ ስጦታ በመሆኑ ዛሬ አይሠራም ይላሉ። ሌሎች ግን ጳውሎስ እንደተናገረው በሥርዓት እስከተደረገ ድረስ የልሳን ስጦታ አሁንም አለ ይላሉ።

ልስጥራን፤ በትንቹ እስያ በሊቃእንያ አገር የነበረች ከተማ፤ ሐ.ሥ. 14፥6። ጳውሎስ በምስቱ ጉዞዎቹ ልስጥራን ጉብኝቷል፤ ሐ.ሥ. 14፥6-23፤ 16፥1፤ 18፥23። ከተማዋ አሁን ፈርሳላች፤ ካ. 6በ።

ልቅሶ፤ አይሁድ ሰው በሞተ ጊዜ የልቅሶ ልማድ ነበራቸው። ለታላላቅ ሰዎች ረጅምና ከፍ ያለ ሥርዓት ይፈጸምላቸዋል፤ ዘፍ. 50፥3፣7-11፤ ዘዳ. 34፥5-8፤ 2ዜ.መ. 16፥14። መሾ የገዘን ቅኔ ይቀኙላቸው ነበር፤ 2ሳሙ. 1፥18-27። ሥርዓቱ እንደ ዘመኑ፣ እንደ አገሩ፣ እንደ ቤተሰቡ ነበር። ጾም መጸም (1ሳሙ. 31፥13)፤ ልብስ መቅደድ፣ በራስም ላይ ትቢያን መነሳኝ (2ሳሙ. 1፥2)፣ ማቅ መልበስ፣ ራስንም መግጨት (ኢሳ. 22፥12) የተለመደ ነበር። ሆኖም እስራኤል የከነዓናውያንን ልማድ እንዳይከተሉ ተከልክለዋል፤ ዘፈ. 19፥27፣28፤ ዘዳ. 26፥14። እስሊቃሾች ይቀጠሩ ነበር (ኤር. 9፥17-18)። ኢየሱስ ግን አልተደሰተባቸውም፤ ማቴ. 9፥23-25። ኢየሱስ እውነተኛውን የገዘን ምልክት በአልዓዛር ሞት ጊዜ ገልጧል፤ ዮሐ. 11፥35፣36። ምእመናን ተስፋ እንደሌላቸው በማሰብ ማዘን አይገባቸውም፤ በክርስቶስ የሞቱት ከክርስቶስ ጋር ናቸው፤ ወደፊትም ይነሣሉና፤ 1ቆሮ. 15፤ ፈል. 1፥21-24፤ 1ተሰ.

4፥13-18። «መቃብር» ይህ።

ልብ፤ በመ.ቅ. አሳብ ልብ የሕይወት መውጫ ነው፤ ምሳ. 4፥23፤ 23፥7። ልብ አእምሮን (ዳገ. 4፥16፤ 7፥4)፣ ፈቃድን (ማር. 3፥5)፣ አሳብን (ማር. 2፥6፣8) ስሜትንም ያጠቃልላል፤ ሉቃ. 24፥32። ሰው በፍጹም ልቡ እግዚአብሔርን እንዲወድ ታዝዟል፤ ማር. 12፥30።

የሰው ልብ ክፉ ነው፤ ምሳ. 26፥25፤ ኤር. 17፥9፤ ማር. 7፥21-23። እግዚአብሔርም የሰው ልብ ክፉ በመሆኑ የእስራኤላውያን ልብ እንዲገረዝ አዝዟል፤ ዘዳ. 10፥16-17፤ 30፥6። ስለዚህም ሰው ወደ እግዚአብሔር እንዲደርስ ትእዛዙንም እንዲጠብቅ የተሰበረና የታደሰ የነጻም ልብ ያስፈልገዋል፤ መዝ. 51፥17፤ ኤር. 31፥31-34፤ ሕዝ. 36፥25-28፤ ማቴ. 5፥8፤ ሮም 12፥2፤ ኤፌ. 3፥16። «መመለስ» ይህ።

ልብስ ተከህኖ፤ በጸሎትና በቅዳሴ ጊዜ ካህን የሚለብሰው የካህንት ልብስ። ካህናት በቤተ መቅደስ ሲያገለግሉ የሚለብሱት ማንኛውም ልብስ ሁሉ በአጠቃላይ ልብስ ተከህኖ ተብሎ ይጠራል፤ ዘዳ. 31፥10።

ልብስ (አልባሳት)፤ 1. የልብስ ዓይነት ፡- ማቅ (ዘፍ. 37፥34)፣ ቀይ ግምጃ (ምሳ. 31፥22)፣ ቁርባት ወይም ቆዳ (ዘፍ. 3፥21፤ 2ነገ. 1፥8)፣ የበግ ጠጉር (ሕዝ. 44፥17)፣ በፍታ (መላ. 14፥12)፣ የተልባ እግር (ሕዝ. 44፥17)፣ የግመል ጠጉር፤ ማቴ. 3፥4።

2. የወንዶች ልብስ ፡- መታጠቂያ (1ሳሙ. 18፥4)፣ መደረቢያ (1ሳሙ. 2፥19)፣ መጉናጸፊያ (ዳገ. 3፥21)፣ ሰናፊል (ዳገ. 3፥21)፣ ቀሚስ (ምሳ. 31፥24)፣ እጅ ጠባብ (ዮሐ. 19፥23)፣ ካባ (ኢያሱ 7፥21)፣ ድግዳ ምሳ. 31፥24።

3. የሴቶች ልብስ ፡- በኢሳ. 3፥20-24 ልዩ ልዩ የሴቶች ልብስ ተዘርዝሯል፤ በተለይም፣ ልግምበገላ፣ መታጠቂያ፣ መጉናጸፊያ፣ ራስ ማሰሪያ፣ ቀጻላ፣ ዓይነ ርግብ ናቸው።

4. የካህናት ልብስ ፡- መታጠቂያ (ዘዳ. 39፥29)፣ መጠምጠሚያ፣ ሱሪተ ሸሚዝ፣ ቆብ (ዘዳ. 28፥40-42፤ 39፥27-29)፣ ኤፋድ፤ 1ሳሙ. 22፥18። የሊቀ ካህናት ልብስ፤ ኤፋድ፣ የኤፋድ ቀሚስ፣ መጠምጠሚያው ከነአክሊሉ። ሸሚዝና መታጠቂያው የተለዩ ነበሩ፤ ዘዳ. 28፥3-39።

5. የተለየ ልብስ ፡- ብዙ ጌጥ ያለው (2ሳሙ. 13፥18)፣ የሠርግ (ማቴ. 22፥11)፣ የዓመት በዓል፤ ኢሳ. 3፥22።

6. የወታደር ልብስ ፡- «የጦር መሣሪያ» ይህ።

7. ጫማ ፡- ዘዳ. 3፥5፤ ሐ.ሥ. 12፥8፤ የጫማ ማዘቢያ ወይም ጠፍር፤ ዘፍ. 14፥23፤ ማር. 1፥7።

ልብና፤ በለኪሶና በጌት መካከል የነበረ የከነዓናውያን ከተማ። ኢያሱ አጠፋው፤ ኢያሱ 10፥29፣30። ጦር ሠራዊቱ በእግዚአብሔር መልአክ ከመመታቱ በፊት ሰናከራም ልብናን ወጋ፤ 2ነገ.

1

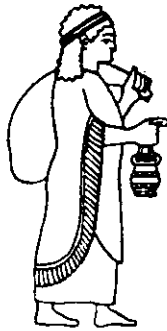
3

4

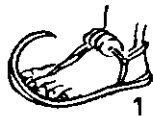
5

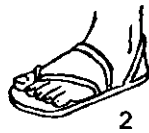
6

1. አንድ የባቢሎን ሰው በአብርሃም ዘመን። 2. አንድ የባቢሎን ንጉሥ። 3. አንድ ፈርዖን። 4. የግብጽ ለመቤት።
5. አንድ የአሦር ንጉሥና ንግሥት። 6. የይሁዳ ሰዎች በይሁዳ መንግሥት ዘመን።

1

2

3

4

19:8»

ልብን፤ በፍጥነት የሚያድግ፣ በቁመት መካከለኛ የሆነ የጥላ ዛፍ፤ ዘፍ. 30:37፤ ሆሴዕ 4:13»

ልክኛ፤ ሥጋዊ ጥቅም የማይፈለግ፣ መጠጥ የማያበዛ፣ በልክ የሚኖር፤ 1ጢዋ. 3:2፤ ቲቶ 2:2»

ልያ፤ የያዕቆብ ሚስት፣ የላባ ታላቅ ልጅ። አባትዋ በተንኩል ለያዕቆብ አጋባት። እንደ እገትዋ እንደ ራሄል የተወደደች ሚስት አልነበረችም፤ ዘፍ. 29:16:17:21-30» ሃገር ግን የሮቤል፣ የስምያን፣ የሌዊ፣ የይሁዳ፣ የይላኮር፣ የዛብሎንና የዲና እናት በመሆንዋ ተደሰተች፤ ዘፍ. 29:31-35፤ 30:14-21፤ ሩት 4:11» ከያዕቆብ ጋር ወደ ከነዓን ተጓዘች፤ ዘፍ. 31:5-18፤ 32:22፤ 33:1:2» ለሃራ በተገዛው መቃብር ተቀበረች፤ ዘፍ. 49:29-32»

ልደት፤ በእስራኤል ዘንድ ሕፃን ሲወለድ የሚፈጸም ሥርዓት በዘሌ. 12 ላይ ተገልጧል። ክርስቶስ ሕፃን ለመፈጸም ስለተወለደ የሕግ ሥርዓት ተፈጸመለት፤ ሉቃ. 2:21-24:39» «ግዝረት» እና «ዳግም ልደት» ይሆኑ።

ልዳ፤ ከአያሩላሌም በስተምዕራብ 35 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ጳጥሮስ በልዳ ኤንያን ፈወሰ፤ ሐ.ሥ. 9:32-35» ዛሬ የእስራኤል ኤርፕላን ማረፊያ ነው። በታውም ሉድ ይባላል፤ ካ. 5»

ልድያ፤ ጳውሎስ ወደ አውሮጳ ከተሻገረ በኋላ በመጀመሪያ ያመነች የእስያ ሴት፤ ሐ.ሥ. 16:13-15:40»

ልጅ፤ ልጆች የእግዚአብሔር ስጦታ ናቸው፤ መዝ. 127:3» በእስራኤላውያን ዘንድ ልጆች በጣም ይፈለጉ ነበር፤ ዘፍ. 15:2፤ 2ላሙ. 18:33» ልጆች ወላጆቻቸውን እንዲያከብሩ ሲሸመግሉም እንዲረዱአቸው ይጠበቅባቸው ነበር። በዚህም እግዚአብሔር ይባርካቸዋል፤ ዘጸ. 20:12፤ ምላ. 23:22-25፤ ማቴ. 15:4-6»

ልጅ በብ.ኪ. ዘመን አጥፊ ሆኖ ሲገኝ ይቀጣ፣ ከጥፋቱ ካልተመለሰም ይገደል ነበር፤ ዘጸ. 21:18-21»

እግዚአብሔር ከአማኝ ወላጆች ጋር ቃል ከዳን ሲመሠርት ከልጆቻቸውም ጋር መሥርቶታል፤ ዘፍ. 17:7:9-10፤ ዘጸ. 30:6፤ ሕዝ. 16:21፤ ሐ.ሥ. 2:39፤ 1ቆሮ. 7:14»

ኢየሱስ ልጆችን እንደሚወድ በወንጌል ተገልጧል፤ ማር. 9:36፤ 10:13-16፤ ሉቃ. 8:51-56» ሐዋርያትም፣ ልጆች ለወላጆች በጌታ እንዲታዘዙ አስተምረዋል፤ ኤፌ. 6:1-3፤ 1ጢዋ. 5:4፤ 2ጢዋ. 3:2» ሃገር ግን ከወላጆች ይልቅ ክርስቶስን መውደድና መከተል ይገባቸዋል፤ ማቴ. 10:21:37» በሙሴ (ዘጸ. 2:1-10)፣ በሳሙኤል (1ሳሙ. 1:20-3:19)፣ በኢየሱስም እድገት ጥሩ ምሳሌዎችን እናገኛለን፤ ሉቃ. 2:7-52»

«ወላጆች»፣ «መታዘዝ» ይሆኑ።

ልጅ የሚለው ቃል ከአንድ ሰው በሥጋ የተወለደው ብቻ ሳይሆን የሚከተሉትን ሊያመለክት ይችላል ፡- 1. ከብዙ ዘመን በኋላ በትውልድ ሐረግ የሚገኝ፤ ሚሊ. 3:6» 2. የሥራ ወይም የትምህርት ተከታይ፤ 2ሃገ. 2:3:5» 3. በሃይማኖት የተወለደ፤ 1ጢዋ. 1:2» 4. በዕድሜ የበታች የሆነ፤ 1ሳሙ. 3:6» 5. የአገር ወይም የአካባቢ ተወላጅ፤ ሰ.ኤ. 4:2» 6. የችሎታ፣ የጠባይ፣ የጥበብ ወዘተ... ባለቤት፤ ሉቃ. 10:6» 7. በሌላ አሳዳጊ ሥር ያለ፤ ሉቃ. 2:48፤ 3:23» «በኩር»፣ «ወላጅ» ይሆኑ።

ልጅነት፤ በብ.ኪ. ዘመን ሰው የሌላውን ልጅ ወስዶ በሕግ የራሱ ልጅ ሊያደርገው ይችላል ነበር፤ ዘጸ. 2:10፤ 1ሃገ. 11:20፤ እስ. 2:7» በእስራኤል ዘንድ «አባት» ማለት ወላጅ ብቻ ሳይሆን ጠባቂና አሳዳጊ ማለትም ነበር። በዚህም መሠረት በአብርሃም ጠባቂነት የኖሩ ሁሉ እንደ ራሱ ልጆች ሆነው ተገረዙ፤ ዘፍ. 17:9:23»

እግዚአብሔር ለእስራኤል ሕዝብ ልጅነትን ሰጣቸው፤ ሆሴዕ 11:1፤ ሮም 9:4» ክርስቶስ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ ነው፤ ዮሐ. 1:14፤ ዕብ. 1:3» የአማኞች ልጅነት ግን በመንፈስ ቅዱስ ዳግመኛ በመወለድ የሚገኝ የጸጋ ልጅነት ነው። እግዚአብሔር ዓለም ሳይፈጠር በክርስቶስ መረጣቸው፤ ኤፌ. 1:4:5» ከባርነት ወደ ልጅነት አመጣቸው፣ ይህም ልጅነት ወራሽነታቸውን ያስከትላል። ሰዎች የእግዚአብሔር ልጆች የሚሆኑት ሲያምኑ ነው፤ ዮሐ. 1:12፤ ገላ. 3:23-29፤ 1ዮሐ. 3:1» መንፈስ ቅዱስም ይህን ያረጋግጥላቸዋልና በዓለም መጨረሻ ለፍጥረት ሁሉ ይገለጣል፤ ሮም 8:14-17:20-23፤ ገላ. 4:1-6» «እግዚአብሔር ገ»፣ «ዳግም ልደት» ይሆኑ።

ልግምበገላ፤ ባለ ጥልፍ ጥለት ሰፋ ያለ ኩታ፣ የዱር ልብስ፤ ኢሳ. 3:22»

ሎላልት፤ ሉሌዎች ሠራተኞች ወይም አሽከሮች ማለት ነው፤ ዘፍ. 50:7»

ሎሩሃማ፤ ለነቢዩ ሆሴዕ ሴት ልጅ የተሰጠ ስም። ትርጉሙም «ምሕረት የሌለው» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 1:6:8፤ 2:6:25፤ 1ጴጥ. 2:10» «ሩሃማ» ይሆናል።

ሎቲ፤ ከብርና ከወርቅ ከሌላም የሚሠራ በጀር የሚገጠለጠል ጌጥ፤ ዘጸ. 35:22»

ሎዓሚ፤ ለነቢዩ ሆሴዕ ሦስተኛ ልጅ የተሰጠው ስም። ትርጉሙም «ሕዝቤ ያልሆነ» ወይም «ሕዝቤ አይደለም» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 1:9፤ 2:1:25፤ ሮም 9:25:26፤ 1 ጴጥ. 2:10» «ዓሚ» ይሆናል።

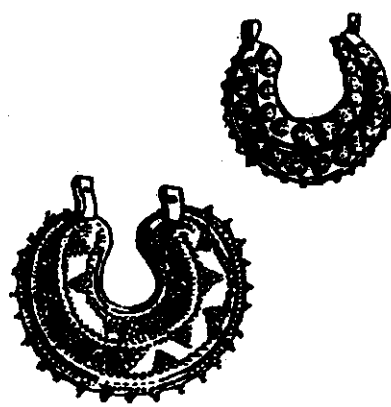
ሎዶቅያ፤ በእስያ የምትገኝ ብዙ ሀብት ያለባት ከተማ። በዚች ከተማ ለልብስ የሚሆን ጥቁር ሱፍ በብዛት ይገኝ ነበር። ዝነኛ የሆነ የዓይን መድኃኒትም በሎዶቅያ ይሠራ ነበር። ከከተማይቱ ራቅ በሎ ከሚገኘው ጠበል ተነሥቶ በድንጋይ ቧምቧ ውኃ ከከተማይቱ ሲደርስ ለብ

ያለ ነበር። የሐንሰ ለሎዶቅያ ሴክ. ማልእክት ሲጽፍ እነዚህን ነገሮች ምሳሌ አድርጎ በመጥቀስ መንፈሳዊ ትምህርት ይሰጣል። ጳውሎስ በኤጲሰን ሳለ ቤተ ክርስቲያን በሎዶቅያ የተመሠረተች ይመሰላል፤ ሐ.ሥ. 19፣10፣ ቆላ. 2፣1፣ ራእ. 1፣11፣ 3፣14-22። ዛሬ ጆንዝሊ የምትባል ከተማ በጠበሉ አጠገብ ትገኛለች፤ ካ. 7ለ።

ሎማ፤ የዕብራይስጥ ቃል፤ የዘይት መስፈሪያ፤ ዘሊ. 14፣10። «መስፈሪያ» ይሆን.

ሎጥ፤ የአብርሃም የወንድሙ የሐራን ልጅ። በከለዳውያን ዑር ተወለደ፤ ከአብርሃም ጋር ወደ ከነዓን ተጓዘ፤ ዘፍ. 11፣27፣ 12፣5፣ 13፣1። ለምሳሌ በሆነው በፕሮጻኖስ ሚዳ ለመኖር መረጠ፤ ዘፍ. 13፣5-11። ክፋት በምላሳት በሰዶም ከተማ ተቀመጠ፤ ቀ. 12፣13። ከሰዶም ሰዎች ጋር በተማረከ ጊዜ አብርሃም ሎጥን መለሰው፤ ዘፍ. 14፣12-16። ሰዶምንም ለማጥፋት የመጡትን መላእክት በቤቱ ተቀበለ፤ ዘፍ. 19፣1-11። መላእክቱም ሚስቱንና ሴቶች ልጆቿን ይዘው በግድ አውጥተው አዳኑ አቸው፤ ዘፍ. 19፣16። ይህንም ምሕረት ያሳዩት እግዚአብሔር አብርሃምን ስላሰበ ነው፤ ዘፍ. 18፣20-33፤ 19፣29። የሎጥ ሚስት ግን ወደ ኋላ በመመልከት የሠው ሐውልት ሆነች፤ ዘፍ. 19፣17-26። ሴቶች ልጆቿም አባታቸውን አሰከሩት፤ ከእርሱም ጸነሱ፤ ምዕብንና አሞንንም ወለዱለት፤ ዘፍ. 19፣30-38። ክርስቶስ የሎጥንና የሚስቱን ታሪክ ለፍርድ ማስጠንቀቂያ ወቀሰ (ሉቃ. 17፣28-33)፤ እንዲሁም የሎጥ ታሪክ እግዚአብሔር ጻድቃንን ከመከራ ሊያድናቸው መቻሉን የሚያሰራጻ ምሳሌ ነው፤ 2ኢጥ. 2፣6-10።

ሐመልማል፤ የአህልና የተክል፣ የሣርና የቅጠል ቡቃያ፤ ዘፍ. 1፣29።

በ1350 ገደማ ከክ.በ. የተሠሩና ከከነዓን የተገኙ ሉቲቃች

ሐመር፤ ሐምራዊ የቀይ ዳማ። ደም የሚመስል ቀይ ማለት ነው፤ 2ዘ.መ. 2፣7፤ ዘጸ. 28፣8-15። አብዮቱን ጊዜ የፈረሰ መልክ መግለጫ ነው፤ ዘካ. 1፣8፤ ራእ. 6፣8።

ሐማ፤ የፋርስ ንጉሥ አርጤክስስ ከፍተኛ ሥልጣን የሰጠው የአይሁድ ጠላት። አይሁድን ለማጥፋት «ዐርክዮስንም» ለመስቀል አሰበ። ለመርዳክዮስ ባዘጋጀው መስቀል ራሱ ተሰቀለበት፤ አስ. 3፣1-15፤ 5፣9-14፤ 7፣3-10።

ሐሜት፤ አንድ ሰው ሌላውን ዐውቆ እንዲገዳ ወይም እንዲጥረድ ስለዚያ ሰው ውሸት ወይም ክፉ ነገር ማውራት። መቅ. ሐሜትን እንዳንናገር ብዙ ጊዜ ይሰጠንቀናል፤ መዘ. 50፣20፤ 101፣5፤ ምሳ. 10፣18፤ ኤር. 9፣4፤ 1ኢጥ. 2፣1፤ 1ጢዋ. 3፣11።

ሐሞት፤ 1. ከጉበት የሚወጣና ወደ አንጀት ገብቶ ከምግብ ጋር የሚቀላቀል መራራ ፈሳሽ፤ ኢዮብ 16፣13። 2. የእባብ መርዝ፤ ኢዮብ 20፣14። 3. የሚመር ተክል፤ ኤር. 9፣15። ለማደገዝዣ ይጠቀሙበት ነበር፤ ማቴ. 27፣34።

ሐሞንጎማ፤ የጎግ ሠራዊት፤ ሕዝ. 39፣11፣15፤ «ጎግ» ይሆን.

ሐሜት፤ ታላቅ ደስታ። ሐሜት አደረገ ማለት እጅግ ደስ አለው ማለት ነው፤ ሉቃ. 10፣21፤ ዮሐ. 8፣56።

ሐሩር፤ ሙቀት፤ የሚያቃጥል የፀሐይ ትኩላት፤ ዘፍ. 31፣40፤ ማቴ. 20፣12።

ሐር፤ ከታል የሚገኝ ድር። ለጊጥና ለክብር ለብስ ያገለግላል። ነጋዶዎች ከቻይና አገር ያመጡት ነበር፤ ሕዝ. 16፣10፣13፤ ራእ. 18፣12።

ሐሰተኞች፤ ኢየሱስ ሐሰተኞች ክርስቶሶችና ሐሰተኞች ነቢያት እንደሚነሡ አስቀድሞ ተናግሯል፤ ማቴ. 24፣5፣11፣23-25። እንደ እነዚህም ያሉ ሌሎች በሐሰተኛ መንፈስ ተመርተው ይናገራሉ (2ዘ.መ. 18፣22)፤ ወይም ከራሳቸው ልብ ትንቢት ይናገራሉ፤ ኤር. 14፣14። «ነቢያት» ይሆን.

ሐና፤ የቃሉ ትርጉም «ጸጋ» ማለት ነው።

1. የሕልቃና አንደኛ ሚስት። ልጅ ባለሙሉድዋ ታዝን ነበር፤ «እግዚአብሔር እሰጠዋለሁ» ብላ በመሳል ልጅ እንድትወልድ ጸለየች። ሳሙኤልንም ወለደች። ስእለትዋንም ለመፈጸም ወደ ካህኑ ዓሊ አመጣችው፤ እግዚአብሔርንም አመሰግነች። በየዓመቱ ሳሙኤልን ትጎብኝ ነበር፤ ሌሎችንም ልጆች ወለደች፤ 1ኛ. 1፣1-2፣21።

2. ነቢይት፤ ለማንኛ አራት ዓመት መበለት ሆና ናራለች። እርሷም እንደ ስምዖን ከብ.ክ. ስለ ተረዳች መሲሕን ትጠብቅ ነበር። ከዚህም የተነሣ ኢየሱስ ሕፃን ሆኖ ወደ ቤተ መቅደስ በገባ ጊዜ ዐውቀችው፤ ለሌሎችም መስከረች፤ ሉቃ. 2፣36-38።

3. ከ6 ዓ.ም. እስከ 15 ዓ.ም. የነበረ የእስራኤል ሊቀ ካህናት። በሮም መንግሥት ከሊቀ ካህንነቱ ቢሻርም

አይሁድ ያከብሩት ነበር፤ ኢየሱስ ወደ ቀያፋ ሳይላክ እርሱ ፊት ተከሰሶ ቀርቧል። ከልጆቹ መካከል አምስቱ እንዲሁም ቀያፋ የተባለው የልጁ ባል ደግሞ ሊቃነ ካህናት ነበሩ፤ ሉቃ. 3፥2፤ ዮሐ. 18፥13-24፤ ሐ.ሥ. 4፥6።

ሐናንያ፤ 1. የሰጸራ ባል፣ እርሱና ሚስቱ ሐሰት ስለተናገሩ ሁለታቸውም በጲጥሮስ እግር ሥር ወድቀው ሞቱ፤ ሐ.ሥ. 5፥1-10። 2. በደማስቆ ከተማ ይኖር የነበረ ምእመን። ጳውሎስ ባመነ ጊዜ ሐናንያ ወደርሱ ተልኮ ግዳይ እንዲበራ ለጳውሎስ ጸለየለት በኋላም አጠመቀው፤ ሐ.ሥ. 9፥10-19። 3. ሊቀ ካህናት፤ በዚህ ሰው ፊት ጳውሎስ ተከሶ ቀርቦ ነበር፤ ሐ.ሥ. 23፥1-5።

ሐዊላ፤ «አውላጥ» ይሙ.

ሐኪም፤ ኤር. 8፥22፤ ቆላ. 4፥14። «ፈውስ» ይሙ.

ሐዋርያ፤ «የተላከ መልእክተኛ» ማለት ነው፤ በላኪው ስለሚመረጥ ሥልጣንን ተቀብሎ የላኪውን ትእዛዝ የሚፈጸም ባለግል እንደራሴ ነው። በመቅ. ሐዋርያ የሚለው ቃል ልዩ ልዩ ሰዎችን ያመለክታል። ኢየሱስ የገይማናታችን ሐዋርያ ነው፤ ዕብ. 3፥1። እነበርናባስ በቤ.ክ. ሲላኩ ሐዋርያት ተባሉ፤ ሐ.ሥ. 14፥4-14፤ ራእ. 2፥2። ሆኖም ብዙ ጊዜ «ሐዋርያት» ሲል ቃሉ ኢየሱስ የመረጣቸውን ዐሥራ ሁለቱን ያመለክታል። ስማቸው ፦ ጲጥሮስ (ስምምን/ወይም ኬፋ) እና ወንድሙ እንደርያስ፣ የዘብዴዎስ ልጆች ያዕቆብና ዮሐንስ፣ ፊልጶስ፣ በርተሎሜዎስ (ናትናኤል ይሆናል)፣ ቶማስ (ጲዲሞስ)፣ ቀራጩ ማቴዎስ (ሌዊ)፣ የአልፍዮስ ልጅ ያዕቆብ (ታናጉ ያዕቆብ ይሆናል)፣ ታዴዎስ የተባለው ልብድዮስ (የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ ይሆናል)፣ ቀናተኛ (ቀነናዊ) ስምዖን (አንዳንዶች ናትናኤል ይሆናል ይላሉ)፣ የአስቆሮቱ ይሁዳም ናቸው፤ ማቴ. 10፥1-4፤ ማር. 3፥13-19፤ ሉቃ. 6፥12-16፤ ሐ.ሥ. 1፥12-14።

የማትያስና የጳውሎስ ሐዋርያት

የአስቆሮቱ ይሁዳ ራሱ ታንቆ ከሞተ በኋላ በእርሱ ምትክ በጲጥሮስ መሪነት በጸሎትና በዕጣ ማትያስ ተመርጦ «ከዐምራ አንዱ ሐዋርያት ጋር ተቈጠረ»፤ ሐ.ሥ. 1፥15-26።

ክርስቶስ በምድር ላለ ጳውሎስ አልተከተለውም። ነገር ግን ክርስቶስ በደማስቆ መንገድ ታየው፤ የአካላቸው ሐዋርያ እንዲሆን ጠራው፤ ሐ.ሥ. 22፥14-21፤ ሮም 1፥1፤ ገላ. 1፥1-2፥10። ጳውሎስ ተአምራትን በማድረጉ፣ ወንጌልን በማስፋፋቱና አሰያተ ክርስቲያናትን በመትከሉ ሐዋርያቱን አረጋገጠ፤ 1ቆሮ. 15፥9-10፤ 2ቆሮ. 12፥12።

አንዳንዶች ጳውሎስ እንጂ ማትያስ በጌታ ባለመመረጡ ከ12ቱ ጋር ሐዋርያ ሆኖ መጠራት አይገባውም ይላሉ። ሆኖም ጳውሎስ አንድም ጊዜ ከ12ቱ ጋር ተቈጥሮ ስለማይገኝ ሉቃስ እንደሚገልጠው ማትያስን ከ12ቱ ጋር መቀጠሩ

ተገቢ አማራጭ ነው። ይህ ደግሞ የጳውሎስን ሙሉ ሐዋርያት የሚያስከድ አይደለም፤ ገላ. 1፥11-12።

የ12ቱ አገልግሎት ሂደት

ዐሥራ ሁለት ነገዶች በእስራኤል እንደነበሩ ክርስቶስ ዐሥራ ሁለት ሐዋርያትን በመንግሥቱ ሾመ፤ ማቴ. 19፥28። ክርስቶስ በሰሙ ወንጌልን እንዲሰብኩ፣ ድውዮችን እንዲፈውሱ፣ አጋንንትን እንዲያወጡ ሥልጣን ሰጥቶ ላካቸው፤ ማቴ. 10፥1-40፤ ማር. 3፥14-15፤ ሉቃ. 10፥16። ክርስቶስ በምድር ላለ ለመንግሥቱ መግቢያ የሆነው የሐዋርያት ሥራ በተለይ በእስራኤል ተወሰነ፤ ማቴ. 10፥5። ከትንግሥቱ በኋላ ግን ወደ ዓለም ሁሉ ላካቸው፤ ማቴ. 28፥18-20። ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስን ተቀብለው በኃይል ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 1፥8፤ እንዲሁም ም. 2-4 ይሙ። ሲሰብኩም የሚከተሉትን ነገሮች ደጋግመው ተናገሩ ፦ 1. ክርስቶስ በሰዎች ኃጢአት ምክንያት ሞተ፤ ተነሣም። 2. ይህም የትንቢት ፍጻሜ ነው። 3. ክርስቶስን በማመን ብቻ መዳን ይገኛል። 4. አይሁድም ግሪክም ንስሐ ቢገቡ፣ በኢየሱስ ስም ቢጠመቁም የኃጢአትን ስርዓትና መንፈስ ቅዱስን ይቀበላሉ። የሐዋርያትን ሥራ፣ መልእክታትን በተለይ ሐ.ሥ. 2፥16-40፤ 1ቆሮ. 15፥3-4 ይሙ.

የ12ቱና የጳውሎስ ሥልጣን

ሐዋርያት በቤ.ክ. አስተዳዳሪዎችና የትምህርት ገላፊዎች ነበሩ፤ ዮሐ. 20፥23፤ ሐ.ሥ. 2፥42፤ 1ቆሮ. 5፥3-5። ሐዋርያት ከነቢያት ጋር የቤ.ክ. መሥራቾች ናቸው፤ ኤፌ. 2፥20፤ 4፥1፤ ማቴ. 16፥18። ለትምህርትና ለሥነ ምግባር አስፈላጊ የሆነው ነገር ሁሉ በሐዋርያት ለቤ.ክ. ተሰጥቷል፤ ገላ. 1፥8-9፤ ይሁዳ 3። ይህ ትምህርት የሚገኘው በኢ.ኪ. መጻሕፍት ስለሆነ፣ ከጥንት ጀምሮ ቤ.ክ. እንደ መሠረት አድርጋ ተቀበላቸዋል።

እንደ 12ቱና እንደ ጳውሎስ ያሉ ሐዋርያት አሁን የሉም፣ እነርሱ ልዩ ሥልጣን ተሰጥቶአቸዋልና፤ የተነሣውንም ጌታ በግዳይ አይታወቅም፤ ማቴ. 28፥19-20፤ ሐ.ሥ. 1፥21-22፤ 1ቆሮ. 9፥1፤ 15፥8፤ 2ቆሮ. 12፥14-15፤ 1ዮሐ. 1፥1-4። አሁን የሚገኙት እውነተኛ የወንጌል ሰባኪዎች በሐዋርያት የተሰጠውን እውነተኛ ወንጌል ሳይጠምዱ ወይም ሳይቀንሱ ለአዲሱ ትውልድ ከግንኙነት ጋር ለሐዋርያት ሊባሉ አይገባቸውም፤ 2ጠሞ. 2፥2፤ ራእ. 22፥18-19።

ከጲጥሮስና ከጳውሎስ በቀር መቅ. ስለ ሐዋርያት ብዙ አይገልጹም። ብዙዎቹ እንደ ያዕቆብ በወንጌል ምክንያት እንደሞቱ፤ በቤ.ክ. ታሪክ ይነገራል።

የሐዋርያት ሥራ፤ በአራቱ ወንጌሎችና በመልእክቶች መካከል የሚገኝ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ማያያዣ መጽሐፍ በመሆን የቤ.ክን መመሥረት፣ መስፋፋትና ሁኔታ ይገልጻል፤ የወንጌል ጸሓፊው ሉቃስ ሁለተኛ የሆነውን ይህን መጽሐፍ ደግሞ ለትዎፍሎስ የጻፈ ሲሆን፣ ኢየሱስ

የጀመረው አገልግሎትና የግስተማር ተግባር በሐዋርያት መቀጠሉን ያሳያል፤ ሉቃ. 1:1-4፤ ሐ.ሥ. 1:1-3። «ሉቃስ»፣ «የሉቃስ ወንጌል»፣ «ቴዎድሎስ» ይሙ.

መጽሐፉ «መንገድ ቅዱስ በእናንተ ላይ በወረደ ጊዜ ኃይልን ትቀበላላችሁ ... እስከ ምድር ዳርም ድረስ ምስክሮቹ ትሆናላችሁ» የሚለው የኢየሱስ የመጨረሻ ቃል በደቀ መዛሙርቱ ሕይወት እንዴት እንደተፈጸመ ይተርካል፤ 1:8። ይህም ከመግቢያው ቀጥሎ በስድስት ክፍሎች ተመዝግቧል፤ በየክፍሉም የተመለከተው የመጨረሻ ጥቅስ የወንጌልን ስርጭት ተግባር ይደመድማል።

የመጽሐፉ አከፋፈል :-

መግቢያ፤ ከትንሣኤው በኋላ ለሐዋርያት የተነገሩት የኢየሱስ የመጨረሻ ቃላት፣ ዕርገቱ፣ የማትያስ መመረጥ፤ 1:1-26።

1. በበዓሉ ገምሳ ቀን የመንገድ ቅዱስ መውረድ፣ የጳጥሮስ ስብከት፣ ከ15 ወገኖች በመነሣት የ3000 ሰዎች አምነው መጠመቅና ወደ ቤ.ክ. መጨመር፣ የበሽተኞች መፈወስ፣ የኢየሩሳሌም ሽንፋ ተቃውሞና ስደት፣ የቤ.ክ. ሰዎች ግብዝነትና መለያየት መወገድ፣ የካህናት መመለስ፤ 2:1-6+7።

2. ከእስጢፋኖስ መገደል በኋላ የግሪክ ቋንቋ ተናጋሪዎች ምእመናን መበታተን፣ በሰማርያና ለኢትዮጵያው ጃንደረባ የቀሰጠው የፊልቅስ ምስክርነት፣ የሳውል (የጳውሎስ) መለወጥ፤ 6+8-9+31።

3. በይዕዳና እስከ ታላቁ ባሕር ድረስ የተሰማው የጳጥሮስ ምስክርነት፣ ጳጥሮስ ከአሕዛብ ወገን የመጀመሪያውን ሰው (ቆርቴሌዎስን) ወደ ቤ.ክ. እንዲገባ መፍቀዱ፣ ወንጌል ወደ አንጾኪያ መድረሱ፣ የሐዋርያው ያዕቆብ መገደልና የጳጥሮስ ከዋት መጻገን፣ የሄሮድስ ሞት፤ 9+32-12+24።

4. ወደ ቆሮሮስና ወደ ገላትያ የተደረገ የጳውሎስ የወንጌል ጉዞ፣ በግዝረትና በሙሉ ሕግ አሕዛብ እንዳይገደዱ በሐዋርያት ጉሳኤ መወሰኑ፣ ጳውሎስ ውሳኔውን ይዞ ገላትያ መድረሱ፤ 12+25-16+5።

5. ጳውሎስና ጓደኞቹ ወደ ግሪክ አገር፣ ወደ እስያ፣ በተለይም በፊልጵስዮስ፣ በተሰሎንቄ፣ በቤርያ፣ በአቴና፣ በቆርንቶስና በኤፌሶን ያደረጋቸው ሐዋርያዊ ጉዞዎች፤ 16:6-19+20።

6. በኤፌሶን የተነሣው ግርግር፣ በግሪክ የጳውሎስ ጉዞ፣ የኤፌሶንን ሽማግሌዎች መሰናበት፣ እርዳታ ይዞ ወደ ኢየሩሳሌም መድረሱ፣ በአሳጃጃቹ መያዙ፣ ለሽንገው የሰጠው ምስክርነት፣ በቴሣዎ ለፊልክስ፣ ለፊስጦስና ለንጉሥ አግሪጳ የሰጠው ምስክርነት፣ ሮም ደርሶ ፍርድን በመጠባበቅ ላይ ላለ ሁለት ዓመት በተከራየው ቤት እየመሰከረ መኖሩ፤ 19:21-28+20።

መጽሐፉ የሚያተኮርባቸው አሳቦች

የሉቃስ ዋና ዓላማ ወንጌል እየተስፋፋ መሄዱን መመዘገብ ሲሆን፣ ከዚህም ጋር በሰባት ነገሮች ሲያተኮር ይታያል፣ እነርሱም :-

ሀ. ወንጌል ለሰዎች ሁሉ ነው፣ ለአይሁድ (2:5-11)፣ ለላምራውያን (8:4-25)፣ ለአሕዛብ (10:1-11+18)፣ ለአረማውያን (14:8-18)፣ ለመጥምቁ ሮሐንስ ደቀ መዛሙርት፤ 19:1-7።

ለ. ክርስቶስ፣ ሰዎች ከላይ ላይ ወገን በመምጣት በእርሱ ሲያምኑ እንደተቀበላቸው አረጋግጧል፣ ይህም የሆነው መንገድ ቅዱስ በእነርሱ ላይ ሲወርድ በላሳን የመናገርን ወይም ሌላ መንፈሳዊ ስጦታን በመስጠት ነበር። በዚህም አማኞች ሁሉ የአንዲት ቤ.ክ. አባላት መሆናቸውን አሳይቷል፤ 2:4፤ 8:15-17፤ 10:44-48፤ 11:15-18፤ 19:5-6፤ 1ቆሮ. 12:12-13።

ሐ. ወንጌል የጨለማውን ሥራ ሁሉ ያሸንፋል፤ የተሸነፉት ክፉ ሥራዎች ስደት (8:2-4)፣ ጥንቆላ (8:9-25)፣ ምዋርት (16+16-18)፣ ዓለማዊ ፍልስፍና (17:34)፣ መፍፍሎትን የማስወጣት ሐሰተኛ እውቀት፣ አስማተኝነት፣ ባዕድ አምልኮ (19:13-27) ናቸው።

መ. ወንጌል በላይ ላይ ወገን ዘንድ የሚገኘውን የአሳብ መለያየት ያስታርቃል፤ 15:1-29።

ሠ. ወንጌል የዳላይ ኪዳን ፍጻሜ ነውና አይሁድ ሊቀበሎት ይገዛቸዋል፤ 2:16-36፤ 13:26-43።

ረ. በወንጌል ምክንያት ችግር በፈጠረ ጎሳፊነቱ የወንጌል ጠላቶች እንጂ የክርስቲያኖች ስላሌህን ባለሥልጣናት የወንጌልን ተከታዮች ሊደግፉ ይገባቸዋል፤ 14:2:19፤ 16:17-20፤ 17:5፤ 19:24-27፤ 21:27-28።

ሰ. የወንጌል እውነተኛነት በክርስቶስ ትንሣኤ ተረጋግጧል። ሉቃስ ዐሥር ንግግሮችን በአጭሩ የመዘገበ ሲሆን በንግግሮቹ ውስጥ ትንሣኤው በጉልህ ተሐቅቷል፤ ለምሳሌ 2:24-33፤ 17:31፤ 23:6-8 ይሙ። የጳውሎስ መመለስ ደግሞ እንደ ትልቅ ማስረጃ በመቁጠሩ ሉቃስ ሦስት ጊዜ ጽፎታል፤ 9:1-18፤ 22:6-16፤ 26+12-18። ምስክርነቱን ለመቀበል የሚችሉ ግን እግዚአብሔር በሰው ልብ ሲሠራ ነው፤ 2:47፤ 5:14፤ 11:18፤ 16:14፤ 18:9-10።

«የሐዋርያት ሥራ»፣ ጳውሎስ ፍርድን ሲጠብቅ ሳለ በ64 ዓ.ም. ገደማ እንደተጻፈ ይገመታል። «ሐዋርያት»፣ «መንገድ ቅዱስ»፣ «ጳጥሮስ»፣ «ጳውሎስ» ይሙ.

ሐውልት፤ የመታሰቢያ ድንጋይ ወይም የድንጋይ ክምር፤ ዘፍ. 28:18፤ 31:45-54፤ ኢያሱ 4:1-9፤ 24+26:27፤ ገሳሙ. 7:12፤ 24ሙ. 18:18። በከነዓን ሐውልት ለአማልክቶቻቸው መስገኛ ስለሆነ እስራኤል ሐውልቶችን እንዲሰብሩ ታዘዙ፤ ዘጸ. 23+24። የሉጥ ሚስት የጨው ሐውልት ሆነች፤ ዘፍ. 19:26።

ሐጌ፤ በ520 ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ለነበሩት አይሁድ «በትንቢት ሐጌ» የሚገኘውን ትንቢት የተናገረ ነቢይ፤ ዕዝ. 5:1:2። እነርሱ ከምርኮ ዙፍኖቹ በኋላ በተመቅደስን ለመሥራት ጀምረው ነበር። ከላምራውያን መቃወም የተነሣ ሥራው

ተዳረጠ፤ ሳይፈጽሙትም 16 ዓመት ዘንፍ ሰዓ. ም. 3-4። ከዚህ በኋላ ሐጌ ሥራውን እንዲፈጽሙት አነሣዣቸው።

የሐጌ ትንቢት አከፋፈል :-

1. «የእግዚአብሔርን ቤት ለመሥራት ተነሡ» የሚል ወቅብ፤ ም. 1።
2. «እግዚአብሔር ከእናንተ ጋር ይኖራል» የሚል ግብረታቸ፤ ም. 2፣ 1-9።
3. «እግዚአብሔር ይበርካችኋል» የሚል ተስፋ፤ ም. 2፣ 10-19።
4. «እግዚአብሔር ዘሩባቤን ከፍ ከፍ ያደርገዋል» የሚል ትንቢት፤ ም. 2፣ 20-23። ኤር. 22፣ 24 ይመ.

ሐጾር፤ «አሰር» ይመ.

ሐራብና ዜብ፤ በጊደዎን የተገደሉ ሁለት የምድያም መኳንንት፤ መላ. 7፣ 24፣ 25፤ መዝ. 83፣ 11።

ሐዋን፤ የሕያዋን ሁሉ እናት ግለት ነው፤ የመጀመሪያዋ ሴት የአዳም ግለት። እግዚአብሔር ከአዳም ሥጋ ፈጠራት፤ አዳምም በደስታ ተቀበላት፤ ዘፍ. 2፣ 20-25። ስይሞን በእባብ ምላሌ አታለላትና የተከለለውን ፍሬ በላች፤ ፍሬውንም ለአዳም ሰጠች። በኋላም ስሕተትን በእባብ አመካኘች፤ ዘፍ. 3፣ 1-13። በሰሕተት ስለወደቀች ለባልዋ እንድትታዘዝ በጭንቅም ልጅ እንድትወልድ ተፈረደባት፤ ዘፍ. 3፣ 16። አዳም ግን በእግዚአብሔር ቃል ተስፋ አድርጎ ዘር እንደሚኖራት አመኘና ሐዋን ብሎ ሰየማት፤ ዘፍ. 3፣ 15፣ 20። በኢ.ኪ. የመተላለፍ መጀመሪያ ሆና ተመቅሳለች፤ 1ጢዋ. 2፣ 14፣ 15።

ሕሊና፤ በመልካምና በከፋ መከላ የሚለይ፤ ስፋት ሰውን የሚወቅስ፤ ስለ ዜጎች ሆነ ስለ መልካም ሥራው ሰውን እንዲያመዛኝ የሚያሳልፋ፤ እግዚአብሔር ሰውን የተከለለት የግብረ ገዛት (የጥራት) የግብር ነው፤ 1ቆ. 4፣ 4፤ 2ቆ. 5፣ 11።

የእግዚአብሔርን ቃል ያልሰማ ስተረፍቱ ለተረፈት መሠረት ሕሊናቸው ይመስክራል፤ ሮም. 2፣ 14፣ 15።

ሰው ገጹ ሕሊና እንዲኖረው የሚታየውን መልካም ነገር ሁሉ ግድረግና መጥር ነገርን ግስወገድ አለበት፤ ሐ.ሥ. 23፣ 1፤ ሮም. 13፣ 5፤ 1ኢጥ. 3፣ 16። ሰው በስሕተት መልካም የመሰለው ክፉ ሊሆን ይችላልና የመልካምና የክፉ ነገር መለያ ምና ዳኛ ሕሊናው ሳይሆን የእግዚአብሔር ቃል ነው፤ 1ቆ. 8፣ 7። ሰው መልካምን ወቅቶ ባያደርገው ሕሊናው ይደነዝዛል፤ በመጨረሻም አፅዋሪም፤ 1ቆ. 8፣ 12፤ 1ጢዋ. 4፣ 2፤ ቲቶ 1፣ 15።

ስለዚህ አዲስ አጣኝ ወይም ደካማ ክርስቲያን ሕሊናው እንዳይገዳ በሚጠራጠርበት ጊዜ ሊገደድ አይገባም፤ 1ቆ. 8፣ 7-13። ሰው ገጹ ሕሊና የሚያገኘው በእንስሳት ደም ሳይሆን በክርስቶስ ሥራ ነው፤ ዕብ. 9፣ 9፣ 14፤ 10፣ 22፤ 1ኢጥ. 3፣ 2።

ሕልም፤ በእንቅልፍ ጊዜ የሚታይ ነገር። ሕልም አንዳንድ ጊዜ በቀን ከታየና ከታለበ ነገር፤ ከአድራጎትም የተነሣ ይታለም ይሆናል። ብዙ ጊዜ ልዩ ትርጉም አይኖረውም፤ መዝ. 5፣ 3። እግዚአብሔር ለብዙ ሰዎች በሕልም በመታየት ፈቃዱን ገልጿል፤ ዘፍ. 20፣ 3፤ 28፣ 12፤ 37፣ 5-11። መላእክት የጌታን ፈቃድ ለሰዎች በሕልም ይናገራሉ፤ ግዢ. 1፣ 20፤ 2፣ 13፣ 19። ሕልምን የመተርጎም ስጦታ ለዮሴፍና ለዳንኤል ተሰጠ፤ ዘፍ. 40፣ 5-23፤ 41፣ 14-36፤ ዳን. 2፣ 25-45፤ 4፣ 4-27። ሰዎች በመንፈስ ቅዱስ ሕልምን ሊያሰሙ ይችላሉ፤ የሐ.ሥ. 2፣ 17። ሕልም አንዳንድ ጊዜ ሰውን ሊያስት ይችላል፤ ዘፍ. 13፣ 1-4። «ራእይ»፣ «ትንቢት» ይመ.

ሕንፃ፤ የጥንት ሰዎች ሕንፃን የሚሠሩት በአትራቢያ ከሚገኙ እንጂት፣ ጭቃና ድንጋይ ነበር። በፀሐይ ወይም በእሳት ከተቃጠለ ጭቃ ጡብን ይሠሩ ነበር። ወርቅ፣ ብር፣ ናስ፣ የዝሆን ጥርስ፣ የተቀረጸ ድንጋይና እንጂት ለበት ገጥ ያገለግሉ ነበር። በድር ዘመን የተሠሩ ብዙ ሕንፃዎች ዛሬ አሉ። አርኪዎሎጂስቶች የብዙ ሺህ ቤቶችና ሕንፃዎች መሠረቶችን ጭናረው አግኝተዋል። አሠራሩ እንደ አገሩ የተለያየ ነበር። በሕንፃ ሥራ ከሁሉ የሚበልጡ ገራት ናቸው። ስለሌሎችና በሄርድስ የተሠሩት አብያተ መቅደስ በባሉም ሁሉ የታወቁ ናቸው። «ቤት»፣ «ግንባ»፣ «ከተማ»፣ «በር»፣ «አርኪዎሎጂ» ይመ.

ሕዝቅኤል፤ የሰው ትርጉም «እግዚአብሔር ብርታትን ይሰጣል» ግለት ነው። በ597 ክክ.በ. የእስራኤል ልጆች ወደ ባቢሎን በተግረኩ ጊዜ ነቢዩ ሕዝቅኤል ከምርቅጭ አንዱ ነበር። የእስራኤል ካህን ነበር። በምርኮ አገር ከሌሎች እስራኤላውያን ጋር ቦር ከተባለው ወንዝ አጠገብ ይኖር ነበር፤ ሕዝ. 1፣ 3። ወንዙ የትኛው እንደሆነ ጭ አይታወቅም፤ ሆኖም ከባሌን ከተግ ብዙ እንደሚገኝ ይገመታል። ሕዝቅኤል ግዚልን ያውጣል ይሆናል፤ ሕዝ. 14፣ 14፣ 20፤ 28፣ 3። ሕዝቅኤል ባላግሰትና ባልቅ ነበር፤ ሕዝ. 8፣ 1፤ 24፣ 16-18።

ሕዝቅኤል በሠላላ ሞት ዕድሜው እግዚአብሔርን በኪራዬል ላይ እንደሰ በራእይ አየ፤ ሕዝ. ም. 1። ለተግረኩት ለእስራኤል ሕዝብ ቃሉን እንዲናገር ተጠራ፤ ሕዝ. 2፣ 1-4። ባይኖር ግን እግዚአብሔር የኃጢአተኛውን ደም ከእጁ እንደሚፈልግ ሁለት ጊዜ አስጠነቀቀው፤ ሕዝ. 3፣ 18፤ 33፣ 6። የሕዝቅኤልን የአገልግሎት ዘመን በሁለት የተለያዩ ክፍሎች ልንከፍለው እንችላለን :- 1ኛ. ኢየሩሳሌም በ587 ክክ.በ. በጠላት እጅ ከመውደቅ አስቀድሞ በባቢሎን ምርቅጭ መካከል የፈጸመው የሰብከት አገልግሎት፤ ም. 4-24።

2ኛ. ኢየሩሳሌም በጠላት እጅ ከወደቀች በኋላ በባቢሎን የፈጸመው የሰብከት አገልግሎት፤ ም. 33-48።

ተማርከው የነበሩ አይሁድ በቶሎ ወደ አገራችን እንመለሳለን። ባቢሎን ተሸንፎ አሁኑኑ ከአገራችን ይወጣልናል የማለት አሳብ ስላደረገቸው ነበር። በዚህም ሁሉ ወደ እግዚአብሔር የመመለስ ምልክት አሳዩም። ኢየሩሳሌም ልትወድቅ አትችልም የሚል አጉል እምነት ነበራቸው። ይህም እግዚአብሔር ቅዱስ መሆኑንና ኃጢአታቸውም ፍርድን እንደሚያስከትል ስላልተረዱ ነው፤ ከተማይቱ ከወደቀች በኋላ ግን የሕዝቡ መንፈስ ተለወጠና በሆነው ነገር እያዘኑ ተስፋ ቋረጡ። ከዚህም የተነሣ የነቢዩም ስብከት ተለውጦ የሚያጽናኝ ቃል ሆነ። እግዚአብሔር በምሕረቱ ሕዝቡን እንደሚያድን፤ እግዚአብሔር ራሱ አረኛ እንደሚሆኖቸው (ሕዝ. ም. 34)፤ አዲስ ልብም እንደሚሰጣቸው (ሕዝ. 36፥26-28)፤ ዳዊትም ንጉሥ እንደሚሆንላቸው (ሕዝ. 34፥24፤ 37፥24-28) ተነበዩ። ይህን አዲስ ሁኔታ በአዲሱ ቤተ መቅደስ ምሳሌነት ገለጠላቸው፤ ሕዝ. ም. 40-48። የዚህ ሁሉ ፍጻሜ በወንጌል ዘመን መታየቱ እሙን ነው።

ቃሉ ለሰዎች እንዲሰማቸው ሕዝቅኤል ለረጅም ጊዜ በጉኑ በመተኛት፤ የሚያረክሰውን በመብላት፤ ጠጉሩን ቁርጫ በመብተን፤ ዲዳ በመሆን፤ ሚስቱ ከትሞት ባለማልቀስ በሌላም በአዲስ ሁኔታ ያስተምር ስንድ ታዘዘ፤ ሕዝ. ም. 4፤ 5፤ 12፤ 24። ሽማግሌዎች የነበሩ ምርኮኞች ይሰሙት ነበር። በመጀመሪያ ግን በቃሉ አልተደሰቱም። ከኢየሩሳሌም መፍረስ በኋላ በቃሉ ቢደሰቱም ብዙዎች በቃሉ መሠረት አልተለወጡም፤ ሕዝ. 2፥4፤ 33፥30-33። ሆኖም በነቢዩ አገልግሎት ወደ ኢየሩሳሌም እንዲመለሱ እግዚአብሔር ከሕዝቡ ፈቃደኛ የሆኑትን አዘጋጀ።

የሕዝቅኤል ትንቢት፤ ሕዝቅኤል

በባቢሎን ላለ ከ592-570 ከክ.በ. ለእስራኤል ምርኮኞች ትንቢት ተናገረ፤ 1፥1፤ 29፥17።

- 1. ከኢየሩሳሌም ውድቀት በፊት ስለ እግዚአብሔር ፍርድ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 1-24።
- 2. በአሕዛብ መንግሥታት ላይ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 25-32።
- 3. ከኢየሩሳሌም ውድቀት በኋላ ስለ እስራኤል መመለስ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 33-48።

ሕዝቅያስ፤ የሰሙ ትርጉም «እግዚአብሔር ኃይል ነው» ማለት ነው። በነቢዩ ኢሳይያስ ዘመን ከ716-687 ከክ.በ. የነገሠ ዐሥራ ሦስተኛው የይሁዳ ንጉሥ። አስቀድሞ ከአባቱ ከአካዝ ጋር በአንድነት ከ729-716 ከክ.በ. የነገሠ ይመስላል፤ 2ነገ. 18፥9-10-13።

ከይሁዳ ነገሥታት ሁሉ እርሱን የሚመስል አልገበረም፤ 2ነገ. 18፥5። ባዕድ አምልኮትን አጠፋ፤ ሙሴ የሠራውን የኖሱን እባብ ሰበረ፤ ቤተ መቅደስንም አሳደሰ። የእስራኤልን ነገዶች ሁሉ ፋሲካን ለማክበር ጠራ። በዘመነ መንግሥቱ ሁሉ አላላላይ ይሁዳን አስቸገረ፤ በዚህ ጊዜ ሕዝቅያስ ከልዩ ለዩ አገራት ይ

ስምምነትን ያደረገ ይመስላል (2ነገ. 20፥12-13)፤ የኢየሩሳሌምን ቅጥር አስፋፋ፤ ግንቦችን ሠራባት፤ ከከተማዋ በታች ባይ በማስቋቋር ከቅጥሩ ውጭ የግዮንን ምንጭ ውኃ ወደ ውስጥ እንዲገባ አደረገ፤ ካ.8ሀ። ሰናክራው ብዙ ከተሞችን ሲወስድ ከሕዝቅያስም ብዙ ሀብት ወሰደ። በኋላም ሕዝቅያስ የአሶርን ንጉሥ ዛቻ በጸሎት ተቃወመ፤ እግዚአብሔር አሦራውያንን ቀሠፈ። በታመመ ጊዜ በበለስ ጥፍጥፍ ተፈወሰ። በዕድሜው ላይ ዐሥራ አምስት ዓመት ተወመረለት፤ በስፍረ ሰዓት ምልክት ተደረገለት፤ ነገር ግን የባቢሎን ንጉሥ መልእክተኞች በመጡ ጊዜ ልቡ ታበዩ፤ 2ነገ. ም. 18-20፤ 2ዜ. ም. 29-32፤ ኢ.ላ. ም. 36-39።

ሕዝብ ቋጠራ፤ እግዚአብሔር

በሰናይ በሞዓብ ሜዳ ከእስራኤል ሕዝብ ለጦርነት ሊሰለፉ የሚችሉት እንዲቋጠሩ ትእዛዝ ሰጠ፤ ዘጉ. 1፥26፤ 26፥2። በዕዝራና በነህምያ ዘመን ደግሞ እግዚአብሔር የኢየሩሳሌም ሕዝብ እንዲቋጠሩ አዘዘ፤ ዕዝ. 2፥1-65፤ ነህ. 7፥6-67። ዳዊት ግን ሳይታዘዝ ሕዝቡን በመቀጠሩ እግዚአብሔርን አስቆጣ፤ ምክንያቱም ንጉሡ በሕዝብ ብዛት እንዲመካና እንዲተማመን ያደረገው ይመስላልና፤ 2ሳመ. 24፥1-9፤ 1ዜ. መ. 21፥1-6። «ቀጥር» ይሙ።

የሮም ቄሣሮች ግብርንና ቀረጥን ለመሰብሰብ ብዙ ጊዜ ሕዝቡ በቤተሰብ እንዲጻፍ ትእዛዝ ሰጥተዋል። ዓለሙ ሁሉ እንዲጻፍ የአውግስጦስ ቄሣር ትእዛዝ ወጥቶ ነበር፤ ሉቃ. 2፥1-3። ከአይሁድ መካከል «ቀናተኞች» የተባሉ በመጻፋቸው ምክንያት በ6 ዓ.ም. ሸፈቱ፤ ሐ.ሥ. 5፥37

ሕይወት፤ ከግዑዝ ነገር በስተቀር የሚኖርና

የሚንቀሳቀስ ሁሉ ሕይወት አለው። እግዚአብሔር በራሱ ሕይወት አለው (ዮሐ. 5፥26)። ስለዚህ ሕይወት ከሌላዎቹ «አማልክት» ለመለየት ሕያው አምላክ ተብሏል፤ ዘዳ. 5፥26፤ ዕብ. 10፥31። እግዚአብሔር ለፍጥረቱ ልዩ ልዩ ዓይነት ሕይወት በመስጠቱ የመላእክት፤ የሰዎች፤ የእንስሳትና የዕፅዋት ሕይወት አንድ አይደለም፤ 1ቆሮ. 15፥37-41። የመላእክት ሕይወት አይጠፋም፤ ሰው ግን በሥጋ ቢሞትም ተነሥቶ ለዘላለም ይኖራል። የእንስሳት ሕይወት ደማቸው በመሆኑ ይጠፋል፤ የዕፅዋት ደግሞ ግዑዝ ሕይወት ነው። እግዚአብሔር የሕይወትን እስትንፋስ በሰው ላይ እፍ በማለቱ ልዩ ክብር ሰጠው፤ ዘፍ. 2፥7፤ ዮሐ. 1፥4። የሥጋ ሕይወት በደሙ ነውና የሰውን ደም የሚያረስስ በሞት እንዲቀጣ ተጽፏል፤ ዘፍ. 9፥4-6፤ ዘሌ. 17፥11። ሞት የሕይወት ተቃራኒ ነው፤ ሮም 6፥23። ሥጋዊ ሕይወት (ዘገ. 1፥14፤ ዘሌ. 17፥1-12)፤ መንፈሳዊ ሕይወት (ሮም 8፥6፤ ቆላ. 3፥3) እና የዘላለም ሕይወት አለ፤ ኤፌ. 2፥5-7። «የዘላለም ሕይወት»፤ «ነፍስ»፤ «መንፈስ» ይሙ.

የሕይወት መጽሐፍ፤ የእግዚአብሔር

ስዎች በእርሱ ዘንድ እንደሚታወቁ የሚገልጹ ምሳሌ። በብ.ክ. የእስራኤላውያን ስም የተጻፈበትን መጽሐፍ አገልግሎት ሲሰጥ ለሕዝቱም (ዘገ. 32፥32-33፤ መዝ. 69፥28፤ 139፥16)፤ ብዙ ጊዜ ከሥጋዊ

ሕይወት ቀጥሎ የዘላለምን ሕይወት የሚወርሱትን ምእመናንን ሁሉ ያሳያል፤ ኢሳ. 4፡3፤ ዳገ. 12፡1፤ ሉቃ. 10፡20፤ ፊል. 4፡3፤ ራእ. 3፡5፤ 20፡12-15። በዚህ መጽሐፍ ሰዎች የተመዘገቡት ከላለም ፍጥረት ጀምሮ ነው፤ ራእ. 13፡8፤ 17፡8፤ ሐ.ሥ. 13፡48። ይህን አሳብ ይዞ የተመዘገቡት ወደ እምነት እንደሚደርሱ ያሳያል። ኢየሱስ የተመዘገቡትን በመሞቱ በማዳኑ መጽሐፍ «የበጉ ሕይወት መጽሐፍ» ተብሏል፤ ራእ. 13፡8፤ 21፡27።

የሕይወትና የዕውቀት ዛፎች፤

እግዚአብሔር በገነት ሁለት ልዩ ዛፎችን አበቀለ፤ ዘፍ. 2፡9። ሰው መልካምንና ክፉን ከሚያሳውቀው ዛፍ እንዳይበል ተከለከለ። ይህ ዛፍ የሰው የመታዘዝ መግለጫ ነበር። ከእርሱ ባይበል ፍር ከሕይወት ዛፍ ለመብላት ይበቃ ነበርና ሳይሞት ለዘላለም ይኖር ነበር። ባለመብላትም የተሻለውን ሁኔታ አግኝቶ የመልካምና የክፉ ዕውቀትን ያገኘ ነበር፤ በመብላቱ ግን ወደባሰ ሁኔታ ስለገባ የመልካምና የክፉ ልዩነትን ተረዳ። ከሕይወት ዛፍ እንዳይበል እግዚአብሔር ከገነት አስወጣው። አሁን ግን የሕይወት ዛፍ በመንግሥተ ሰማያት ይገኛል። የሕይወት ዛፍ የሚያመለክተው ሰው ሲበቃ የዘላለምን ሕይወት ከእግዚአብሔር እንደሚያገኝ ነው፤ ዘፍ. 2፡9፤ 3፡1-6፤ 22-24፤ ራእ. 2፡7፤ 22፡14።

ሕግ፤ አንድን ነገር ለመፈጸም የሚያዘዝ ወይም ከማድረግ የሚከለክል ትምህርት፣ መመሪያ፣ ውሳኔና ሥርዓት። ሕግ በማናቸውም ጊዜ አለ፤ ለምሳሌ ትእዛዛት ለአዳም፣ ለኖጥ፣ ለአብርሃም፣ ለሙሴ እንዲሁም ለሐዋርያት ተሰጥተዋል፤ ርም. 3፡19-21፤ 28። እግዚአብሔር ሰዎችን የሚያስተዳድረው በቃል ኪዳን ሥርዓት ነው፤ «ቃል ኪዳን» ይሙ። ሕግ በቃል ኪዳን ውስጥ የሰውን ድርሻ ያሳያል። ሰው በእግዚአብሔር ሕግ መደሰት ይገባዋል፤ መዝ. 1፡2፤ 19፡7-11፤ 119።

1. የእግዚአብሔር ሕግ አመጣጥ፤

ሕግ ለቡና (በተፈጥሮ በሰው አእምሮ ውስጥ የሚገኝ፤ ርም. 2፡12-15)፣ ሕገ አሪት (ዮሐ. 1፡17) እና ሕገ ወንጌል ተብሎ ሲከፈል ይቸላል፤ ማቴ. 5፡17።

2. ሕግ በብሉይ ኪዳን ዘመን፤

በመሠረቱ ዐወርቱ ቃላት ሕግ ነበሩ፤ ዘጸ. 4፡13። ትእዛዛቱ በቃል ኪዳን መልክ ተሰጡ፤ ዘጸ. 20፡1-17። የብሉይ ኪዳን ሕግ በሦስት ክፍሎች ሲመደብ ይቸላል፤ እነርሱም የግብረገብ መመሪያዎች (የሞራል ሕግ)፣ የመንግሥት መተዳደሪያ ሕግጋትና የመሥዋዕት አገልግሎት መመሪያዎች ናቸው።

«ሕግ» አምስቱን የሙሴ መጻሕፍት (ማቴ. 5፡17፤ ሉቃ. 16፡16) እና ብ.ኪ. በሙሉ (ዮሐ. 10፡34፤ 12፡34) ሊያመለክት ይችላል። የብሉይ ኪዳን የአስተዳደር ዘመንንም ሊያሳይ ይችላል፤ ዮሐ. 1፡17።

ሕግ ስለ ክርስቶስ ይመሰክራል፤ ኃጢአተኝነትን በማሳወቅ ሰውን ወደ ክርስቶስ ይመራል፤ ሉቃ. 24፡44-47፤ ዮሐ. 5፡39፤ 45-47፤ ርም. 3፡20፤ 7፡7፤ ገላ. 3፡24።

3. ክርስቶስ ሕግን ሊፈጽም መጣ፤

በራሱ ሕይወት ለሕግ በመታዘዙ (ገላ. 4፡4፤ 1ጴጥ. 2፡22-23)፣ ሕግን በማብራራትና በማጽናት ሕግ እንዳልቀረ በመደገፍ (ማቴ. 5፡17-48)፣ የሕግን ቅጣት ስለ ሌሎች በመቀበል (ገላ. 3፡10-13)፣ በብ.ኪ. መሥዋዕት ረገታ ራሱን በቂ መሥዋዕት አድርጎ አንድ ጊዜ በማቅረብ (ዕብ. 9፡11-14)፣ ተከታዮቹንም በሕግ መንገድ እንዲሄዱ በማድረግ (ርም. 8፡3-4) ሕግን ፈጸመ። ክርስቶስ የኢ.ኪ. ዘመን ጀምሮ በመሆኑ ምክንያት የልዩ ልዩ ሥርዓት መኖር አስፈላጊ አለመሆኑን ተናግሯል፤ ማር. 7፡19፤ ቆላ. 2፡16-23። ክርስቶስ ሕግን በሁለት ትእዛዛት ማለትም እግዚአብሔርን በመውደድና ሰውን በመውደድ አጠቃሎታል፤ ማቴ. 22፡35-40።

4. ወንጌል የብሉይ ኪዳንን ሕግ አስረጅቶታል፤

ዕብ. 8፡13። ከአይሁድ ወገን ካመኑት ውስጥ ብዙዎች ለደገንነት ሕግን መፈጸም አስፈላጊ መሆኑን አስተምረው ነበር። ሐዋርያት ግን ትምህርቱን አልተቀበሉትም። ሐ.ሥ. 15፡1፤ 5፡7-21። ምክንያቱም ሰው ሕግን ፈጽሞ መጠበቅ ስለማይችል የሕግን ሥራ በመሥራት ሳይሆን ከእግዚአብሔር ጸጋ የተነሣ፣ በክርስቶስ ሥራ መሠረት፣ በእምነት ይጸድቃልና፤ ርም. 3፡24-28፤ ገላ. 2፡16። ስለዚህ አማኝ አሁን «ከሕግ በታች» ባይሆንም እንኳ በሕግ የተገለጠውን የእግዚአብሔርን ፈቃድ መፈጸም ይፈልጋል፤ ይጥራልም፤ ርም. 6፡14-15፤ 7፡14-16፤ 22፤ ኤፌ. 2፡8-10።

በሰው ውስጥ «የኃጢአት ሕግ» አለ፤ አማኝም ሊያሸንፈው የሚችል «በመንፈስ ሕግ» ማለትም በውስጡ በሚኖር በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ብቻ ነው፤ ርም. 7፡21-23፤ 8፡2-13። በእነዚህ ጥቅሶች «ሕግ» ተብሎ የተጠቀሰው መሠረታዊ ሐቅን እንጂ ትእዛዝን ወይም ሥርዓትን አያመለክትም።

ሐር፤ 1. ከአሮን ጋር የሙሴን እጆች የደገፈ (ዘጸ. 17፡12) ከአሮንም ጋር ፈራጅ የነበረ፤ ዘጸ. 24፡14። 2. በሴይር አገር ይኖር የነበረ ሕዝብ፤ ዘፍ. 14፡6። 3. በኤዶም ጳርቻ የሚገኝ አሮን የሞተበት ተራራ፤ ዘጉ. 20፡22-29።

መሃናይም፤ የበቃ ስም። ሁለት ጭራዎች ማለት ነው። የእግዚአብሔር መላእክት ከያዕቆብ ጋር በመሃናይም ተገናኙ፤ ዘፍ. 32፡2። የኢያሱብ ስቲ መናገሻ ከተማ ነበር፤ 2ሳሙ. 2፡8። ዳዊት ከአቤሴሎም በሸገ ጊዜ በመሃናይም ዐረፈ፤ 2ሳሙ. 17፡24፤ 19፡32። በገላሳድና በያሶቅ ወንዝ አጠገብ ይገኝ ነበር።

መለመለ፤ 1. የተለዩ ሰዎችን ለሥራ ማሰባጨት፤ 2. የዛፍን ቅርንጫፍ ማረጋገጥ፤ ገ.ሳ. 18፡5።

መለኮት፤ ከከብት ቀንድ ወይም ከብረትና ከብር ከሌላም የጊሠራ ለመጥሪያና ለመዘመሪያ ለአገዳድ መንገሪያም የጊያገላገል ዕቃ (ዘፍ. 4፡21፤ ኢያሱ 6፡20፤ ዘኁ. 10፡1-10፤ 2ዜ.መ. 5፡12-13)፤ ቀንድ መለኮትም ይባላል፤ ይህም ከቀንድ መሠራቱን ያሳያል፤ 2ኛ.መ. 6፡15፤ 1ዜ.መ. 15፡28።

ለቀ ካህናት መለኮት ሲነጉ

መለኮት፤ ገዛትና መንግሥት፤ ከብርና ባሕርይ፤ እምነት፤ የእግዚአብሔር ልዩ ስም። ሌላም ትርጉም እንደ አንቀጹ ይኖረዋል። «አብ፤ ወልድና መንገድ ቅዱስ በመለኮት እንድናኖው» ሲባል ከላይ የተገለጠውን የቃሉን ፍቺ ያመለክታል። ቃሉ ለእግዚአብሔር ብቻ እንጂ ሌላ የጊነገር አይደለም፤ 2ኛ.ጥ. 1፡3-4፤ ዌላ. 2፡9።

መለየት፤ በብ.ክ. ዘመን በተቀደሰውና ባለተቀደሰው፤ በርኩሱና በንጹሐም መካከል የመለየት ሥራ የካህናት አገልግሎት ነበረ፤ ዘሴ. 10፡10። በቤ.ክ. እውነተኛንና ልሰተኛ ትምህርትንና መኖሪያነትን የመለየት ስህተት ተሰጥቷል፤ ሁሉም እንዲረቱን የቤ.ክ. ሽግግሎች ኅላሊት አለባቸው፤ 1ቆ. 12፡10፤ 14፡29፤ 1ተሰ. 5፡21፤ ዕብ. 5፡14። «ትዱስ» ይህ።

መለጣ፤ በእግዚአብሔር ሕዝብ ዘንድ በግናቸውም ዓይነት ሰው ራስ ላይ ጸጉር ከሌለ እንደ

ነውር፤ ውርደት ወይም ፍርድ ይቋጠር ነበር፤ 2ኛ.መ. 10፡4-5፤ ኢሳ. 15፡2፤ 22፡12፤ ኤር. 47፡5። ኤልሳዕ በራ በመሆኑ ወይም በነቢይነት አገልግሎት የግንኙነት ራሱን በመላወቅ ሊሆን ይችላል፤ ዘኁ. 6፡18፤ 2ኛ.ጥ. 2፡23፤ ሐ.ሥ. 18፡18።

መለጥያ፤ ከሊጣልያ አገር በስተደቡብ በታላቅ ባሕር የምትገኝ ደሴት። ጳውሎስ ታስሮ ወደ ርም ሲሄድ መርከቡን ዓውሎ ነፋስ ስለሰጠረው ተላፋሪዎቹ በዚች ደሴት ከረሙ፤ ሐ.ሥ. 27፡27-28፡10። በአሁኑ ዘመን ግልታ ተብላ ትጠራለች። ካ. 7።

መርከብ በግዕዳ ጋዶ ሲሰበር

መልሕቅ፤ ከብረት የተሠራ የመርከብ ግብግብ «መርከብ»፤ ሥዕሉን በገጽ 28 ይመ.

መልአክ፤ መልአክት፤ የቃሉ ትርጉም መልአክተኛ ግለት ነው።

1. የተፈጥሮ ሁኔታው ፡- መልአክት በፍጥረታቸው ረቂቃን ማፍሰስ ማድረግ ሥጋና አጥንት ባይኖራቸውም፤ ግዕዝ የግሪኩ ነፃ እለምር ስላላቸውና ስለግሪኩም መንፈሳዊ እካል አላቸው። አያገቡም አይጋቡም፤ ሉቃ. 24፡39፤ ግቲ. 22፡30። ባህታቸው የግድቆጠር፤ ዕውቀታቸው ከፍ ያለ፤ ጋዶላቸውም ታላቅ ነው፤ ራእ. 5፡11፤ ግቲ. 24፡36፤ ሙዚ. 103፡20። የእግዚአብሔር ልጆች፤ መኖሪያ፤ ቅዱሳን ጠባቂዎችም ተብለው ይጠራሉ፤ ኢዮብ 1፡6፤ ዕብ. 1፡6-14፤ ዘኁ. 14፡5፤ ዳገ. 4፡13።
2. ደረጃቸው ፡- ከሩባልና ሱራራ ላይ የደረጃ ስም ተሰጥቷቸዋል፤ 2ኛ.መ. 22፡11። ኢሳ. 6፡2-6፤ ይሁዳ. 9። በዕም የታወቁት ገብርኤልና ጊካኤል ያቸው፤ ዳገ. 8፡16፤ 10፡13። በመጽሐፈ ሄናክም ፋቴኤልና ፋኑኤል፤ እንዲሁም ለመጽሐፈ ዕብራ ሱቲኤል ዑርኤል በመባል የታወቁ መልአክት ይገኛሉ፤ ሄናክ 10፡6-8፤ ዕብ. ሱቲ. 2፡1።
3. አገልግሎታቸው ፡- የፍ ሥራቸው እግዚአብሔርን ግመሰገን ነው፤ ኢሳ. 6፤ ራእ. 5፡11-12። ሰው

በኃጢአት ስለወደቀ ምእመናንን ያገለግላል፤ ዕብ. 1:14። ንስሐ በሚገቡ ሰዎች ደስ ይላቸዋል፤ ሉቃ. 15:10። እግዚአብሔርን የሚረዱትን ይጠብቃሉ (መዝ. 34:7)፤ ስለ ታናናሾቹ በእግዚአብሔር ፊት ይቆማሉ፤ ማቴ. 18:10። በክርስቶስ ለሰዎች የተደረገውን ጥበብ ለማወቅ ይሻሉ፤ ኤጲ. 3:10፤ 1ጴጥ. 1:12። ብዙ ጊዜ የእግዚአብሔርን ቃል ሲገልጹ፤ በብዙ ግድግዳ ሲያገለግሉ ኃጢአተኞችንም ሲቀጡ ይገኛሉ፤ ለምሳሌ ዘክ. ም. 4፤ ዘፍ. ም. 19፤ 2ነገ. 19:35። መላእክት ክርስቶስን አገልገሉ፤ ማር. 1:13፤ ሉቃ. 22:43። ሲያገለግሉ ብዙ ጊዜ በሰው መልክ ይታዩ ነበር፤ ዘፍ. 19:1-12፤ ሉቃ. 24:4-23፤ ዳን. 8:15-26፤ 9:21-27።

4. የወደቁ መላእክት፤ ቅዱሳን ሆነው ተረጉረው ነበር፤ ዘፍ. 1:31። ግን ከመክላቸው ብዙዎች ኃጢአት ሠርቶው ወደቁ፤ 2ጴጥ. 2:41፤ ይሁዳ 6። እነርሱም ርዙፋን መናፍቆች፤ አጋንንት ይባላሉ። አለቃቸው ሰይጣን ነው፤ ማቴ. 25:41። ሰይጣንና መላእክቱ ምንም እንኳን በሰው ላይ ብዙ ጭጥር ነገር ቢሠሩ ከእግዚአብሔር ሥልጣን በታች ናቸው። በመጨረሻም ለዘላለም ይረረደባቸዋል። አዮብ 1:12፤ 2:3-5፤ ማቴ. 12:29፤ ጴጌ. 20:2-10።

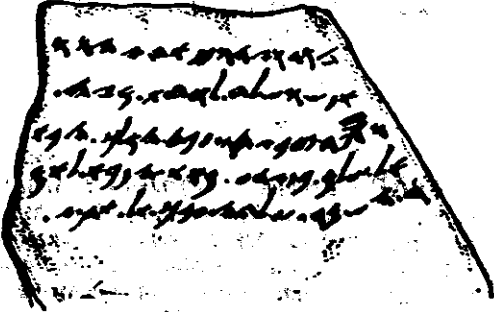
የተሰበረ መርከብ በሙሉ ነፍሱ መልአክን ሲገልጽ

መልአክ፣ የእግዚአብሔር መልአክ

በብ.ኪ. ከእግዚአብሔር በላከም፣ እንደ እግዚአብሔር ሆኖ ተገልጧል፤ ለዎች እግዚአብሔርን እንዳይ አድርገው ቋጥረዋል። ዘፍ. 16:7-13፤ ዘክ. 3:2-6፤ መላ. 13:11-23፤ 2ላሙ. 24:16፤ ዘክ. 1:12-13። ከዚህ የተገኘ «የእግዚአብሔርን መልአክ» እግዚአብሔር ወልድ ነው የሚሉ አሉ። በአ.ኪ. ውስጥ ግን የእግዚአብሔር መልአክ ስለ ከመላእክቱ መካከል አንድን መልአክ እንጂ ወልድን አያመለክትም፤ ማቴ. 28:2፤ ሉቃ. 1:19፤ ራእ. 19:10፤ 22:8-9።

መልአክተኛ፤ ሌላ የመገናኛ ዘዴ ባልነበረበት ዘመን መልአክትን የሚያደርስ ታማኝ ሰው አስደሳች ነበር፤ ደ.ላ. 25:13። በተለይም እግዚአብሔር ቃሉን ለሕዝቡ ለማድረስ ነበረውን መልአክተኛ አድርጎ ላል። የሐንሽ ክርስቶስ ስራት መልአክተኛ ሆኖ መላኩ ሚሊ. 3:1፤ ሚ. 1:2-3።

መልአክት፤ ጉዳይ ለመለያየት፣ በወረቀትና በሌላም የሚለዩ ጭቶች ቃል በቃል የሚነገር ማስረጃ። ሐዋርያት ለክርስቲያን ወይም ሰዎችን ለመጉባዘን ባለው ጊዜ መልአክትን በመጻፍ ትምህርትን ይሰጡ ነበር፤ በመልአክታቸውም ስሕተትን ይቃወሙ፤ እካድን ያርጩ ሳያደጉ ያጽናኑ ነበር። በአ.ኪ. ዐሥራ አራት የአውሎስ ስራ የሌሎች በጠቅላላው 21 መልአክቶች ይገኛሉ። ሐዋርያት በአ.ኪ. ውስጥ ከሚገኙት ሌሎች መልአክቶችን የጻፉ ይመስላል፤ ሆኖም እነዚህ መልአክቶች አልተገኙም፤ 1ቆሮ. 5:9።

በኤርምያስ ዘመን በዕብራይስጥ ቋንቋ በሸክላ ላይ ተጽፎ ካለው ከተገኘ መልአክት የተነሳ

መልአክ ጸዴቅ፤ የጻድቅ ንጉሥ ማለት ነው። የሳሌም ንጉሥ ነበር። ይህም የሰላም ንጉሥ ማለት ነው። ምናልባትም «ሳሌም» አየሩሳሌም ይሆናል። የእግዚአብሔርም ካህን ነበር፤ ዕብ. 7:1-3። አብርሃም ከጦርነት በተመለሰ ጊዜ መልአክ ጸዴቅ ባረከው፤ አብርሃምም ከሀብቱ ባሉ ዐሥራትን ሰጠው፤ ዘፍ. 14:18-20። የክርስቶስ ካህነት መልአክ ጸዴቅ ዳርጎት ተገልጧል፤ መዝ. 110:4።

ክህነቱ ከአድን ክህነት እንደሚበልጥ ተጽፎለታል።
 ይህም አንደኛ፡ በሥጋዊ ትውልድ ሳይሆን
 በእግዚአብሔር መሐላ በመሾሙ፤ ዕብ. 5፡5-6፤
 7፡13-17፤ ሁለተኛ በሞት ሳይሆን ለአለግለም
 በማገልገል ነው፤ ዕብ. 6፡20፤ 7፡3-23-25።
 ክርስቶስ እንደ መልክ ጸዴቅ በእግዚአብሔር ሊቀ
 ካህናት በመባሉ የአርንን ክህነት አስቀርቷል፤ ዕብ.
 5፡7-10፤ 7፡11-19።

መልክ፤ ቃሉ ብዙ ትርጉም ሲኖረው
 መሠረታዊ ትርጉሙ ከራስ እስከ እግር ያለውን
 የሰውን አቋም ይገልጻል። በተለይ በመቅ. በሦስት
 መንገድ ይነገራል። 1. ዓይነት፡ ሁኔታ፡ አቋም፡
 ቅርጽ፤ 2ኛው. 14፡20፤ ኢሳ. 52፡14፤ 53፡2፤
 ዳን. 2፡31፤ ማቴ. 22፡20። 2. እንደ ጥላ የሌላውን
 ምሳሌ መያዝ። ሰው በእግዚአብሔር መልክ ተፈጠረ፤
 ዘፍ. 1፡26። «የእግዚአብሔር አርአያ» ይህ።
 ምንም እንኳን የክርስቶስን መልክ ሊመስሉ ይገባቸዋል፤
 ርም 8፡29፤ 2ቆሮ. 3፡18። የአምላኮች መልክ ሲል
 ሥርዓት ማለት ነው፤ 2ጢዋ. 3፡5። 3. እውነተኛ
 ምሳሌ። ክርስቶስ በእግዚአብሔር መልክ ሆኖ በሰው
 መልክ ተገለጠ፤ ፊል. 2፡6-7።

መሐላ፤ ሰው የሚናገረው ቃሉ እውነተኛ
 መሆኑን ለማረጋገጥ የእግዚአብሔርን ስም ወይም ሌላ
 ነገርን ይጠራል። ይህም ምስክር እንዲሆንለት ነው።
 እንደዚሁም እውነትን ካልተናገረ ወይም ቃሉን
 ባይፈጽም መሐላው በሚምለው ላይ እንዲመለስበት
 ይጠይቃል ማለት ነው፤ ዘፍ. 21፡23፤ ዘጸ.
 22፡11፤ 1ነገ. 8፡31-32፤ ነህ. 10፡29፤ ዘከ.
 5፡3። መሐላ በልዩ ልዩ ዓይነትና መንገድ
 ተሰጥቷል፤ ዘፍ. 14፡22፤ 24፡2-3፤ 1ኛው.
 20፡23፤ ኤር. 34፡18-19። ክርስቲያን ሁልጊዜ
 እውነትን መናገር ይገባዋል፤ ሲኖልም በተፈጠረው
 ሳይሆን በእግዚአብሔር ብቻ መሆን አለበት። ደግሞም
 የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ መጥራት አይገባም። ስለ
 ከባድ ነገር ቃሉን ለማረጋገጥ መሐላ በፈቀድም፡
 በተራ ንግግሩ ሳይምል ቃሉ «አዎ አዎ» እና
 «አይደለም አይደለም» ብሎ እውነትን መናገር
 እንዳለበት ክርስቶስ አስተምሯል፤ ማቴ. 5፡33-37፤
 2ቆሮ. 11፡31፤ ገላ. 1፡20፤ ዕብ. 6፡16-18።
 «መርገም» ይህ.

መሐሪ፤ እግዚአብሔር ትክክለኛ ፈራጅ ሆኖ
 ሳለ መሐሪ በመሆኑ ሰዎችን እንደሚገባቸው
 አይቀጣቸውም። መልካም ነገርንም ያደርግላቸዋል፤
 ለተከታታዮቹም ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 34፡6፤ ማቴ. 5፡7።

መመለስ፤ 1. በብ.ኪ. ሕዝቦች ጥፋት ከሠሩ
 በኋላ ወደ እግዚአብሔር ሲመለሱ ባዕድ አምላኮችን
 ትተው፤ ቃል ኪዳንን አሳደሱ። የእግዚአብሔርንም
 ትእዛዛት ጠበቁ፤ በተመለሱም ጊዜ እግዚአብሔር
 ባረካቸው፤ 2ነገ. 17፡13፤ 23፡25፤ ኢሳ. 19፡22፤
 ኤር. 3፡12፤ ዮናስ 3፡7-10፤ ሚል. 3፡7።
 የእስራኤል ሕዝብ የቃል ኪዳን ሕዝብ ናቸውና
 ሲመለሱ በአንድነት ቃል ኪዳን አደረጉ፤ ኢያሱ
 24፡25፤ 2ነገ. 11፡17፤ 2ዜ. 11፡17።

29፡10፤ 34፡31። እውነተኛ መመለስ ገዘንን
 መግለጥና የሚታየውን አድራጎት መለወጥ ብቻ
 ሳይሆን የልብ ለውጥ ጭር አለበት፤ ዘጸ.
 4፡29-31፤ 30፡2-10፤ ኤር. 24፡7። ሰው ወደ
 እግዚአብሔር ሲመለስ የተሰበረ ልብ የተዋረደም
 መንፈስ ይኖረዋል፤ ይህም በዳዊት (2ኛው.
 12፡13-16፤ መዝ. 51፡17) በንዕማን (2ነገ.
 5፡11-15)፤ በምናልም ይታያል፤ 2ዜ. መ.
 33፡10-13። ሰው ወደ እግዚአብሔር የሚመለሰው
 በእግዚአብሔር ቀስቃሽነት ነው፤ ኤር. 31፡18፤
 ሲኤ. 5፡21።

2. በሌ.ኪ. ገብሩ በማለት የመመለስ አላብ
 ይገለጻል። መመለስ ገብሩንም እምነትንም በአንድነት
 ሊያመለክት ይችላል፤ ማቴ. 18፡3፤ ሐ.ሥ. 3፡19።
 ሰዎች አንድ በአንድ እንደተመለሱ ይተርካል።
 ከሁሉም የታወቀ የጳውሎስ የመመለስ ነው፤ ሐ.ሥ.
 ም.9። ሰው በራሱ የእግዚአብሔርን ነገር
 አያስተውልም (1ቆሮ. 2፡14)፤ እግዚአብሔርን
 አይፈለግም፤ (ርም 3፡11፤ 8፡7)፤ የሞተ ነውና
 በራሱ ሊመለስ አይችልም፤ ኤፌ. 2፡1። ሰው ገብሩ
 እንዲገባና በወንጌል እንዲያምን እግዚአብሔር
 በሕይወቱ ይሠራል፤ ዮሐ. 16፡8፤ 1ቆሮ. 2፡4፤
 1ተሰ. 1፡5። ይህም ሥራ ዳግመኛ መወለድ (ዮሐ.
 1፡13፤ 3፡3-8)፤ አዲስ ፍጥረት (2ቆሮ. 5፡17፤
 ኤፌ. 2፡10)፤ ልብን መክፈት (ሐ.ሥ. 16፡14)፤
 ሕይወትን መስጠት (ኤፌ. 2፡5)፤ የታወረውን ልቡና
 ማብራት (2ቆሮ. 4፡4-6)፤ ልቡናንም መስጠት
 ይባላል፤ ዮሐ. 5፡20። ሰዎች በኃጢአታቸው ገብሩ
 እንዲገቡና በወንጌል እንዲያምኑ ታዘዘዋል፤ ማር.
 1፡14-15፤ ሐ.ሥ. 2፡37-41፤ 3፡14-20፤
 8፡35-38፤ 20፡20-21፤ 1ተሰ. 1፡9-10።
 «ገብሩ»፤ «እምነት» ይህ.

መማገጫ ከተማዎች፤ በስሕተት
 (በአደጋ) ነፍስ የገደለ ከደም ተበቃዩ የሚሸገበት
 ከተማ። በእስራኤል ስድስት ከተማዎች ለዚህ ተግባር
 ተመድበው ነበር። እነርሱም፡- ኪብርን፤ ሲኪም፤
 ቃደስ፤ በሶር፤ ራምት፤ ጎላን ናቸው። ነገሩ ተጠንቶ
 ሰውየው ከደም ገደሕ ሆኖ ሲገኝ ሊቀ ካህናቱ
 እስኪሞት ድረስ በመማገጫው ከተማ መቆየት
 ነበረበት፤ ዘጉ. 35፡9-15፤ ዘጸ. 19፡4-13፤ ኢያሱ
 20።

መምራ፤ በኪብርን አጠገብ ያለ ቦታ።
 የአድባር ዛፍ ነበረበት፤ ቦታው በአብርሃም ወዳጅ
 በአምራዊው በመምራ ስም ተጠርቷል፤ ዘፍ.
 13፡18፤ 14፡13። አብርሃም በመምራ ሦስት
 እንግዶችን ተቀበለ፤ ዘፍ. 18፡1። በመምራም
 የመቃብር ቦታ ገዛ፤ ዘፍ. 23፡17። አብርሃምና
 ደስሐት ለረጅም ጊዜ በዚህ ናሩ፤ ዘፍ. 35፡27።

መሞት፤ (ለኃጢአት)፤ ከኃጢአት መለየት፤
 ከኃጢአት ሥልጣንና ኃይል መውጣት ማለት ነው።
 ክርስቶስ በሞቱ ኃጢአትን አጠፋ፤ ከኃጢአት ዓለም
 መሞላ። እንደዚሁም ምእመናን በክርስቶስ ከኃጢአት
 ጭምርም 6፡2-10-11።

መሠረት፤ ግድግዳ ወይም ሕንፃ የሚቆምበት። በምሳሌ ረገድ ክርስቶስ የምእመናን የሕይወታቸው መሠረት ይባላል፤ 1ቆሮ. 3፥10-15። እንደዚሁም የነቢያት፤ የሐዋርያትም ትምህርትና ሥራ የቤ.ክ. መሠረት ይባላል፤ ኤፌ. 2፥20-22፤ ራእ. 21፥14-20።

መሠዊያ፤ ሰው መሥዋዕት የሚያቀርብበት፤ ከእንጨት ወይም ከድንጋይና ከሌላም የሚሠራ። ቃዳና አቤል ከሩቤል በነበሩበት ከገነት በስተምሥራቅ መሥዋዕትን አቀረቡ፤ ዘፍ. 3፥24-4፥4። አባቶች በላይ ላይ በታዎች በተለይ እግዚአብሔር ለእነርሱ በተገለጠላቸው በታዎች መሠዊያቸውን ሠሩ። ኖሳ (ዘፍ. 8፥20)፤ አብርሃም (ዘፍ. 12፥6-8፤ 13፥18፤ 22፥9)፤ ይስሐቅ (ዘፍ. 26፥25)፤ ያዕቆብ (ዘፍ. 33፥20፤ 35፥1-7)፤ ሙሴ (ዘጸ. 17፥15) መሠዊያዎችን እንደሠሩ እናንባለን። እስራኤላውያን ከጭቃና ብረት ካልነካቸው ድንጋዮች መሠዊያዎችን ሠሩ፤ ዘጸ. 20፥24-26፤ 24፥4፤ ኢያሱ 8፥30-31፤ ሙሳ. 6፥24-26። ለመገናኛ ድንኳን የሚሆኑ በናስ የተለበደ የሚቃጠል መሥዋዕት መሠዊያና በወርቅ የተለበደ የፊጣን መሠዊያ ከእንጨት ተሠሩ፤ ዘጸ. 30፥1-10፤ 38፥1-7። እስራኤል ወደ ከነዓን ሳይገቡ ከነዓናውያን ብዙ ዓይነት መሠዊያዎችን ሠርተው ነበርና እስራኤል ከእግዚአብሔር ስርቆ እንደ እነርሱ መሠዊያዎችን ሠሩ፤ «ኩረብታ» ይህ.

ለዎች ለመሥዋዕት የሚሆነውን በግ ሲያርዱ.

ሮማውያን ቤተ መቅደስን በ70 ዓ.ም. ባረረሱ ጊዜ የአይሁድ መሥዋዕት ቀረ። ለክርስቲያን ግን መሥዋዕትም፤ መሠዊያውም መሥዋዕት አቅራቢውም ክርስቶስ ነውና ሌላ አያስፈልገውም፤ ዕብ. 13፥10። አሁን እግዚአብሔር መሥዋዕታችንንና ጸሎታችንን እንደሚቀበል የሐንሰ በቤተ መቅደስ በነበሩት መሠዊያዎች ምሳሌነት ይገልጻል፤ ራእ. 6፥9-11፤ 8፥3-5።

መሥዋዕት፤ ሰው ለአምላኩ እንዳች ነገር ቢሰጥ ወይም ቢያታገል ያ ነገር መሥዋዕት ወይም ቀርባን ይባላል። መሥዋዕትም እንደሌሎችም ከክርስቶስ ስም ጋር ይገናኛል።

ሲሠዋ መሠዋቱ ላይ ላይ አሳብ ሊገልጥ ይችላል። ለምሳሌ በአምላክ ፊት ተቀባይነትን ለማግኘት ወይም ለማጠንከር ይሆናል፤ እንዲሁም የሰጪውን እምነት ወይም ንስሐ፤ ምስጋና ወይም ፍቅር ያሳያል። መሥዋዕትን ያቀርቡ የነበሩ ሰዎች አንድ እግዚአብሔርን የሚያመልኩት እስራኤላውያን ብቻ ሳይሆኑ አረማውያንም ደግሞ ለግዳታቸው ያቀርቡ ነበር።

1. በብሉይ ኪዳን። ቃሉ ለመጀመሪያ ጊዜ በዘፍ. 4፥4 ላይ ይገኛል። እንዲሁም መሠረት አሳብ በዘፍ. 3፥21 ላይ ተገልጧል። ከሙሴ በፊት የጥንት አባቶች ለእግዚአብሔር ይሠው ነበር፤ ዘፍ. 4፥4፤ 8፥20፤ 12፥7። በእርት ሕግ ግን የካህናት ወገኖች ብቻ እንዲሠሙ ተፈቅዶላቸዋል፤ ዙጉ. 3፥10። የአረትም መሥዋዕቶች ከሥጋ፣ ከእህልና ከመጠጥ ነበሩ። ከሥጋም ሲሆን ነውር ከሌላቸው ንጹሐን ከተባሉ እንሰሰችና ወርቅ መሆን ነበረበት፤ ዘፍ. 8፥20፤ ዘሌ. 22፥17-25።

እግዚአብሔር ከእስራኤል ያዘዛቸው መሥዋዕቶች አምስት ዓይነት ናቸው፤ እነዚህም የሚቃጠል መሥዋዕት፣ የእህል ቀርባን፣ የደንኳን መሥዋዕት፣ የጋጢአት መሥዋዕትና የበደል መሥዋዕት ናቸው፤ ዘሌ. ም. 1-5።

የመሥዋዕት አቀራረብ ሥነ ሥርዓት በእንስሳት ሲፈጸም፡

- (ሀ) እንስሳው ንጹሕ የሆነ፣ እንከን የለለበት ነበረ፤ ዘጸ. 12፥5፤ ዘሌ. 22፥24-25፤ 1ኢጥ. 1፥18-19።
 - (ለ) አቅራቢው እጅን በእንስሳው ራስ ላይ ይዋናል፤ ዘሌ. 1፥4። ይህን በማድረግ በምሳሌነት ራሱን ከእንስሳው ጋር አንድ ያደርጋል፤ ኃጢአቱንም ያሸክመዋል፤ ዘሌ. 16፥21፤ ኢሳ. 53፥6፤ 1ኢጥ. 2፥24።
 - (ሐ) አቅራቢው ያርደዋል፣ የጋጢአት ደመወዝ ሞት ነውና፤ ሮም 6፥23፤ ዕብ. 9፥28።
 - (መ) ካህን የመሥዋዕቱን ደም በእግዚአብሔር ፊት ያቀርባል፤ ዘሌ. 1፥5፤ 17፥11፤ ዕብ. 9፥12።
 - (ሠ) ካህን ከእንስሳው እንደ መሥዋዕቱ ዓይነት ላይ ላይ ከፍልና ብልት ያቃጥላል። ይህ በምሳሌነት አቅራቢው ራሱን ለእግዚአብሔር አገልግሎት እንደሚያቀርብ ይገልጻል፤ ዘፍ. 8፥21፤ ሮም 12፥1፤ 2ቆሮ. 2፥14-16፤ ኤፌ. 5፥2።
 - (ረ) ካህን አንዳንድ ጊዜም አቅራቢው ከእንስሳ ያልተቃጠለውን በመሠዊያ አጠገብ ይዘላል፤ ዘሌ. 6፥26። ይህም በመሥዋዕቱ መሠረት ከእግዚአብሔር ጋር ኅብረት እንዳለው ያሳያል፤ 1ቆሮ. 10፥14-22፤ ይሁዳ 12።
2. በአዲስ ኪዳን።
- (ሀ) የክርስቶስ መሥዋዕት፤ የኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ በሮማውያን እጅ እስከ ፈረሰ ድረስ (በ70 ዓ.ም.) አይሁድ የደም መሥዋዕቶችን ይሠጧበት ነበር። ከዚያ በኋላ ግን ቀርቷል። ታላቁ የኢ.ኪ. መሥዋዕት ከዚያ በኋላ ግን ቀርቷል።

ሊያነግሡት ፈልገው ነበር። ሕዝቡ «ሆሳዕና ለዳዊት ልጅ» እያሉ ምድራዊ ንጉሥ እንዲሆንላቸው ፈለጉ፤ ማቴ. 21:9።

ይህ ተስፋ ስለነበራቸው ኢየሱስ በሕዝብ ፊት ብዙ ጊዜ «እኔ መሲሕ ነኝ» ሳይል «የሰው ልጅ» በሚለው ስሙ በመጠቀም ስለ መንግሥቱ አስተማረ። እነርሱ ግን መሲሕ ከመንገሡ በፊት አስቀድሞ በትሕትናና በብዙ መከራ ማለፍ እንደነበረበት አልተረዱም፤ ኢሳ. 52:13-53:12፤ ዘካ. 9:9፤ ሉቃ. 24:26-46-48። የሚመሠርተውም መንግሥት ምድራዊ የፖለቲካ መንግሥት ሳይሆን እስከ ዳግም ምጽአቱ መንገደሳዊ መንግሥት ሆኖ፤ በዳግም ምጽአቱ ጊዜ ደግሞ ሰማይንና ምድርን የሚጨምር መሆኑን አልተረዱም ነበር፤ ማቴ. 19:28-30፤ 2ኛ ጴጥ. 3:13። ክርስቶስ አሁን በአብ ቀኝ በመቀመጡ የንጉሥነት ሥልጣን አለው፤ ማቴ. 28:18፤ ሉቃ. 2:29-33። ስለዚህ ምእመናን ብቻ ንጉሥነቱን አሁን ቢያስተውሉም፤ በዳግም ምጽአቱ ጊዜ ግን ሁሉ ንጉሥነቱን ዐውቀው ይሰግዱለታል፤ ፊል. 2:9-11፤ ራእ. 6:15-17። «ቀባ» ይመ.

መሳሳም ፤ ጠጽኖትን (ዘፍ. 29:11-13፤ ማቴ. 26:48)፤ ፍቅርን (መ.መ. 1:2፤ ሉቃ. 15:20)፤ ፍትወትን (ምሳ. 7:5-13)፤ አምልኮትንና አክብሮትን (1ነገ. 19:18፤ ሆሴዕ 13:2) ሲያሳይ ይችላል። በዘ.ክ. መሳሳም የተለመደ ሰላምታ ነው፤ ይህም የተቀደሰ መሆን ይገባል፤ ሉቃ. 20:37፤ ሮም 16:16፤ 1ኛ ጴጥ. 5:14።

መሳን ፤ አለመቻል፤ አቅም ማጣት፤ ዘፍ. 18:14፤ ማቴ. 19:26፤ ሉቃ. 1:37።

መሳደብ

1. ሰውን መስደብ። ይህ የሰውን ክብርና ስም መንቀፍ ማለት ነው። ሰውን መስደብ ኃጢአት መሆኑ በብዙ ቦታ ተጠቅሷል፤ ማቴ. 5:22፤ ማር. 7:22፤ ኤፌ. 4:31፤ ቲቶ 3:1-2። ክርስቶስና ሐዋርያት አንዳንድ ጊዜ ኃይለ ቃል ቢናገሩም በምሳሌም ሆነ በግልጥ የሰውን ጠባይ እየገለጡ በሥልጣን አስተማሩ ወይም ገሠጹ እንጂ ተሳይደው ማለት አይቻልም፤ ሉቃ. 13:32፤ ሉቃ. 23:3። የእግዚአብሔር የሆነ ሁሉ አይሳደብም፤ ይሁዳ 8:9።

2. እግዚአብሔርን መሳደብ፤ የእግዚአብሔርን ክብርና ስም ወይም ሥራ መንቀፍና ማቃለል፤ መዘ. 74:10፤ ኢሳ. 52:5። በመሌ ሕግ እግዚአብሔርን የሚሳደብ የሞት ፍርድ ተወስኖበት ነበር፤ ዘሌ. 24:10-23፤ 1ነገ. 20:10-13።

ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ ነኝ በማለት አምላካነቱን ሲያውጅ፤ የማያምኑት አይሁዳውያን እንደተሳደቡ አድርገው ቋጠሩት፤ ዮሐ. 5:17-18፤ ማቴ. 26:64-66። በክርስቶስ ላይ የሚናገር ኃጢአቱ ሲሰረይለት ይችላል፤ ነገር ግን መንገደሰ ቅዱስን የሚሰድብ አይሰረይለትም፤ ማቴ. 12:31:32። ምክንያቱም ሰው የክርስቶስን ትስብእት ብቻ ተመልክቶ ሳይሆን የእግዚአብሔርን ይችላል፤ የመንገደሰ ቅዱስን ሥራ ግን በመንገደሳዊ

መንገድ ብቻ ማስተዋል ስለሚቻል አንድ ሰው መንገደሰ ቅዱስን በላይብ፤ ልቡ እልክኛ ሆኖ ንስሐ የማይገባ መሆኑን የሚያሳይ ይመስላል። ንስሐ የሚገባ ሰው መንገደሰ ቅዱስን እንዳልተሳደበ ያረጋግጣል። ሰው ወደዚህ ሁኔታ የሚደርሰው እንደ ጻፎች የእግዚአብሔርን ሥራ ለሰይጣን ሰጥቶ የሰይጣንን አሳብ ሲከተል ነው፤ ማር. 3:22-29። ሰው መንገደሰ ቅዱስን ከመንቀፍ ደረጃ ሲደርስ ልቡ ይደነድናል፤ የእግዚአብሔርን ነገር አይፈልግም፤ ዕብ. 6:4-6። ግን አንድ ሰው ይህን ኃጢአት እንደሠራ ተሰምቶት የእግዚአብሔርን ነገር ከፈለገ ይህ ሰው መንገደሰ ቅዱስን አልተሳደበም ለማለት ይቻላል። ምክንያቱም ይህን ኃጢአት ቢሠራ ኖሮ የእግዚአብሔርን ነገር ባልፈለገም ነበር።

መሳዳ ፤ ምሽግ አምባ ማለት ነው። መሳዳ የተባለው አምባ በጨው ባሕር አቅራቢያ ካለው መራት 300 ሜትር ከፍ ይላል። ይህ አምባ በመቅ. አልተጠቀሰም። ምናልባት ዳዊት ከሳኦል ሸሽቶ የኖረበት አምባ ሳይሆን አይቀርም፤ 1ኛ ሰሙ. 23:14፤ ካ.5ሽ።

የናታን የተባለው ሊቀ ካህናት መጀመሪያ ምሽግ አደረገው። ቀጥሎም ሄሮድስ ቦታው በራሱ አገር በኤዶም ውስጥ ስለነበረ አስፋፋው። እንደማይደፈር ምሽግ ይቋጠር ነበር፤ ነገር ግን ሮማውያን በ72 ዓ.ም. ወደ ምሽግ ለመድረስ ከእስራኤል የተገኙትን ብዙ ሺህ ባሪያዎች አስገድደው ከመሳዳ ሥር ባለ በአንድ ጉብታ ላይ ሰባ ሜትር ከፍታ ያለውን ክምር አስከመሩ። ሮማውያን ወደ ምሽግ ከመግባታቸው በፊት በመሳዳ የነበሩ 967 አይሁድ ራሳቸውን ገደሉ።

መሳፍንቱ ፤ በብ.ኪ. ዘመን፤ ነገሥታት በእስራኤል ከመሾማቸው በፊት መስፍን የተባለው ከንጉሥ ዘር የሆነ ሰው ሳይሆን አገሪቱን ከጠላት ወረራ የሚያድን አዳኝ ጀግን ነበረ። የእስራኤል ሕዝብ ወደ ርስት አገራቸው ከገቡና ኢያሱ ከሞተ በኋላ እስራኤላውያን እግዚአብሔርን ትተው የአገሩን አማልክት በማምለክ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ሥራ ሠሩ፤ እግዚአብሔርም ተቋጣቸው፤ ወደ እርሱም ሊመልሳቸው ብሎ ለሚግርኩአቸው ወራሪዎች አሳልፎ ይሰጣቸው ነበር። ወራሪ በመጣ ቅጥር እስራኤላውያን ተጨንቀው ተጸጽተውም ወደ እግዚአብሔር ይጮኹና ይጸልዩ ነበር። በዚያን ጊዜ እግዚአብሔር ይምራቸውና መስፍንንም አስነሥቶ ከሚግርኩአቸው እጅ ያድናቸው ነበር፤ መሳ. 2:11-19፤ 3:9-15። እነዚህ የሚያድኑ መሳፍንት 12 ሲሆኑ ከኢያሱ መሞት ጀምሮ ሳኦል ንጉሥ ሆኖ እስኪሾም ድረስ 300 ዓመት ያህል አገሪቱን ጠበቁ። መሳፍንቱ የሚከተሉት ናቸው ፡- ጎቶንያል (3:7-11)፤ ግራፕ ናዖድ (3:12-30)፤ ሰሜጋር (3:31)፤ ነቢይት ዲዞሪና ባርቅ (4:1-5:31)፤ ጊደዎን (6:1-8:35)፤ አቤሜሎክ (9:1-57)፤ ቶላ (10:1-2)፤ ኢያር (10:3-5)፤ ዮፍታሐ (10:6-12:7)፤ ኢብጻን (12:8-10)፤ ኤሎም (12:11-12)፤ ግብደን (12:13-15)፤ ሰምሶን (13:1-16:31)።

መሳፍንት፣ መጽሐፈ መሳፍንት

የመሳፍንትን ታሪክ ይተርካል። መጽሐፉ በ3 ክፍል ይከፈላል፡-

- 1. መሳፍንት የተነሡበት ምክንያት፤ ም. 1-2።
- 2. የመሳፍንቱ ታሪክ፤ ም. 3-16።
- 3. ስለ ዳን ጭቆናና ስለ ብንያም ኃጢአት፤ ም. 17-21።

መጽሐፉን ማን እንደጻፈው፣ ምን ጊዜ እንደተጻፈ እርግጡ ባይታወቅም እንኳ የጻፈው ላሙኤል፣ ወይም በሳሙኤል ዘመን ከነበሩት ከነቢያት ወገን አንዱ እንደሆነ ይታመናል፤ 1ሳሙ. 10፣ 10-12፣ 25።

መስቀል፤ «ስቅለት» ይሆን.

መስተዋት፤ በጥንት ጊዜ ከጠራና ከነጠረ ናስ ይሠራ ነበር። ከብርጭቆ እንደሚሠራው እንደ ዛሬው መስተዋት መልክን በትክክል አያሳይም፤ ዘጸ. 38፣ 8፣ 1ቆሮ. 13፣ 12፣ ያዕ. 1፣ 23።

መስቴ፤ መጠጫ ጽዋ፤ ኤር. 48፣ 12።

መስኮት፤ በግድግዳና በግንብ ቤት ውስጥ በአራት ማዕዘን የተከበበ የብርሃንና የአየር ማስገባያ። በጥንት ዘመን ብዙ ጊዜ የመስኮት መዝገያ ይሠራ ነበር፤ መላ. 5፣ 28፤ ሐ.ሥ. 20፣ 9፤ 2ቆሮ. 11፣ 33። በግጥም አጠቃቀም በሰማይ «መስኮቶች» ሲከፈቱ በስቅለቱ ውስጥ በመንጠባጠብ ፈንታ በርከት ያለ ዝናብ ወይም ሌላ ነገር ይወርዳል፤ ዘፍ. 7፣ 11፤ ሚሊ. 3፣ 10። «ስቅለት»፣ «ቤት» ይሆን.

መስጴጦምያ፤ ቃሉ በሁለቱ ወንዞች መካከል ያለ ማለት ነው። መስጴጦምያ በጤግሮስና በኤፍራጥስ ወንዞች መካከል ከካራን እስከ ዑር ያለውን አገር ያመለክታል፤ ዘፍ. 24፣ 10፤ ዘጸ. 23፣ 3፣ 4፤ 1ዜ.መ. 19፣ 6፤ ሐ.ሥ. 2፣ 9፤ 7፣ 2። ዛሬ መስጴጦምያ በሶርያና በኢራቅ ውስጥ ይገኛል። ካ. 1ለ።

መስፈሪያ፤ ዛሬ እንዳለ ሁሉ በጥንት ዘመንም ለዩ ለዩ መስፈሪያ ነበር። ከአሁኑ መስፈሪያ ጋር በትክክል ለማመዛዘን ያስችግራል።

የደረቅ ነገር መስፈሪያዎች

1. የደረቅ ነገር መስፈሪያ፤ ቆይታ የአሁን ጭንት መለኪያ ነው። ቆይታን መገኛ በማድረግ የጥንት መስፈሪያዎችን መገመት ይቻላል። ኢፍ ቆይታ ዐሥረኛ ነው፤ ሕዝ. 45፣ 11። ጎሞር የኢፍ ዐሥረኛ ነው፤ ዘጸ. 16፣ 36።

2. የፈሳሽ ነገር መስፈሪያ፤ ባዶስ፣ ባዶስና ኢፍ እኩል ናቸው፤ መስፈሪያው አንድ ይሆናል። ባዶስ የቆይታ ዐሥረኛ ነው፤ ሕዝ. 45፣ 11፣ 14። ኢን የባዶስ ስድስተኛ ነው። ሉግ የባዶስ ዐሥራ ሁለተኛ ነው። ብዙ ሊቃውንት ባዶስ 22 ሊትር ነው ብለው ይገምታሉ፤ አንዳንዶች 46 ሊትር ያህላል ይላሉ።

የፈሳሽ መስፈሪያ

መስፍ፤ አንጥረኛ ወይም ቀጥቃጭ ብረት ብረት ከርሱ ላይ በማድረግ በመዶሻ የሚቀጠቅጠት ከሥር ያለው ብረት ትንሹን ብረት ትልቅ፣ የታጠፈውን ብረት ዝርግና ሰፊ ለማድረግ የሚጠቀምበት መሣሪያ ነው፤ ኢሳ. 41፣ 7።

መቀበል፤ በአንድ ሌላ ወገን የሚቀርበውን ሰው፣ ሥራ፣ ስጦታ፣ አሳብ፣ አክብሮት ... ወዘተ አለመጣል፣ በእምነት፣ በአእምሮ፣ በስሜትና በፈቃድ፣ በሚገባ የራስ ማድረግ፤ ዮሐ. 1፣ 11-12፤ 20፣ 22።

መቃ፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል፣ ቀርክሃን (ቀርቅሃን) የሚመስል፣ ለመጻፊያ ብዕር የሚቀረጽ፣ የቤት ማገር የሚሆን ተክል፤ ማቴ. 27፣ 29፣ 30።

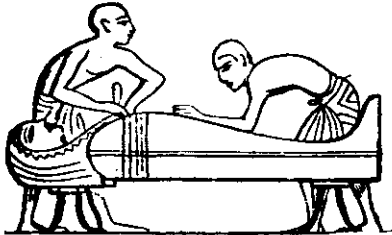
መቃቢስ ዘሞዓብ፤ ታሪኩ በግእዝ በተጻፈው በ2ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይሆን.

መቃቢስ ዘብንያም፤ ታሪኩ በግእዝ በተጻፈው በ1ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይሆን.

መቃቢስ ዘአልዓዛር፤ ታሪኩ በግሪክ በተጻፈው በ2ኛና በ4ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይሆን.

መቃብር፤ መቅበር። ለመጀመሪያ ጊዜ መቃብር በዋሻ (ዘፍ. 23፣ 9)፣ በመራት (ዘፍ. 35፣ 8)፣ ከዓለት በተወቀረ ድንጋይ (ማቴ. 27፣ 60) ይሠራ ነበር። አብርሃም በገዛው መራት እርሱና ብዙ የመቃብር ቦታ በድንጋይ ክምር (ኢ.ያሱ 7፣ 26)፤ ዘፍ. 23፣ 49፣ 31፤ 50፣ 13።

በኖራ በተቀባ ድንጋይ በሌላም ተለይቶ ይታወቅ ነበር፤ ማቴ. 23፥27። በአንዳንድ መቃብር ላይ ምልክት አልነበረም፤ ሉቃ. 11፥44። ሰው ሲሞት ቶሎ ይቀበር ነበር። ባህሉ እንደ አገሩ፣ እንደ ዘመኑ፣ እንደ ቤተሰቡ ይሆናል። በአይሁድ መካከል ዘመዶች ራሳውን ያጥቡት (ሐ.ሥ. 9፥37)፣ ቅባት ይቀቡት፣ ቅመም ከጨመሩ በኋላም በልብስ ይክፍኑት (ማር. 16፥1፤ ዮሐ. 19፥40)፣ በመግነዝ ይገንዙት፣ ፊትንም በጨርቅ ይጠመጥሙት እንደነበር እናነባለን፤ ዮሐ. 11፥44። በግብጽ አገር የሀብታሞች ሬሳ እንዳይበሰብስ ባለ መድኃኒቶች ሬሳውን በሽቶ ያሹት በሳጥንም ያኖሩት ነበር፤ ዘፍ. 50፥2፣3፣26። ሬሳን ማቃጠል በአይሁድ ዘንድ አልተለመደም ነበር። አልፎ አልፎ ግን ሲቸገሩ ሬሳውን ያቃጥሉ ነበር፤ 1ሳሙ. 31፥12፣13፤ አሞጽ 6፥10። ሰው በሚገባ ሳይቀበር ቢቀር እንደ አሳዛኝ ሁኔታ ይቋጠር ነበር፤ 1ነገ. 13፥22፤ ኤር. 16፥6። «ልቅሶ» ይሙ.

ግብጻውያን ሬሳ ለቀበር ሲገንዙ

መቃብያን፤ መቃብያን የሚባሉ 8 መጻሕፍት አሉ፤ በግእዝ የታወቁ 4 ሲሆኑ በግሪክ የታወቁ ደግሞ 4 ናቸው።

ሀ) በግእዝ የታወቁ የመቃብያን መጻሕፍት ፡-

1. መቃብያን ቀዳማዊ፣ በሞዓባውያንና በሜዶናውያን መንግሥት ብሎ የሚጀምር፣ ዲ.ሩዳይዳን የተባለው ዐመፀኛ ንጉሥ የመቃብስ ዘብንያምን ልጆች በእውነተኛ ሃይማኖታቸው ምክንያት እንዴት እንዳሠቃያቸው የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
2. መቃብያን ካልእ፣ መቃብስ የተባለው የሞዓብ ንጉሥ እስራኤላውያንን ከተማራ በኋላ ተጸጽቶ የእግዚአብሔርን ሕግ እንዳስተማራቸው፣ እርሱም ከሞተ በኋላ ዲ.ሩዳይዳን የመቃብስን ልጆች በጽኑ ሃይማኖታቸው ምክንያት እንደገደላቸው የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
3. መቃብያን ሣልስ፣ የብ. ኪዳንን ታሪኮች እየጠቀሰ የጽድቅና የኮነኔን፣ የትንሣኤ ሙታንን ነገር የሚያብራራ መጽሐፍ ነው። እነዚህ ሦስት መጻሕፍት በትልቁ የማርኛ ሙታ ትትመዋል።
4. መጽሐፈ ዮሴፍ ወልደ ኮርዮን፣ ከአዳም ጀምሮ በ70 ዓ.ም. እስከ ሆነው እስከ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ መቃጠል ድረስ የአይሁድ ሕይወት የሚተርክ መጽሐፍ ነው።

ዚና አይሁድ ወይም መጽሐፈ ሥርወ ተብሎ የሚጠራ፣ በ8 ክፍልም የተከፈለ ረጅም መጽሐፍ ነው። ፍትሐ ነገሥትም ተጨማሪ የመቃብያን መጽሐፍ ይለዋል። እነዚህንም አራት መጻሕፍት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቂጥራ ትቀበላቸዋለች።

ለ) በግሪክ የታወቁ የመቃብያን መጻሕፍት ፡-

1. 1ኛ መቃብያን፣ የሶርያ ንጉሥ አንጥያኮስ 169 ከክ.በ. የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ እንዳረከሰውና መቃብያን የሚባሉ የካህኑ ማታትያስ ልጆች በአርበኝነት ተነሥተውበት የአገራቸውን ነጻነት እንዴት እንደመለሱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
2. 2ኛ መቃብያን፣ የመቃብያንን ታሪክ ጨምሮ የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
3. 3ኛ መቃብያን፣ 221-204 ከክ.በ. በነገሠው በግብጽ ንጉሥ በበጥሊሞስ ዘመን መንግሥት አይሁድ ከጥፋት እንዴት እንደዳኑ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። ዛሬም የዓለም አብ.ክ. ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር አይቂጥሩትም።
4. 4ኛ መቃብያን፣ መቃብያን አርበኞች በሰማዕትነት እንዴት እንደሞቱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። ዛሬ የዓለም አብ.ክ. ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር አይቂጥሩትም።

በካቶሊክ ቤ.ክ. እምነት መሠረት ተቀባይነት ያላቸው ሁለቱ የመቃብያን መጻሕፍት ከላይ በተጻፈው ዝርዝር ውስጥ ለ) 1 እና ለ) 2 ላይ የተመለከቱት ናቸው።

መቃን፤ የግራና የቀኝ የቤት በር ቋሚ እንጨት። እስራኤላውያን በግብጽ አገር ላሉ የበኮር ልጅ ሞት እንዳይደርስባቸው በፋሲካ በግ ደም የቤታቸውን መቃን ቀቡ፤ ዘጸ. 12፥7፣23።

መቃጠል፣ ማቃጠል፣ ቃጠሎ፤ ለ ዩ ልዩ ነገሮች ለብርሃን፣ ለሙቀት፣ ለአምልኮትና ለፍርድ በእሳት ይቃጠላሉ፤ ዘሌ. 1፥9፤ አሳ. 27፥4፤ ማቴ. 3፥12፤ ሐ.ሥ. 28፥2። ሰው የጋለ ስሜት ሲኖረው ልቡ ይቃጠላል፤ ሉቃ. 24፥32፤ ዮሐ. 5፥35፤ 1ቆሮ. 7፥9።

መቃጥን፤ ከብረት የሚሠራ የዓሣ መያዣ አጥማጅ ትል ወይም ሥጋ ያኖርበታል፤ ዓሣው ሥጋውን ሲውጥ መቃጥን አፋ ውስጥ ይቀረቀራል። አጥማጁ በመቃጥን የታሰረውን ገመድ ስለ ዓሣውን ያወጣል፤ ሕዝ. 29፥4፤ አሞጽ 4፥2፤ ማቴ. 17፥27።

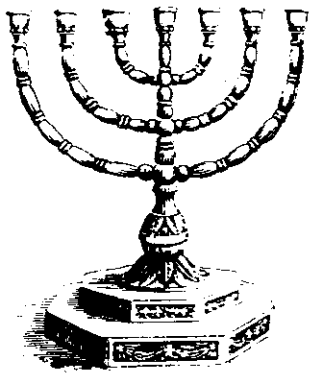
መቄዳ፤ ከእስቀሎና በምሥራቅ በኩል 25 ኪ.ሜ. ርቆ በዩት አጠገብ የሚገኝ ከተማ። ኢያሱ ያዘው፤ ኢያሱ 10፥28። በመቄዳ አጠገብ በነበረው ዋሻ የተሸሸጉትን 5 የከነዓናውያን ነገሥታትን ኢያሱ አጠፋቸው፤ ኢያሱ 10፥15-29።

መቄዶንያ፤ በአውሮጳ ክፍለ ዓለም ከግሪክ አገር በስተሰሜን ያለች አገር በ359 ከክ. በ. ሬልጶስ የተባለ ንጉሥ በመቄዶንያ ላይ ነገሠ። ቀጥሎም ልጁ

ታላቁ እስክንድር ነገሡ። በ168 ከክ. በ. የሮም ጠቅላይ ግዛት ሆነች። በአውሮጳ ውስጥ ወንጌል በመጀመሪያ በመቄዶንያ ተሰበከ፤ ፊል. 4፣ 15፤ ሐ.ሥ. 16፣ 9-12። ጳውሎስ መቄዶንያን ብዙ ጊዜ ጎበኘ። ካ. 6 ሰ። በፊልጵስዮስ፣ በተሰሎንቄ፣ በቤርያም ቤ.ክን አቋቋመ፤ ሐ.ሥ. 16፣ 16-17፣ 14፤ 19፣ 21፤ 20፣ 1-3፤ 1ቆሮ. 16፣ 5፤ 2ቆሮ. 1፣ 16። ሱሲጳጥርስ፣ አርስጥሮስ፣ ሲኮንዲስና አፍሮዲጦ ጳውሎስን የረዱ የመቄዶንያ አማኞች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 20፣ 4፤ ፊል. 4፣ 14-19። ዛሬ የግሪክ አገር ሰሜን ክፍል ናት። ስምዎም አልተለወጠም።

መቅሠፍት፤ እግዚአብሔር በኃጢአት ምክንያት በሰው ላይ የሚያመጣው ችግርና በሽታ፤ ዘፍ. 12፣ 17፤ ዘኁ. 16፣ 46፤ 1ነገ. 8፣ 37-40፤ ራእ. 9፣ 20፤ 15፣ 1፤ 22፣ 18። ግብጻውያን እልክኞች በመሆናቸው እግዚአብሔር በዐሥር መቅሠፍቶች መታቸው። እነርሱም የውሃ ወደ ደም መለወጥ፣ ጓጉንቸር፣ ቅማል፣ የዝንብ መንጋዎች፣ ቸነፈር፣ ሻህሻ የሚያመጣ ቀስል፣ ነጉድጓድና በረዶ፣ አንበጣዎች፣ ጨለማ፣ የበኮር ልጅ ሞት ናቸው፤ ዘጸ. 7-12። «በሽታ» ይመ.

መቅረዝ፤ የመብራት መስቀያ፤ ማቴ. 5፣ 15። በብ.ኪ. ከቤተ መቅደስ ዕቃዎች አንዱ ነበር። በእግዚአብሔር ማደሪያ በቅድስቱ በስተግራ በኩል ከወርቅ የተሠራ ሰባት ቅርንጫፍ ያለው መቅረዝ ነበረ፤ ዘጸ. 25፣ 31-40፤ 40፣ 24። ካህናት በወይራ ዘይት ከማታ እስከ ማለዳ ድረስ እንዲያበሩ ታዘዙ፤ ዘጸ. 27፣ 20-21፤ ዘሌ. 24፣ 2-4፤ 1ሳሙ. 3፣ 3። ሰሎሞን ለቤተ መቅደስ ዐሥር መቅረዞችን ሠራ፤ 1ነገ. 7፣ 49። የመቅረዝ ብርሃን የእግዚአብሔርን ሕዝብ አምልኮትና ምስክርነት ያሳስባል፤ ዘካ.4፤ ራእ. 1፣ 12-20፤ 2፣ 5፤ 11፣ 4።

ባለ ሰባት ቅርንጫፍ የቤተ መቅደስ መቅረዝ

መቅዘፊያ፤ ከእንጨት የሚሠራ መርከብ የሚነጻበትና የሚመራበት መሣሪያ፤ ያዕ. 3፣ 4። «መርከብ» ይመ.

መቅደስ፤ ሰዎች ከአምላካቸው ጋር የሚገናኙበት የተቀደሰ ቦታ (ቤት)፤ ዘጸ. 25፣ 8፤ መዝ. 114፣ 2፤ አሞጽ 7፣ 9። «ቤተ መቅደስ» ይመ.

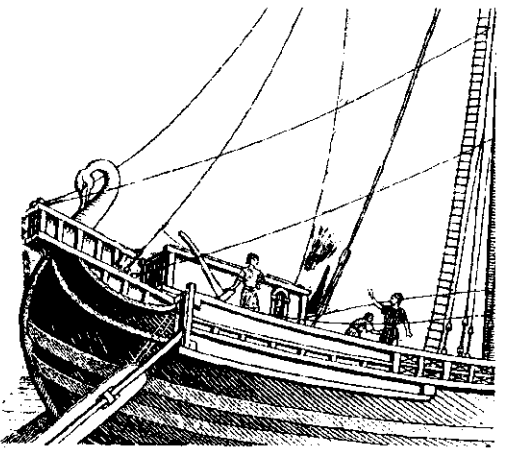
መቄፈር፤ መማስ፤ መዝ. 7፣ 14-16 «ጉድጓድን» ይመ.

መበለት፤ ባልዎ የሞተባት ወይም በማናቸውም ምክንያት ያለ ባል የምትኖር ሴት፤ ዘፍ. 38፣ 11፤ ማር. 12፣ 41-44፤ ሉቃ. 7፣ 12። ቤ.ክ. ለመበለቶች እርዳታ አደረገች፤ ሐ.ሥ. 6፣ 1-4። አንድ ወንድ፣ ልጅ ሳይኖረው ቢሞት መበለት የሆነች ሚስቱ የባልዋን ወንድም እንድታገባ በሙሴ ሕግ ታዘዟል፤ ዘጸ. 25፣ 5-6፤ ማቴ. 22፣ 23-30። ጳውሎስ ባል የሞተባት ሴት እንዳታገባ ይመክራል (1ቆሮ. 7፣ 39-40)። ይህም በዕድሜ ከፍ ያለች እንደሆነ ነው፤ ቆንጆ (ወጣት) ከሆነች እንድታገባ መመሪያ ሰጥቷል፤ 1ጢ.ሞ. 5፣ 11-16። «ባልቴት» ይመ.

መባ፤ ሰው ለአምላኩ የሚያቀርበው ሁሉ መባ ይባላል። መባው ለመሥዋዕትም ሆነ ለሌላም ሊሆን ይችላል፤ ዘሌ. 1፣ 3፤ ዘኁ. 7፣ 12-17፤ ማቴ. 5፣ 24፤ ማር. 7፣ 10-12።

መባቻ፤ ፀሐይ ልክ ስትገባ ጨረቃ ተወልዳ በከፊል የምትታይበት ቀን መባቻ ተባለ። ይህም የወር መጀመሪያ ቀን ነበረ። ቀኑም የተቀደሰ ነው፤ መዝ. 81፣ 3፤ ኢሳ. 1፣ 13፤ ቆላ. 2፣ 16።

መብረቅ፤ በዝናብ ጊዜ ከደመናት የሚወጣ እሳት፤ ኤር. 10፣ 13። ከነጉድጓድ ጋር የተያያዘ ነው፤ ኢዮብ 37፣ 4። በምላሌነት ፍጥነትን (ሕዝ. 1፣ 13-14፤ ሉቃ. 17፣ 24)፣ የክብር ሞገስን ያሳያል፤ ዳን. 10፣ 6፤ ማቴ. 28፣ 3።

መርከብ በባሕር ላይ በመቅዘፊያ አቅጣጫ ሲይዝ

መተላለፍ፤ ሕግ፣ ትእዛዝ፣ ወግና ሥርዓትን አለማክበር፣ አብዛኛውን ጊዜ ዐውቆ መበደል፤ ዘጸ. 14፥41፤ ማቴ. 15፥2-3፤ ሮም 4፥15፤ 5፥14፤ ያዕ. 2፥9።

መተተኛ፤ በርኩስ መንፈስ ኃይል ልዩ ልዩ ድንቅ ነገርን የሚሠራ፤ ዘጸ. 7፥11፤ 22፥18። ኤልሳቤል መተተኛ ነበረች፤ 2ነገ. 9፥22። እስራኤል በመተተ እግዚአብሔርን አስቆጣ፤ ኢላ. 47፥9-12። «ጥንቅላ» ይህ.

መታዘዝ፤ ትእዛዝን ተቀብሎ መፈጸም። የሚታዘዝ ይባላል። የማይታዘዝም ይረገማል፤ ዘጸ. 11፥27-28፤ ኢላ. 1፥19-20፤ መዝ. 1። በልማድ ብቻ መሥዋዕትን ከማቅረብ መታዘዝ ይበልጣል፤ 1ሳሙ. 15፥22። በአ.ክ. ዋና መታዘዝ ኢየሱስን ማመንና ወንጌልንም መቀበል ነው፤ ሮም 1፥5፤ 6፥16-19፤ 2ተሰ. 1፥8፤ 1ጲጥ. 3፥1። ለኢየሱስ የሚታዘዙ ሁሉ ለዘላለም ይድናሉ፤ ዕብ. 5፥9። ኢየሱስ ራሱ ለአብ በመታዘዙ ሰዎችን አዳነ፤ ፊል. 2፥8፤ ዕብ. 5፥8። ምእመናን ለመንግሥት ባለ ሥልጣናትና ለቤ.ክ. መሪዎች (ቴቶ 3፥1፤ ዕብ. 13፥17)፣ ሚስቶች ለባሎቻቸው (ቴቶ 2፥5፤ 1ጲጥ. 3፥1-6)፣ ልጆች ለወላጆቻቸው (ኤፌ. 6፥1)፣ ሠራተኞች ለአሠሪዎች (ኤፌ. 6፥5)፣ ጉበዞች ለሽማግሌዎች መታዘዝ ይገባል፤ 1ጲጥ. 5፥5። ግን የሚታዘዙለት ሰው የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ቢቃወም ለእግዚአብሔር መታዘዝ ይገባል፤ ሐ.ሥ. 5፥29።

መታጠቢያ፤ ክናስ የተሠራ የውኃ ማስቀመጫ። በእግዚአብሔር ማደሪያ አደባባይ ይቆመጥ ነበር፤ ካህናት ወደ መገናኛው ድንኳን ከመግባታቸው በፊት እጆቻቸውንና እግሮቻቸውን ይታጠቡበት ነበር፤ ዘጸ. 30፥18-20። ሰሎሞን ዐሥር የናስ መታጠቢያዎች ለቤተ መቅደስ አሠራ፤ 1ነገ. 7፥27-45።

መታጠብ፤ ማጠብ። በእስራኤላውያን ዘንድ እንግዳ ሰው ከውጭ ወደ ቤት ሲገባ አግሩን ይታጠብ ወይም ሌሎች ያጥቡት ነበር፤ ዘፍ. 18፥4፤ 24፥32፤ ዮሐ. 13፥1-10። እንደዚሁም ሰዎች ገላቸውን ይታጠቡ ነበር፤ ዘጸ. 2፥5፤ 2ሳሙ. 11፥2፤ ሩት 3፥3። ብዙ ጊዜ ግን መታጠብ ወይም ማጠብ የሕግን ሥርዓት ስለ መፈጸም፣ የፈረሳውያንንም ወግና ልማድ ያሳስባል፤ ዘጸ. 30፥19-21፤ ዘሌ. 16፥4፤ ማር. 7፥3-4። በዚህም እንገር መታጠብ የጥምቀትን ሥራ ይገልጻል፤ ሐ.ሥ. 22፥16።

መትመም፤ የብዙ ድምፅ ከሩቅ መሰማት፣ የደመና ጉርምርምታ፤ ኢዮብ 37፥2። መትመም የእግዚአብሔር ክብር መገለጫ ነው፤ ሕዝ. 43፥2።

መኃልየ መኃልይ ዘሰሎሞን፤ ማለት ከሁሉ የሚበልጥ የሰሎሞን መዝሙር ማለት ነው፣ የሁለት ፍቅረኞች ንግግር ነው። የፍቅረኞች ንግግር፣ ግጥም ነውና አነጋገሩ ከተለመደው አነጋገር የተለየ ነው፤ ትርጉሙም ብዙ ጊዜ ያስቸግራል። በመብራው ዓይን መብራይቱ በገጽዋ ነውር ለጽዋ የሌለበት

የውብ መጨረሻ ናት፤ 4፥1-15፤ 6፥4-10። እንደዚሁም መብራይቱ መብራውን ስትመለከት ፈጽሞ ያማረ፣ እኩያ የሌለው፣ ከእልፍ የተመረጠ ሆኖ ታገኘዋለች፤ 5፥9-16። ይህም ሁሉ በፍቅረኞች አነጋገር በመነገሩ አንዳንድ ሰዎች ምሥጢሩን ባለማስተዋል ይነቅሩታል፣ ሆኖም በእርግጥ ቅዱስ ምሳሌ ነው።

«ምን ዓይነት ምሳሌ ነው?» ቤሉ፣ መምህራን በመልሳቸው አልተስማሙም። አይሁድ «እግዚአብሔርና እስራኤል ናቸው» ይሉ ነበር፤ ሕዝ. 16፤ ሆሴዕ 1-3። በዘመናችን «ሰሎሞንና እረኛን የወደደችው ከሱነም አገር (ከሱላሚን) የመጣችው ልጃገረድ ናቸው» የሚሉ አሉ፤ ሌሎች ደግሞ «መብራቹ ሰሎሞንና ንግሥት ላባ ሲሆኑ (1፥5-6) የክርስቶስና የቤ.ክ. ምሳሌዎች ናቸው» ይላሉ። ይህም ማለታቸው ወንድሞ ሴትሞን እንደ ወደዳት ክርስቶስ ቤ.ክ.ን ወደደ ይወዳታልም፣ ሴትሞንም ወንድሞን እንደ ወደደችው ቤ.ክ. ክርስቶስን መውደድ ይገባታል ይላሉና፤ ኤፌ. 5፥25-33፤ ራእ. 19፥7፤ 21፥2-9። ብዙዎችም ካሬ በምሳሌው የክርስቶስንና የአማኙን ኅብረት ይፈሩበታል።

የዚህ መጽሐፍ አከፋፈል አስቸጋሪ ነው። ሆኖም በውስጡ ሦስት ዐይነት ሰዎች በተራ ይነገራሉ። ቁንጆዋ 17 ጊዜ፣ ፍቅረኛዋ የሆነው ወንድ 11 ጊዜ፣ እንደዚሁም በመካከል የኢየሩሳሌም ቁንጆችት 4 ጊዜ በመቀበል ተነጋግረዋል። ይህም አከፋፈል በ1980 የመቅ. ትርጉም ይህ። በዚህ መጽሐፍ የእግዚአብሔር ስም አንድ ጊዜ ብቻ ተጠቅሷል፤ 8፥6።

መኃልይ፤ እንደ ለዘብና ወረብ ዓይነት በፍጥነት የሚዘመር መዝሙር፤ 1ነገ. 4፥32። ከሰሎሞን መጻሕፍት አንዱ መኃልይ ነው።

መና፤ «ይህ ምንድን ነው?» ማለት ነው፤ ዘጸ. 16፥15። የእስራኤል ሕዝብ አርባ ዓመት በምድረ በዳ የበሉት ምግብ፤ ዘጸ. 16፥35። ጧት ጧት ጠል ካለፈ በኋላ እንደ ደቃቅ ውርጭ ያለ በምድር ላይ ይታይ ነበር። ሰዎች ያን እየለቀሙ በሉ። ለማሳደር በሞከሩ ጊዜ ገማ፤ በሰድስተኛው ቀን ግን የተረፈው መና አልገማምና ለሰባተኛው ቀን ምግብ ሆነ። ለተተኪ ትውልድ ምስክር እንዲሆን አርን ከመናው በንሞር ውስጥ ከትቶ በቅድስት ቅዱሳን አኖረው፤ ዘጸ. 16፥13-36፤ ዕብ. 9፥4። ከ40 ዓመት በኋላ እስራኤል በኢያርኮ ምሥራቅ በጌልገላ ሰፍረው ሳሉ ሌላ ምግብ ስላገኙ መናው ቀረ፤ ኢያሱ 5፥10-12። እግዚአብሔር መናን ሲሰጥ እንደት ወይም ምን እንደሆነ አይታወቅም። እግዚአብሔር መናን በመስጠቱ ሰው በዚህ ብቻ እንደማይኖር በእግዚአብሔር ቃልም እንደሚኖር (ዘጸ. 8፥3-16)፤ ሰባተኛውንም ቀን እንዲያከብር አስተማረ፤ ዘጸ. 16፥19-20-25-30፤ 20፥8-10። ክርስቶስ የእስራኤልን መና ከጠቀሰ በኋላ የሥጋው ሕይወትነት ከዚያ ይልቅ እጅግ የበለጠ መሆኑን አሳየ፤ ዮሐ. 6፥26-71።

መናዘዝ፤ ሰው የራሱን ጥፋት ዐውቆ ለእግዚአብሔርና ለሰው መግለጥ መናገር ማለት ነው። ሰው ምሕረትን እንዲቀበል ኃጢአቱን መናዘዝ አለበት፤ ዘሌ. 5፥5፤ ምሳ. 28፥13። እግዚአብሔርን ብቻ የበደለ ለእግዚአብሔር፤ ሰውን ደግሞ የበደለ ለሰውና ለእግዚአብሔር ኃጢአቱን መናዘዝ አለበት፤ ማቴ. 5፥23-25፤ ያዕ. 5፥16፤ መዝ. 5፥4፤ ሉቃ. 15፥18፤ 1ዮሐ. 1፥9። (ሰው የሕዝቡን ኃጢአት መናዘዝ ይገባዋል፤ ዘሌ. 16፥21፤ ነህ. 1፥4-11፤ ዳገ. 9፥3-19)

መናፍሰት ጠሪ፤ ርኩሳን መናፍሰትንና የሞቱ ሰዎች መናፍሰትን በድግምት የሚጠራና የሚጠይቅ፤ ዘጸ. 18፥11፤ 2ነገ. 23፥24። በዓይንዶር የታወቀች መናፍሰት ጠሪ ነበረች፤ ሳሙኤልን ከሳሌል ጋር አነጋግራዋለች፤ 1ሳሙ. 28፥7-19፤ 1ዜ.መ. 10፥13-14። «ጥንቆላ» ይመ.

መናፍቅ፤ በአንድ ሃይማኖት ውስጥ የተለየ ትምህርትን ተከታትሎ በመጠራጠር መለያየትን የሚፈጥር የሚወግን፤ 2ጴጥ. 2፥1፤ ቲቶ 3፥10፤ 1ቆሮ. 11፥19። ይህም የሥጋ ሥራ ነው፤ ገላ. 5፥20። አይሁድ ክርስቲያኖችን እንደ መናፍቃን ይቋጥሩ ነበር፤ ሐ.ሥ. 24፥5።

መንሽ፤ ሁለት ወይም ከሁለት በላይ ጣት ያለው የእህል ማበጠሪያ፤ ኢሳ. 30፥24። የእግዚአብሔር ሥልጣን ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 3፥12።

ገበሬ በመንሽ እህል ከገለባ ሲለይ

መንቀል፤ ከሸክላ የሚሠራ አንገታም የውጋ መያዣ ዕቃ። በብ.ኪ. በቤተ መቅደስ መገልገያ ዕቃ ነበር፤ ኤ.ሮ. 52፥19።

መንኲራኩር፤ የሠረገላ ተሽከርካሪ አገር፤ ዘጸ. 14፥25። የጥንት የእስራኤል ሰዎች በእንስሳት በሚሳብ መንኲራኩር እህላቸውን ያሄዱ ወይም ይወቁ ነበር፤ ኢሳ. 28፥27-28። ሸክላ ሠሪዎችም ገሉንና አፈሩን በመንኲራኩር እየፈጩ የገሉ ሰቆታ ይገኛል።

እንደነበር ተጠቅሷል፤ ኤ.ሮ. 18፥3። ሕዝቅኤል አራት እንስሳትን በመንኲራኩር ላይ አየ፤ ይህም ከምርኮ የሚመለሱበትን ጊዜ መፋጠን ያመለክት ነበር፤ ሕዝ. 1፥15-21።

መንገድ፤ መሄጃ፣ መገዣ። ሰው ወደ አንድ ቦታ ለመድረስ ሲፈልግ በትክክለኛው መንገድ መሄድ እንዳለበት ሁሉ፣ የእግዚአብሔርንም በረከት እንዲያገኝ በእግዚአብሔር መንገድ መሄድ ማለት እንደ እግዚአብሔር ትእዛዝ መኖር አለበት፤ ዘጸ. 32፥8፤ ዘጸ. 5፥33። የእግዚአብሔርና የሰው መንገድ የተለያየ ነው፤ ኢሳ. 55፥9፤ ሆሴዕ 14፥9። ሰው በሁለት መንገዶች ሊሄድ ይችላል፤ መድረሻው እንደ መንገዱ ይሆናል፤ መዝ. 1፥1-6፤ ማቴ. 7፥13-14። ትክክለኛው መንገድ ክርስቶስ ነው፤ ዮሐ. 14፥6። ቤ.ክ. መንገድ ትባላለች፤ ሐ.ሥ. 9፥2፤ 19፥9-23፤ 22፥4።

መንጋ፤ ከብቶች በገችና ፍየሎች በአንድነት፤ ከአብርሃም ጊዜ ጀምሮ የእስራኤል ሕዝብ የከበት መንጋ ይጠብቁ ነበር፤ ዘፍ. 13፥5፤ ኢዮብ 1፥3። የክርስቶስ ተከታዮች በመንጋ ተመስለዋል፤ ሉቃ. 12፥32፤ ሐ.ሥ. 20፥28፤ 1ጴጥ. 5፥2።

መንጋጋ፤ የማኸኪያ ጥርስና ተሸካሚው አጥንት፤ አዲስ የአህያ መንጋጋ ደረቅ ባለመሆኑ ክብደት ያለውና ቶሎ የማይሰበር ይሆናል፤ መሳ. 15፥15-17።

መንግሥት ሰማያት፤ በወንጌላት የእግዚአብሔር መንግሥትና መንግሥተ ሰማያት አንድ ናቸው፤ ማቴ. 5፥3፤ ሉቃ. 6፥20። ክርስቶስ ስለ መንግሥተ ሰማያት አስተማረ፤ ወደ ምድር ስለ መምጣቱም ብዙ ምሳሌዎችን ተናገረ። እግዚአብሔር ከሰው በላይ ነውና መንግሥተ ሰማያት የእግዚአብሔር መንግሥት ነው። በቃሉ ግንዛቤ ላይ ልዩ ልዩ አስተሳሰብ አለ።

1. መንግሥተ ሰማያት ራሱ እግዚአብሔር ነው። ምክንያቱም እግዚአብሔር መንፈስ ነውና እርሱ ሁሉ በሁሉ ይሆናል፤ ሉቃ. 17፥20-21፤ ሐ.ሥ. 17፥27-28፤ 1ቆሮ. 15፥28።

2. መንግሥተ ሰማያት ፡- ክርስቶስ ያለበት ስፍራ ነው፤ ሉቃ. 23፥43፤ ዮሐ. 14፥2-3።

3. መንግሥተ ሰማያት ይህ ዓለም ካለፈ በኋላ በአዲስ ተፈጥሮ አዲስ ዓለም ሆኖ ይታያል፤ ሮም 8፥19-22፤ 2ጴጥ. 3፥10-13፤ ራእ. 21፥1-3። እነዚህን ሦስት አሳቦች ለማዛመድ ያስቸግር ይሆናል። ሆኖም ትንቢት ነውና ፍጻሜው ሲደርስ ብቻ ለሁሉም ግልጥ ይሆናል። «ሰማይ»፣ «የእግዚአብሔር መንግሥት» ይመ.

መንግሥት፤ ንጉሥ የሚነግሥበት፣ ሉዓላዊ ሥልጣን ያለበት ሕዝብና አገር። በመቅ. ታሪክ ዋና ዋና የዓለም መንግሥታት ግብጽ፣ ሶርያ፣ አሦር፣ ባቢሎን፣ ፋርስ፣ ሜዶን፣ ግሪክና ሮም ናቸው። በብ.ኪ. ዘመን የአብርሃም ዘር እስራኤል፣ ይሁዳና እስራኤል መንግሥት ሆኑት፤ ዘጸ.

19:6፤ ማቴ. 2:1-2። በአ.ክ. ዘመን ቤ.ክ. የእግዚአብሔር መንግሥት ሆኗል፤ ቆላ. 1:13-14፤ 1ጴጥ. 2:9-10። መንግሥታት በየአርእስታቸው፤ «የእግዚአብሔር መንግሥት»፤ «መንግሥተ ሰማያት»፤ «አቡነ ዘበሰማያት» ይሙ.

መንፈስ፣ መናፍስት፤ ረቂቅ

የማይጨበጥና የማይዳስስ የማይታይም።
1. እግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ ዮሐ. 4:24። ከምስቱ አካላት አንዱ መንፈስ ቅዱስ ነው፤ ማቴ. 28:19።

2. መላእክት መናፍስት ናቸው፤ ዕብ. 1:7።

3. ሰይጣንና ተከታዮቹ፤ አጋንንትም ርኩሳን መናፍስት ይባላሉ፤ ማቴ. 8:16:17፤ 12:28፤ 25:41፤ ሉቃ. 4:36፤ ይሁዳ 6።

4. ሰው መንፈስ አለው። ይህ መንፈስ ደግሞ ነፍስ ይባላል። ሰው ሥጋና መንፈስ ነው፤ ማቴ. 10:28፤ 1ቆሮ. 5:5። «ነፍስ» ይሙ.

5. በእግዚአብሔር ዘንድ የተሰበረ መንፈስ የተወደደ ነው፤ መዝ. 51:17፤ ማቴ. 5:3።

6. ብዙ ዓይነት መናፍስት ስላሉ መምህር ወይም ነቢይ በምን ዓይነት መንፈስ እንደሚናገር መለየት ያስፈልጋል፤ 1ዮሐ. 4:1። ሰዎች በአካሄዳቸውና በትምህርታቸው ይታወቃሉ፤ ማቴ. 7:15-20፤ 1ዮሐ. 4:2-3። «ነቢይ» ይሙ። መናፍስትን መለየት ከመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 12:10።

መንፈስ ቅዱስ፤ ይህ ስም ከዘለዓለም

ከአብና ከወልድ ጋር ለሚኖረው ለእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ የአካል የህላዌ (የመኖር) ስሙ ነው። መንፈስ ቅዱስ ከአብ የሠረጸ (የወጣ) ነው፤ በክርስቶስም ሥራ መሠረት ለምእመናን ይሰጣል። መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ አያንስም፤ በህላዌ፣ በመለኮት፣ በክብር፣ በሥልጣን እኩል ነው፤ ማቴ. 28:19፤ ዮሐ. 14:16:17፤ 15:26፤ ሐ.ሥ. 2:33። የመቅ.ን ትምህርት ስለ መንፈስ ቅዱስ በሚከተሉት ዐሥር አርእስት ለማጠቃለል ይቻላል።

1. የመንፈስ ቅዱስ ስሞችና ምሳሌዎች፤ መንፈስ ቅዱስ፣ መንፈስ (ዮሐ. 1:32)፣ የእግዚአብሔር መንፈስ (ሮም 8:14)፣ የጌታ የክርስቶስ መንፈስ (ሮም 8:9፤ 2ቆሮ. 3:17)፣ የእውነት መንፈስ (ዮሐ. 15:26)፣ አጽናኝ (ዮሐ. 14:26)፣ ብዙ

ይጠራል። መንፈስ ቅዱስ በርግብ (ማቴ. 3:16)፣ በእሳት (ማቴ. 3:11:12፤ ሐ.ሥ. 2:3)፣ በነፋስ (ዮሐ. 3:8)፣ በእግዚአብሔር ጣት (ማቴ. 12:28 እና ሉቃ. 11:20 ያንጸጽሩ)፣ በእስትንፋስ (ኢዮብ 4:9) ተመስጧል። መንፈስ ቅዱስ አምላክ ነውና በሁሉ ዘንድ ይገኛል (መዝ. 139:7)፤ ቅዱስ ነውና ሁሉን ይቀድሳል፤ 1ጴጥ. 1:1:2።

2. የመንፈስ ቅዱስ አካላዊነት (እኔ ባይነት)፤ አንዳንድ ሰዎች መንፈስ ቅዱስ አካላዊ መንፈስ ሳይሆን እንደ እሳት ሙቀት ያለ የእግዚአብሔር ኃይል ነው ይላሉ፤ መቅ. ግን እንደዚህ አያስተምርም። መንፈስ ቅዱስ እግዚአብሔር ስለሆነ መንፈስ ነው፤ ሥጋና አጥንት የለውም፤ ዮሐ. 4:24። ሆኖም መንፈስ ቅዱስ እንደ አብና እንደ ወልድ አስቦ የሚሠራ አካላዊነት ስላለው ነው። በልዩ ልዩ ነገሮች ይታያል።

(ሀ) መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ ጋር ይጠቀሳል፤ ሆኖም በእነዚህ ጥቅሶች ከእነርሱ በአካል የተለየ መሆኑን እንረዳለን፤ ኢሳ. 48:16፤ 61:1፤ ማቴ. 3:16:17፤ 28:19፤ 2ቆሮ. 13:14፤ 1ጴጥ. 1:1:2።

(ለ) «ሌላ አጽናኝ» ይባላል። ኢየሱስ በምድር ላለ የሐዋርያት አጽናኝ ነበርና መንፈስ ቅዱስም እንደ እርሱ አካላዊ መሆኑ ይታያል፤ ዮሐ. 14:16። ክርስቶስ ከአብ እንደ ተላክ መንፈስ ቅዱስም ደግሞ ተልኳል፤ ዮሐ. 14:26፤ 15:26።

(ሐ) መንፈስ ቅዱስ አሳብን ይገልጣል (ዮሐ. 16:13-15፤ ሮም 8:16)፣ ይፈቅዳል (ሐ.ሥ. 15:28:29፤ 16:7፤ 1ቆሮ. 12:11)፣ ይናገራል (ሐ.ሥ. 8:29፤ 13:2)፣ ይወቅሳል (ዮሐ. 16:8)፣ የእግዚአብሔርን ጥልቅ ነገር ይመረምራል (1ቆሮ. 2:10:11)፣ ስሜት ይሰማል፤ ኢሳ. 63:10፤ ኤፌ. 4:30። እነዚህ ሁሉ የሕይወት አካል ሥራዎች ናቸው።

(መ) መንፈስ ቅዱስ ራሱ ኃይል አለው፤ ሉቃ. 1:35፤ 4:14፤ ሐ.ሥ. 10:38፤ ሮም 15:13። መንፈስ ቅዱስ እኔ ባይነት የሌለው የእግዚአብሔር ኃይል ቢሆን ኖሮ እነዚህ ጥቅሶች ትርጉም አይኖራቸውም ነበር።

3. የመንፈስ ቅዱስ አምላክነት፤ ይህም በሚከተሉት አራት ነገሮች ይታያል።

(ሀ) ከአብና ከወልድ ጋር በእኩልነት ተጠቅሷል፤ ማቴ. 28:19፤ 2ቆሮ. 13:14።

(ለ) በአንድ ቦታ ስለ እግዚአብሔር የተነገረው በሌላ በኩል ስለ መንፈስ ቅዱስ ይጠቀሳል፤ ዘጸ. 17:7 እና ዕብ. 3:7፤ ኢሳ. 6:8-10 እና ሐ.ሥ. 28:25-28፤ 5:3 እና 4።

(ሐ) መንፈስ ቅዱስ በሁሉ ዘንድ ይገኛል፤ መዝ. 139:7-10። ሁሉንም ያውቃል፤ ኢሳ. 40:13:14፤ 1ቆሮ. 2:10:11።

(መ) የአምላክነቱን ሥራ ይሠራል፤ ይፈጥራል (ዘፍ. 1:2:3፤ ኢዮብ 26:13)፣ ሙታንን ያስነሣል፤ ሮም

4. መንፈስ ቅዱስ በብሉይ ኪዳን፣ በብ.ክ. የመንፈስ ቅዱስ ሥራ በጊዘተተት ነገሮች ይታያል።

(ሀ) ዓለም ሲፈጠር መንፈስ ቅዱስ ምድርን ያደራጅ ነበር (ዘፍ. 1፡2-3)፤ ለሰማያት ውበትን ሰጠ (ኢዮብ 26፡13)፤ ከዚያ ወዲህም ምድርን ያድሳል፤ መዝ. 104፡30።

(ለ) በእስራኤል መሪዎች፣ መንፈስ ቅዱስ ለእነሙሴ ትንቢትን (ዘጉ. 11፡26-29)፣ ለእነባስልኤል የእጅ ሥራ ጥበብን (ዘጸ. 31፡1-5)፣ ለሰባው ሽማግሌዎች የአስተዳደር ሥልጣንን (ዘጉ. 11፡24-25)፣ ለእነገዴዎን የመሪነት ችሎታን (መላ. 6፡34)፣ ለእነሱም ስን ስን ስን (መላ. 14፡6) ሰጠ።

(ሐ) በምእመናን ልብ፣ መንፈስ ቅዱስ ሰውን ይቀድሳል፤ ልቡንም ይለውጣል፤ መዝ. 51፡10፤ ሕዝ. 36፡26-27። ይህም ሥራ በአ.ክ. አዲስ ፍጥረት መሆንና ዳግም ልደት ይባላል፤ አብርሃምና ዳዊት እውነተኛች አማኞች ነበሩና ይህ መለወጥ ተሰጣቸው፤ ሮም 4፡3-6-8።

5. መንፈስ ቅዱስና ክርስቶስ፣ መንፈስ ቅዱስና ወልድ በየአካላቸው ከዘለዓለም በአንድነት ነበሩ። መንፈስ ቅዱስ፡-

(ሀ) ቅድስት ድንገል ማርያም ክርስቶስን የወለደችው በመንፈስ ቅዱስ ፀንሳ ነው፤ ማቴ. 1፡20፤ ሉቃ. 1፡35።

(ለ) ኢየሱስ ሲጠመቅ በራሱ ላይ ዐረፈ፤ ሉቃ. 3፡22።

(ሐ) ኢየሱስ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልቶ በኃይል ተአምራትን አደረገ፤ አገልግሎቱንም ፈጸመ፤ ማቴ. 12፡28፤ ሉቃ. 4፡1-14-17-19፤ ዮሐ. 3፡34፤ ሐ.ሥ. 10፡38፤ ዕብ. 9፡14።

(መ) አሁንም መንፈስ ቅዱስ ስለ ክርስቶስ ይመሰክራል፤ ዮሐ. 15፡26፤ 16፡14።

6. የመንፈስ ቅዱስ መውረድ፣ ሐዋርያት በሥልጣን የወገንነት ሥራ እንዲሠሩ ኢየሱስ «መንፈስ ቅዱስን ተቀበሉ» ብሎ እፍ አለባቸው፤ ዮሐ. 20፡22። ከዚህም በላይ በአዲስ ዓይነት በበዓለ ገምሳ ፅላት መንፈስ ቅዱስ ወረደላቸው፤ ሐ.ሥ. 2፡1-4። መውረዱ ለምስት ምክንያት ነው።

(ሀ) በተስፋው መሠረት፣ መንፈስ ቅዱስ እንደግዴታ አስቀድሞ በነበ.ያትና በክርስቶስ ተነገረ። በፊት መንፈስ ቅዱስ በአንዳንድ መሪዎች ላይ በኃይል ይወርድ ነበር፤ አሁን ግን ምእመናን ሁሉ መንፈስ ቅዱስን ይቀበላሉ፤ ለዩ ለዩ ስጦታም ይሰጣቸዋል፤ ኢዮ. 2፡28-29፤ ዮሐ. 15፡26፤ ሐ.ሥ. 2፡33።

(ለ) በስጦታ፣ የመንፈስ ቅዱስ መውረድ በእግዚአብሔር ጸጋ ነው፤ ሐ.ሥ. 2፡38።

(ሐ) ለጥምቀት፣ መንፈስ ቅዱስ የወረደላቸው ወደ አዲስ ሁኔታ እንዲገቡ ነው፤ ሐ.ሥ. 1፡5።

መንፈስ ቅዱስ እንደዚህ በመውረዱ ክርስቶስ በክብር ያለ መሆኑን አረጋግጠላቸው (ዮሐ. 7፡39)።

ሐ.ሥ. 2፡33)፣ በክርስቶስ አንድ ማኅበር፣ አንድ አካል፣ አንድ ቤ.ክ. አደረጋቸው (ኤፌ. 1፡21-23፤ 2፡20-22)፤ ኃይልንም ለምስክርነት ሰጣቸው፤ ሉቃ. 24፡49፤ ሐ.ሥ. 1፡8። በኋለም መንፈስ ቅዱስ በሰማርያ ሰዎች (ሐ.ሥ. 8፡14-18)፣ በአሕዛብ (ሐ.ሥ. 10፡44-48)፣ 11፡15-17)፣ በኤፌሶን ሰዎች (ሐ.ሥ. 19፡1-7) ወረደ።

እንደዚሁም ማንም ሰው ሲያምን መንፈስ ቅዱስን ይቀበላል፤ በመንፈስ ቅዱስ ጥምቀት የክርስቶስ አባል ይሆናል፤ ሐ.ሥ. 2፡38-39፤ 9፡17፤ 1ቆሮ. 12፡13። መንፈስ ቅዱስ በብ.ክ. ይሠራ ስለነበር በበዓለ ኃምሳ ቀን የመውረዱ አዲስነት በ3 መንገድ ይታያል፡-

ሀ) ክርስቶስ ለኃጢአት አንድ ጊዜ ለዘላለም በቂ መሥዋዕት በማቅረቡ ሥራውን ጨርሷልና በአብ ቀኝ በመቀመጡ ስለ ክብር መስክሯል፤ ዮሐ. 7፡39፤ ሐ.ሥ. 2፡33፤ ዕብ. 10፡12። ለ) በብ.ክ. የክርስቶስ ጥላ በነበረው በሙሴ ሥርዓት አማካይነት ለእስራኤል ሕዝብ መጣ፤ በአ.ክ. ግን ፍጻሜ በሆነው በአዲሱ ሥርዓት አማካይነት በቤ. ክ. ላይ መጣ፤ ኤፌ. 2፡20-22። ሐ) በብ.ክ. የመጣው ለአገልግሎት ወደ ተጠሩ ሰዎች ብቻ ነበር፤ በአ.ክ. ግን ለሁሉ ይመጣል፤ ዘጉ. 11፡24-29፤ ሐ.ሥ. 2፡38፤ 1ጴጥ. 4፡10።

7. መንፈስ ቅዱስና ምእመናን፣ መጀመሪያ መንፈስ ቅዱስ ሰው ንስሐ እንዲገባና በክርስቶስ እንዲያምን ልብን ይለውጣል፤ ከዚያም በኋላ ያድርጋቸዋል፤ ሮም 8፡9፤ 1ቆሮ. 6፡19-20፤ ቲቶ 3፡5-7። «መመለስ»፣ «ዳግም ልደት» ይሙ። መንፈስ ቅዱስ በሰው ልብ ሆኖ ያ ሰው የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ ይመሰክርለታል፤ መንግሥቱንም እንዲወርስ ያረጋግጥለታል፤ ሮም 8፡16፤ 2ቆሮ. 1፡22፤ ገላ. 4፡6፤ ኤፌ. 1፡13።

መንፈስ ቅዱስ አማኑን ሥጋውን እንዲያሸንፍ ያስችለዋል፤ በሕይወቱም ሁሉ ይመራዋል (ሮም 8፡13-14)፤ እንዲጸልይ ያግዘዋል (ሮም 8፡26፤ ኤፌ. 6፡18)፤ ስለዚህ የመንፈስ ፍሬ በሕይወቱ መታየት ይጀምራል፤ ገላ. 5፡22-23። ምእመናን እንዲያገለግሉ በመንፈስ ቅዱስ ይቀበሉ፤ 2ቆሮ. 1፡21። ምእመናን መንፈስ ቅዱስን እንዳያሳዝኑ ሁልጊዜ በእርሱ እንዲሞሉ ታዘዘዋል፤ ኤፌ. 4፡30፤ 5፡18። ይህ ሙላት ለሁልጊዜ (ሐ.ሥ. 6፡3-5) ወይም ለተወሰነ ጊዜ ለላዩ አገልግሎት የሚቀበሉትን ኃይል ሊያመለክት ይችላል፤ ሐ.ሥ. 4፡31፤ 13፡9።

8. መንፈስ ቅዱስና ማኅበር ምእመናን (ቤተ ክርስቲያን)፣ መንፈስ ቅዱስ ምእመናን በገብረት እንዲኖሩ ፍቅርን ይሰጣቸዋል፤ ፊል. 2፡1። ቤ.ክ. አገልግሎትዋን እንድትፈጽም ኃይልን ይሰጣታል፤ ሐ.ሥ. 1፡8። ሰዎችን ለወገን ሥራ ይልካል፤ ሲሄዱም ይመራቸዋል (ሐ.ሥ. 13፡2፤ 16፡6-10)፤ ስብከታቸውን ይባርካል፤ 1ተሰ. 1፡5። ለቤ.ክ. ስጦታዎችን እንደ ፈቃዱ ያካፍላል፤ ሮም 12፡1-8፤ 1ቆሮ. 12፡1-31፤ ዕብ. 2፡4።

9. መንፈስ ቅዱስና ዓለም፣ መንፈስ ቅዱስ በዚህ

ዓለም ሰዎችን ኃጢአት ከመሥራት ይገታቸዋል (ዘፍ. 6:3)፤ ስለ ኃጢአትም ይወቅላል (ዮሐ. 16:8-11)፤ ነገር ግን ሰው የእግዚአብሔርን ነገር ከመንፈስ ቅዱስ ከተረዳና ካወቀ በኋላ ቢተውውና ቢነቅፈው የመመለስ ተስፋ አይኖረውም፤ ማቴ. 12:31-32፤ ዕብ. 6:4-6።

10. መንፈስ ቅዱስና መጽሐፍ ቅዱስ፤ መንፈስ ቅዱስ የእውነት መንፈስ ነውና ሁሉን ወደ እውነት ይመራል። ነቢያት በመንፈስ ቅዱስ ተናገሩ፤ 2ኢጥ. 1:21። ክርስቶስ ራሱ የተናገረውን ሐዋርያት እንዲገነዘቡ፤ የሚመጣውንም እንዲያውቁ መንፈስ ቅዱስ እንደሚነግራቸው ተስፋ ሰጠ፤ ዮሐ. 14:26፤ 16:13። መንፈስ ቅዱስ አላባቸውን ብቻ ሳይሆን ቃላቸውንም መራ፤ 1ቆሮ. 2:12-13። ስለዚህ የእግዚአብሔር መንፈስ ያለበት መጽሐፍ ሁሉ ለጠቅላላው የሰው ኑር ይጠቅማል፤ 2ጢጥ. 3:16:17። «መጽሐፍ ቅዱስ» ይሙ.

መኖሪያ ቤቱ፤ በእስራኤል ዘንድ የሰባተኛው ዓመት ሰብል ለእንስሳትና ለአራዊት መኖ እንዲሆን ታዘዘ፤ ዘሌ. 25:7።

መከራ፤ ማንም ሰው ክርስቶስን ሲከተል መከራ ይኖርበታል፤ ዮሐ. 16:33፤ ሐ.ሥ. 14:21:22፤ 1ተሰ. 1:6። መከራ ብዙ ጊዜ በዓለም ሰዎች ይነሣል፤ 1ተሰ. 2:2። ሰይጣን በሰዎች ላይ መከራን ያመጣል፤ ግን በእግዚአብሔር ተወስኗል፤ ኢዮብ 1:12፤ 2:6፤ 2ቆሮ. 12:7። አንዳንዶም መከራ በእግዚአብሔር ፈቃድ ሊመጣ ይችላል፤ መዝ. 39:10፤ አዎጽ 3:6፤ ሐ.ሥ. 2:23። እግዚአብሔር ፍቅር ከሆነ እንዴት መከራ እንዲመጣ ይፈቅዳል የሚል ጥያቄ ይነሣ ይሆናል፤ መዝ. 73። በመቅ. ውስጥ ሙሉ መልስ ባይሰጥም መከራ በዓለም ላይ በኃጢአት ምክንያት መጥቷል፤ ዘፍ. 3:14-24። የሃይማኖት ጽንኦት እንዲፈተንም መከራ ሊደርስ ይችላል (መጽሐፈ ኢዮብ ይሙ)፤ አማኝ ግን ሊታገሥ ይገባዋል፤ ዕገ. 2:2-4። ሦስቱ ወጣቶች መከራ በደረሰባቸው ጊዜ እግዚአብሔር አብሮአቸው እንደነበረ ሁሉ ዛሬም ከልጆቹ ጋር ነው፤ ዳገ. 3:25፤ ሮም 8:31-39፤ ኢሳ. 43:2። አማኝ ከሚመጣው ደስታ የተነሣ በመከራው ይጸናል፤ መዝ. 73:21-26፤ ሮም 8:18፤ 2ቆሮ. 4:16።

መከራ ያለበት የሚከተሉትን ነገሮች ይገንዘብ፡-

1. መከራ የኃጢአት ውጤት ሊሆን ይችላል፤ ገላ. 6:8።
2. ሰዎች ከክፋታቸው እንዲመለሱ የእግዚአብሔር ቅጣት ይሆን ይሆናል፤ ምሳ. 3:12።
3. መከራ ሰዎች የሚፈተኑበት የሚጸኑበትም ነው፤ ሮም 5:3፤ 1ኢጥ. 1:7።
4. መከራ ሰዎች በይበልጥ እግዚአብሔርን እንዲያውቁ ያደርጋል፤ መዝ. 119:67፤ ሮም 8:35-37።
5. መከራ ግብዣን ከእግዚአብሔር የርቃቸዋል (ማቴ. 13:21)፤ ለእውነተኛች ይጠቅማል፤ ሮም

8:28።
6. ክርስቶስ እንዲያድነን መከራን ተቀበለ፤ ኢሳ. 53:5፤ 1ኢጥ. 2:24።

7. ምእመናን የክርስቶስ መከራ ተካፋዮች እንዲሆኑ ተጠርተዋል (ማር. 10:39፤ ሮም 8:17፤ ፊል. 1:29)፤ መከራ ወደ ክብር ይመራል፤ ማቴ. 16:24፤ ዮሐ. 12:24-26፤ ዕብ. 12:1:2።

8. ምእመናን መከራን በደስታ ሊቀበሉ ይገባቸዋል፤ ሐ.ሥ. 5:41፤ 1ኢጥ. 4:12-16። «ሥቃይ»፤ «ፈተና» ይሙ.

9. ታላቁ መከራ፤ በራእ. 7:14 ላይ «እነዚህ ከታላቁ መከራ የመጡ ናቸው» በማለት የክርስቶስ ተከታዮች ሁሉ ስለ ስሙ የሚቀበሉትን መከራ ታላቅ መከራ ይለዋል። ይህንን መከራ ጳውሎስ በሐ.ሥ. 14:22 ላይ ብዙ መከራ ሲለው፤ ጌታ ራሱ ደግሞ በዮሐ. 16:33 ላይ መከራ ይለዋል። ምእመናን በዓለም ላይ መከራ አለባቸው፤ 1ተሰ. 3:3-4፤ 2ተሰ. 1:6-7። የምእመናን የሰደት መከራ የክርስቶስን መከራ መካፈል ነው፤ 2ቆሮ. 1:5፤ 4:10-11፤ ቆላ. 1:24። ጌታ ሊገለጥ ሲል ይህ የሰደት መከራ ይጠነክራል፤ ነገር ግን ጌታ የራሱን ሕዝብ በፍጥነት ይታደጋቸዋል፤ ማቴ. 24:21:29-30፤ ዳገ. 12:1፤ ራእ. 20:7-10። በ70 ዓ.ም. በኢየሩሳሌም የደረሰው መከራና በዓለም መጨረሻ የሚሆነው መከራ ይመሳሰላሉ፤ ሱቃ. 21:20-28። «ተቃዋሚ» ይሙ.

መከር፤ በእስራኤል አገር የገብስ አጫዳ ይቀድማል። ይህም በሚያዝያ ወር ይከናወናል፤ በግንቦት የሰንዶ መከር ይቀጥላል፤ ፋት 1:22፤ 2:23። የሰንዶ አጫዳ ሲጆመር የመከር በዓል ወይም ሰባቱ ሱባዔ ይከበራል። በዓሉ የደስታ ጊዜ ነው፤ የእስራኤልም ወንዶች ሁሉ ስለ መከራ እግዚአብሔርን ለማመስገን በዓሉን ያከብሩት ነበር፤ ዘጸ. 34:22፤ ዘጸ. 16:9-12። «በዓላት» ይሙ። በኢ.ክ. መከር የዓለም ፍጻሜና የአማኞች መሰብሰብ ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 13:39፤ ሱቃ. 10:2፤ ራእ. 19:15:16።

መከተል፤ በእግር፣ በአርአያነት ፊት ለፊት የሚሄደውን አይቶ መራመድ፤ የሌላውን አላብ መቀበል፤ ዘጸ. 23:2፤ ማቴ. 4:20:22፤ 8:1፤ 9:9፤ 16:24።

መከዳ፤ እንደ ትራስ ያለ መደገፊያ፣ መጠጊያ። በለሰላላ ቁርባት ወይም በጨርቅ ይለበጣል፤ በውስጡም ጥጥ ወይም ሌላ ነገር ይሞላል። ሐሰተኞች ነቢያት በመከዳዎች እየጠነቁሉ ሰዎችን ያጠምዱ ነበር፤ ሕዝ. 13:18:20።

መካከለኛ፤ በሁለት ወገኖች መካከል ለማስታረቅ የሚቆም። በመቅ. መካከለኛነት በእግዚአብሔር ፊት ለበደለኞች የሚያማልድና ከእግዚአብሔር ምሕረትን የሚያስገኝ ነው፤ ኢዮብ 9:33፤ 1ላሙ. 2:25። በብ.ክ. ከህፍትና ነቢያት በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል የመካከለኛነት ሥራ ይሠራ ነበር፤ ዘሌ. 9:7፤ ዘጸ. 18:18-22፤ 28:1፤ ዕብ. 9:5፤ 1:4። ሙሴ የብ.ክ. መሥራች

ሰለነበር የብ.ክ. መካከለኛ ሆነ፤ ዘጸ. 19፡3-8፤ ሐ.ሥ. 7፡37-39፤ ዕብ. 9፡19-20። ሙሴ በመካከለኛነቱ ከኢየሱስ ክርስቶስ ጋር ተነጻጽሯል፤ ኢየሱስ ክርስቶስ የእ.ክ. መካከለኛ ነው፤ የሐ. 1፡17፤ ዕብ. 7፡27-28፤ 8፡6፤ 9፡15፡23-24፤ 10፡1፤ 12፡24። ኢየሱስ ክርስቶስ የካህናትን፣ የነቢያትንና የሙሴን መካከለኛነት በመፈጸሙ በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ያለ መካከለኛ እርሱ ብቻ ነው፤ 1ጢሞ. 2፡5።

መካከሊት፤ የጥንት የክብደት መለኪያ፤ 2ነገ. 18፡14። በኋላም መካከሊት ገንዘብንም ያመለክት ነበር፤ ማቴ. 25፡15። «ክብደት»፣ «ገንዘብ» ይሙ.

መክብብ፤ «መክብብ» ማለት «ሰባኪ» ወይም «አስተማሪ» ማለት ነው። በዚህም መጽሐፍ የሚሰጠክ የሚያስተምር ሰሎሞን ነው። «በኢየሩሳሌም የነገሠ የዳዊት ልጅ» ተባለ (1፡1፡12)፤ ጥበቡም በአያሌው ተጠቅሷል (1፡16፤ 2፡9)፤ ምሳሌዎችንም መሰብሰቡ ታውቋል፤ 12፡9፤ 1ነገ. 4፡32። «የዕብራይስጡ አጻጻፍ የኋለ ዘመን ነው እንጂ የሰሎሞን ዘመን አይደለምና ደራሲው ሌላ ነው» የሚሉ ቢኖሩም፣ ሌላ ሰው ይጻፈው እንጂ ትምህርቱ ያለ ጥርጥር የሰሎሞን ነው።

ሰሎሞን በዚህ መጽሐፍ ላይ «እግዚአብሔር የሌለበት ሕይወት ከንቀ ነው፣ አያጠግብም» ይላል። ንጉሥ ነውና ሁሉን ሊያደርግ ይችላል፣ ሀብታም ነውና የወደደውን ይገዛል፣ ጠቢብ ነውና ሁሉን ሊመረምር ይቻላል። ከእርሱ ይበልጥ የሚችል የለም።

የዚህ መጽሐፍ ትምህርት ከመዝ. 49 ጋር ይስማማል፤ በዮሐ. 10፡10 የተጻፈውንም በንጽጽር ያሳስባል። አከፋፈል። -

ም. 1። መክብብ የተባለው ሰው ከፀሐይ በታች ማለት በዓለም ላይ ሁሉም ዞር ዞር እንደሚመጣ፣ ፍጻሜም ነገር እንደሌለ አይቷል።

ም. 2። የዚህ ዓለም ደስታ የተባለውን ሁሉ፣ ጥቅን፣ መጠጥን፣ ጨዋታን፣ ሀብትን፣ ዕውቀትን፣ ሥልጣንን፣ ንብረትን፣ የሴቶችን ፍቅር፣ ክብርን ማናቸውንም ነገር ሁሉ ፈትኗል፤ ፈትኖም ሁሉም ከንቁ፣ ነፋስን እንደመከተለ፤ የማያጠግብ መሆኑን ተገንዝቧል።

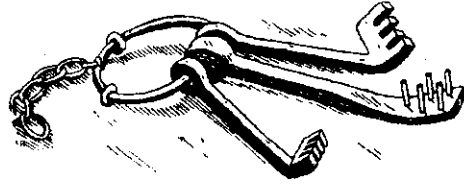
ም. 3-11። በዚህ ክፍል ሁለት አሳቦች ጎን ለጎን ይጻፋሉ።

(ሀ) እግዚአብሔር በነገሩ ከሌለ ሁሉ ከንቁ ነው። ለምሳሌ ሞት ከንቁ ነው፣ ሰው እንደሚሞቱ እንሰላምታች ብቻ ነውና፤ 3፡18-21።

(ለ) ራሲዋ ዓለም ውብ ናት የእግዚአብሔርም ፍጥረት ናት፣ ስለዚህ ሰው በዓለም ላለ ይደሰትባት፣ ተስፋውን ግን አይመሥርትባት፤ 3፡11-13።

ም. 12። አጥጋቢ ደስታ፣ የተትረፈረፈም ሕይወት በዓለም ነገር በማናቸውም በኩል አይገኝም። የዚህ መጽሐፍ ፍሬ ነገር በቀ. 13-14 በአጭሩ ተገልጿል።

መክፈቻ፤ የጥንት ሰዎች ከአንጩት መክፈቻ ይሠሩ ነበር፤ መሳ. 3፡25። በምሳሌነት ሥልጣንና ኃይልን ያመለክታል። ጴጥሮስ በበዓለ ገምሳ ቀን ለአይሁድ፣ በቆርኔሌዎስ ቤት ለአሕዛብ የመንግሥተ ሰማያት መግቢያ የሆነውን የወንጌልን በር ከፈተ፤ ስለዚህም የመንግሥተ ሰማያትን መክፈቻ እንደ ተቀበለ ተነገረለት፤ ኢሳ. 22፡22፤ ማቴ. 16፡19፤ ሉቃ. 11፡52፤ ራእ. 1፡18።

ቀ-ልፎች

መዞስተሪያ፤ የመብራት ጫፍ ማቅኛ፣ ክሩ ተቃጥሎ በአንድ በኩል ሲዘቀዘቅ የሚያነሣው፤ ዘጸ. 25፡38፤ 1ነገ. 7፡49።

መውጊያ፤ የተሳለ የችንካር ወይም የምስማር ጫፍ መሳይ። በጥንት ጊዜ ገበሬዎች በጅራፍ ፈንታ በመውጊያ በሬዎችን ያነቃቋቸው ነበር፤ መሳ. 3፡31። በመቅ. ለልዩ ልዩ ነገሮች ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ መክ. 12፡11፤ ሐ.ሥ. 9፡5፤ 26፡14። ነገር ግን በ1ቆሮ. 15፡55፡56 ላይ በግልጥ የኃጢአት ምሳሌ ሆኖ ተተርጉሟል።

የመዐርግ መዝሙር፤ ከመዝሙር 120 እስከ መዝሙር 134 የሚገኙት መዝሙሮች የመዐርግ መዝሙሮች ይባላሉ። ለመዝሙሮቹ ይህ ስያሜ የተሰጠበት ምክንያት እስራኤላውያን ለዓመት በዓል ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጡ በመንገድ ላይ ይዘምሩአቸው ስለነበር ነው።

መዓዛ፤ ሽታ፤ ዘፍ. 8፡21፤ ኤፌ. 5፡2።

መዘምራን፤ «ዚማ» ይሙ.

መዝሙረ ዳዊት፤ ይህ መጽሐፍ በውስጡ 150 መዝሙርና ጸሎት፣ ትምህርትና ቅጂ በአንድነት ይገኙበታል፤ 15፤ 17፤ 31፤ 56 ይሙ። ለቤ.ክ. ሆነ ለግል ጸሎት እጅግ የተወደደ መጽሐፍ ነው። በውስጡ ለየጊዜው ሁሉ፣ ማለት ለሐዘንና ለደስታ፣ ለመልካምም ሆነ ለክፉ፣ የአንድ ሰው ሁኔታ ማንኛውም ቢሆን የሚያመሰግንበት ወይም የሚተክዝበት ተለማሚ መዝሙር ወይም ጸሎት ይገኛል። በዚህ መጽሐፍ እየተጠቀመ ሰው ከእግዚአብሔር ጋር ሊገናኝ ኅብረትም ሊያደርግ፣ በመንፈስም ሊጎለጎልምና ሊያድግ ይችላል፤ 2ጴጥ. 3፡18። መዝሙራቱ ሁሉ ዳዊት የጻፋቸው አይደሉም፤ ሆኖም በአርእስቱ ላይ የዳዊት ስም በ82 የቆረ ልጆች ስም በ11

ተጠቅሷል (42፤ 44 ይመ.)፤ የአላፍ በ12 ተጠቅሷል (50፤ 73 ይመ.)፤ የኤማንና የኤታን የሙሴም በ3 ተጠቅሷል፤ 88-90 ይመ.።

መዝሙራትን ማን እንደሰበሰበ አልታወቀም፤ ቢሆንም በ1ዜ.መ. 16 ላይ ዳዊት በታቦቱ ፊት የሚዘምሩ መዘምራንን እንዳደራጀ ስለምናነብ እርሱ ሥራውን ጀምሮ ይሆናል። ከእርሱ በኋላ ግን ሌላ ሰው በነገሩ ገብቷል፤ የምናውቀውም፤ ከምርኮ ዘመን በኋላ የተዘጋጁት እንደ መዝ. 74፤ 96፤ 137፤ የሐጌና የዘካርያስ እንደተባሉትም እንደ 146፤ 147፤ 148 ስለሚገኙ ነው።

«መዝሙረ ዳዊት» በ5 መጻሕፍት ተከፍሷል። እነዚህም መጻሕፍት፡- 1ኛ፤ 1-41። 2ኛ፤ 42-72። 3ኛ፤ 73-89። 4ኛ፤ 90-106። 5ኛ፤ 107-150 ናቸው። የአንዱ መጽሐፍ ፍጻሜ የሚታወቀው «ከዘላለም እስከ ዘላለም እግዚአብሔር ይባረክ። አሜን አሜን (ይሁን ይሁን)» የሚሉ ቃላት ስለተጻፉበት ነው።

የመዝሙራት ቍጥር ጥንቃቄ ይጠይቃል፤ ምክንያቱም፡ በምሥራቅና በምዕራብ አብ.ክ. ዘንድ ልዩነት አለና። የምሥራቅ ቤ.ክ. 70 ሊቃውንት ሲተረጉሙት በተጠቀሙባቸው ቍጥሮች ሲሠሩ ምዕራባውያን የዕብራይስጥን ይዘዋል። ስለዚህ ከመዝ. 9፤ 20 አንጥቶ እስከ መዝ. 146 ድረስ ምሥራቃውያን (ለምሳሌ አትዮጵያውያን) በምዕራባውያን ለምሳሌ በእንግሊዝኛ ቍጥር ላይ 1 መጨመር ያስፈልጋቸዋል። እንዲሁም በአማርኛ መጽሐፍ መዝ. 22 የሆነው በእንግሊዝኛ መዝ. 23 ይሆናል፤ መዝ. 106 የሆነው ደግሞ በእንግሊዝኛ መጽሐፍ 107 ይሆናል። ይህ መጽሐፍ የዕብራይስጥን ቍጥሮች ይከተላል (በዱርው መ.ቅ. በቅንፍ ውስጥ ያሉትን ማለት ነው)።

የመዝሙራትን ዓይነቶች መለየት አስቸጋሪ ቢሆንም ቀጥሎ የተጻፈው ሰንጠረዥ ሊመራን ይችላል።

1. የምስጋና መዝሙሮች፡ ሀ) የእግዚአብሔርን ስም የሚያመሰግኑ፡ እንደ 8፤ 20፤ 30፤ 34፤ 65፤ 68፤ 75፤ 76፤ 83፤ 87፤ 88፤ 91፤ 95፤ 107፤ 136 ናቸው።

ለ) ከመከራ ማዳኑን የሚያወድሱ፡- 18፤ 30፤ 34፤ 65፤ 75፤ 115፤ 116፤ 118፤ 138።

2. ኃጢአተኛ በኃጢአቱ የሚያዘንበት፡- 6፤ 32፤ 38፤ 51፤ 102፤ 130፤ 143።

3. በመከራ ያለ ሰው የሚጸልይበት (የሚጽናናበት)፡- 3፤ 5፤ 7፤ 17፤ 20፤ 30፤ 31፤ 54፤ 59፤ 142።

4. እግዚአብሔርን፣ ሕጉንና ቤቱን የሚናፍቅበት፡- 16፤ 17፤ 19፤ 40፤ 42፤ 45፤ 63፤ 73፤ 84፤ 119፤ 122፤ 132።

5. ስለ መሊሕ የሚናገሩ፡- 2፤ 8፤ 16፤ 22፤ 40፤ 45፤ 69፤ 72፤ 110።

6. ለትምህርት የሚሆኑ፡- 37፤ 49፤ 50፤ 52-55፤ 60፤ 74፤ 78፤ 89፤ 104፤ 119፤ 127።

7. ካህናት የቤተ መቅደስን ደረጃዎች ሲወጡ የሚዘምሩአቸው የመዐርግ መዝሙሮች፡- 120-134።

8. ሃሌ ሉያ ብለው የሚጀምሩት የሃሌል መዝሙሮች (የስብሐት)፡- 111-113፤ 146፤ 148-150።

በዓለም አብ.ክ. ዘንድ እጅግ የታወቁት፡- 23 የእረኞነቱ፤ 32 የይቅርታ፤ 45 የረዳትነቱ፤ 51 የኑዛዜ፤ 91 የጠባቂነቱ፤ 103 የምስጋና፤ 104 የፍጥረት፤ 119 የሕግ፤ 121 የመንገደኛ፤ 139 ስለ ድንቅ እውቀቱ።

በጥቂት መዝሙሮች ላይ ጸሓፊው ጠላቶቹን ሲረገምና በቀል ሲመኝባቸው ይገኛል፤ 35፤ 59፤ 69፤ 109። «ይህስ ተገቢ ነውን?» ብለን ብንጠይቅ ተገቢ አይደለም፤ ሆኖም በቅዱሳን ዘንድ እንኳ ይህ ክፉ መንፈስ በልባቸው ተደብቆ ገና እንደሚያደርፍ ማንም ሰው «እኔ ፍጹም ነኝ» ሊል አለመቻሉን ያስረዳናል፤ ፊ.ል. 3፤ 12። ስለዚህ መዝሙሮች አንዳንዶች እንደሚከተለው ያስባሉ። ሰዎች ምእመናንን በጽድቅ ምክንያት ቢጠሉአቸው የጽድቅና የእግዚአብሔር ጠላቶች ናቸው። በጥላቻም ጸንተው ቢቆዩ እግዚአብሔር ጽድቁን እንዲገልጽ ማለት እንዲፈርድባቸው መመኘት ትክክለኛ ስሜት ነው፤ መዝ. 139፤ 21-24፤ ኢሳ. 66፤ 24፤ ዞዛ. 2፤ 8፤ ራእ. 6፤ 9፤ 10፤ 19፤ 1-3። እንደዚሁም የሰይጣንና የተከታዮቹን ውድቀት በተስፋ መጠበቅ ይገባል፤ ዞዛ. 3፤ 2፤ ዮሐ. 12፤ 31፤ 32። በዚህ አስተሳሰብ እነዚህን መዝሙሮች መዘመር ለክርስቲያን ተገቢ ነው። «ቅኔ»፡ «ግጥም» ይመ.

የመዝሙራት አርእስት፤ በዕብራይስጥ መዝሙረ ዳዊትና በጥንታውያን ትርጉሞች በአብዛኛዎች መዝሙራት መግቢያ ላይ የተለያዩ አርእስት ይገኛሉ። ለምሳሌ፡- ለመዘምራን አለቃ፤ በበገናዎች፤ በዋሽንት፤ ስለ ስምንተኛ፤ በሙትላቤን፤ አታጥፋ፤ 4፤ 5፤ 6፤ 9፤ 75 ... ወዘተ። አርእስት የመዝሙሩን ዓይነትና ባለ መዝሙሩን ያመለክታሉ። ስለ አሌፋት (119) «ዕብራይስጥ» ይመ.

መዝሙር፤ ልዩ ልዩ ስልትና ቃና ባለው ድምፅ የሚዘም፡ በዚህ መሣሪያ የሚቀርብ መንፈሳዊ ማኅሌት፤ ዘጸ. 15፤ 20-21፤ ኤፌ. 5፤ 19፤ ቂላ. 3፤ 16። የዳዊት መጽሐፍ በሙሉ መዝሙር ይባላል፤ ሉቃ. 24፤ 44፤ ሐ.ሥ. 1፤ 20። ኢየሱስ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር ከመጨረሻው እራት በኋላ ዘመረ፤ መዝ. 147፤ 1፤ ማቴ. 26፤ 30። «ዜማ» ይመ.

መዝገብ፤ የተከማቸ ማንኛውም ሀብትና ንብረት፤ ምሳ. 10፤ 2። የምግባር ውጤትና የሃይማኖት ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 6፤ 19፤ 21፤ 13፤ 44። የምጽዋት ገንዘብ የሚሰበሰበት ሣጥን ሙጻዩ ምጽዋት፤ ማር. 12፤ 41።

መያዣ፤ ባለዕዳ ቃሉን እስኪፈጽም ለዋሰትና የሚሰጠው፤ ዘፍ. 38፤ 17፤ 18። ድሆች እንዳይጉዱ ፀሐይ ሳትገባ ለመያዣ የተወሰደው ልብስ ይመለሳል፤ ዘጸ. 22፤ 26፤ 27። ሰው ለሰለት የሚጠቀምበት እንደ

ወፍጮ እንደ መበለትም ልብስ ... ወዘተ መያዣ አይሆንም ነበር፤ ዘዳ. 24፥6:10:17። ምእመናን የእግዚአብሔርን ስጦታ ሁሉ እንደሚቀበሉ መንፈስ ቅዱስ መያዣቸው ነው፤ 2ቆሮ. 1፥22፤ ኤፌ. 1፥14። የመጋረጃ ሜንጦ መያዣ ተብሏል፤ ዘዳ. 26፥6:11፤ 35፥11።

መደረቢያ፤ ከሌላ ልብስ በላይ የሚደረብ ጋቢ፤ ካባ ወይም ኮት፤ 1ላሙ. 2፥19።

መደንቅ፤ መገረም፤ አ.ላ. 52፥14። «ድንቅ» ይመ.

መዳራት፤ የዝሙትና የአመንዝራነት መጀመሪያ ድርጊት (ዋዜማ) ነው። ወንድና ሴት በፍትወት ተነድተው ሲጫወቱ መዳራት ይባላል (ማር. 7:22)።

መዳብ፤ ከልዩ ልዩ የብረታ ብረት ዓይነት ጋር የተቀላቀለ ክልስ ናስ፤ ሕዝ. 22፥18።

መድኃኒት፤ አዳኝ፤ በሥጋ በኩልም ሆነ በመንፈስ በኩል ከግናቸውም ክፋትና ጉዳት የሚያድን ወይም የሚጠብቅ መድኃኒት አዳኝ ታዳጊ ይባላል።

በጥንት ጊዜ ሰዎች ከልዩ ልዩ ዕውቀት መድኃኒት እየቀመሙ በሽተኞችን ይፈውሱ ነበር፤ አ.ላ. 38፥21:22፤ ኤር. 8፥22፤ ሕዝ. 47፥12። ኩፋሌ በተባለው ተጨማሪ መጽሐፍ (10፥7) እንደተገለጠው እግዚአብሔር ለኖኅ መድኃኒትነት ያላቸውን ዕውቀት አሳይቶታል። «ፈውስ» ይመ.

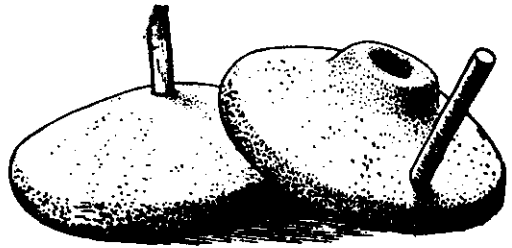
በብ.ኪ. እግዚአብሔር የእስራኤል መድኃኒት ይባላል፤ መዝ. 44፥3:7፤ አ.ላ. 43፥11፤ 45፥21፤ 60፥16። በእግዚአብሔር እየተመራ እስራኤልን ከጠላቶቻቸው እጅ ያዳኝ ሰው ደግሞ አዳኝ ወይም ታዳጊ ይባላል ነበር፤ መላ. 3፥9፤ 2ነገ. 13፥5፤ ነሀ. 9፥27፤ አብ. 21። እነዚህ የብ.ኪ. አዳኞች፣ መሳፍንትና ነገሥታት የእውነተኛው አዳኝ የክርስቶስ ምሳሌ ወይም ጥላ ነበሩ፤ ሁሉም በትንቢት መልክ ወደ ክርስቶስ አመለከቱ።

በእ.ኪ. መድኃኒት ሲል ስለ እግዚአብሔር አብ ወይም ስለ ክርስቶስ ብቻ እንጂ ስለ ሰው አይናገርም፤ ሉቃ. 1፥47፤ 1ጢዮ. 1፥1፤ 2፥3:4፤ ቴቶ 1፥3። ክርስቶስ ዓለምን ከጋጢአትና ከዘለዓለማዊ ሞት ስላዳን መድኃኒት ይባላል፤ ቴቶ 1፥4፤ 2፥12:13፤ 3፥6:7፤ 2ጢዮ. 1፥10:11፤ 2ጴጥ. 1፥1:11፤ 2፥20፤ 3፥1:2:18። ክርስቶስ ሰውን ከጋጢአት እንዲያድን፣ መድኃኒትም እንዲሆን ወደ ዓለም ገባ፤ ሉቃ. 2፥11፤ ማቴ. 1፥21፤ ሉቃ. 19፥10። የክርስቶስ አዳኝነት ለሰው ሁሉ ስለሆነ ክርስቶስ የዓለም መድኃኒት (አዳኝ) ይባላል፤ ዮሐ. 4፥42፤ 1ዮሐ. 4፥14። «ደንገነት» ይመ.

መድረክ፤ ላንቃ የሚቀምበት የቤት ታችኛው ጉበን፤ 1ነገ. 7፥6፤ ሕዝ. 41፥16:17።

መጅ፤ የወፍጮ ልጅ። ከታች የሚሆነው ትልቁ ድንጋይ ወፍጮ ሲባል ከላይ የሚሆነው ደግሞ

መጅ ይባላል። በሙሴ ሕግ መጅ በመያዣ አይወሰድም ነበር፤ ዘዳ. 24፥6። አቤሚሊክ በመጅ ተገደለ፤ መላ. 9፥53።

ወፍጮና መጅ

መገለጥ፤ የተሰወረው ግልጥ መሆን። እግዚአብሔር ራሱን ባይገልጥ ኖሮ ልናውቀው አንችልም ነበር፤ አ.ላ. 55፥8፤ 1ቆሮ. 2፥14፤ 2ቆሮ. 4፥4። ግን ኃይሉንና ክብሩን ፈቃዱንም ገልጧል። ይህም ሲባል እግዚአብሔር ለሰው አስፈላጊውንና ተገቢውን እንጂ ሁሉን ገልጧል ማለት አይደለም፤ ዘዳ. 29፥29። መገለጥ በመሠረቱ ሁለት ዓይነት ነው፤ ሀ) በተፈጠሩ ነገሮችና በመጋቢነት ተግባሩ፤ ለም 1፥19-21፤ ሐ.ሥ. 14፥17፤ ነገር ግን ይህ መገለጡ በቃል ጭምር ካልተደገፈ የእግዚአብሔርን ፈቃድ ሙሉ በሙሉ አይገልጥም፤ የደንገነትንም መንገድ አያሳይም። ለ) በቃሉ፤ በመ.ቅ. የመገለጥ ቃል በብዙ መንገድ መጥቷል ፡-

1. ቃልን በመናገር፤ በብ.ኪ. ዘመን ይህ ዋና መንገድ ነበር። ብዙ ጊዜ አሳቡን ለነቢያት ሰጠ። እነርሱም ለሕዝብ ተናገሩ፤ ዕብ. 1፥1።
2. በሕልምና በራህይ፤ ዘጉ. 12፥6-8። ሆኖም ሰዎች እንዲያስተውሉ ብዙ ጊዜ ትርጓሜ አስፈላጊ ነበር፤ ዳን. 2፥19:28-30።
3. ዓለምን በመፍጠሩና በመጠበቁ (መዝ. 19፤ ሮም 1፥19-21፤ ሐ.ሥ. 14፥17)፤ ተአምራትንም በማድረግ (መዝ. 78፥11)፤ ሆኖም ብዙ ጊዜ ተአምራት በእግዚአብሔር እንደተደረጉ ሰዎች በመልእክተኞች ቃል ተረዱ።
4. በልጅ፤ ዮሐ. 1፥18፤ 1ጢዮ. 3፥16፤ ዕብ. 1፥2:3።
5. መንፈስ ቅዱስን በመስጠት፤ ዮሐ. 15፥26፤ 16፥13፤ 1ቆሮ. 2፥11:12፤ ዕብ. 2፥4።

እግዚአብሔር የሃይማኖትን ትምህርት ፈጽሞ ለሐዋርያት ገልጧልና ምእመናን አሁን በዚህ ትምህርት ጸንተው መቆም እንጂ ሌላ መግለጫ መፈለግ ወይም መከታተል አይገባቸውም፤ ኤፌ. 3፥5:6፤ ይሁዳ 3፤ ራእ. 22፥18:19። የእግዚአብሔር መገለጥ በመ.ቅ. ተጽፏል። መ.ቅ.ም የእግዚአብሔር መገለጥ የያዘ ነው።

ዛሬም ሰዎች ራሳቸው ለግል ሕይወታቸው የእግዚአብሔርን ፈቃድ እንዲያውቁ መንገድ ቅዱስ ይመራቸዋል፤ ሮም 8፡14፤ 1ቀ. 14፡26፤ ገላ. 2፡2።

በዓለም መጨረሻ ክርስቶስ ይገለግል (ሉቃ. 17፡30፤ ቲቶ 2፡12-13)፤ ደግሞም የሰው ሥውር አሳብ ሁሉ ይገለግል፤ ሉቃ. 12፡2፤ ሮም 8፡18፤ 1ቀ. 3፡13።

የመገናኛ ድንኳን፤ «የእግዚአብሔር

ግደሪያ» ይመ.

መጊዶ፤ የጦር ሠራዊት ሰፈር ግለት ነው። በቀርጫሎስ ተራራዎች ከሰሜን ወደ ደቡብ ጋዛንና ደማስቆን የሚያገናኘውን መንገድ ለመጠበቅ የተመሸገ ከተማ ነበር። እስራኤል እስከ ሰሎሞን ድረስ በከተማው አልተቀመጡም። በሰሎሞን ጊዜ ምሽት 200 በ300 ሜትር ገደማ ነበር፤ 1ነገ. 9፡15። በመጊዶ ብዙ ጦርነት ተደርጓል። በመጊዶ አጠገብ ዲቦራ ሲሣራን ድል አደረገች (መሳ. 5፡19)፤ ፈርዖን ኒካውም ኢየሱያስን ገደለ፤ 2ነገ. 23፡29-30። ቃላቁ የዓለም መጨረሻ ጦርነት በአርማኒዶን ይደረጋል፤ አርማኒዶን ግለት የመጊዶ አምባ ግለት ነው፤ ራእ. 16፡16። ካ 4 ሀ።

መጊዶል፤ መግደላ። በገሊላ ባሕር ዳር ያለ ከጥብርያዶስ በስተሰሜን 4 ኪ.ሜ. ርቀ የሚገኝ ምሽግና መንደር፤ ማቴ. 15፡39። በማርቆስ 8፡10 ድልማተታ ተብሏል። የመግደላዊት ማርያም መንደር ነበር፤ ሉቃ. 8፡2።

መጋረጃ፤ ለመገናኛ ድንኳንና ለአደባባይ ብዙ መጋረጃዎች ነበሩላቸው፤ ዘጸ. 26፡7-10፤ 38፡9-20። በተለይም በቅድስትና በቅድስተ ቅዱሳን መካከል ለመለያ ለቅድስቱም በር መጋረጃዎች ተሠሩ፤ ዘጸ. 26፡31-34፤ 36፡35-38። ክርስቶስ በመሞቱ ወደ እግዚአብሔር የሚያደርሰውን መንገድ

ስለ ከፈተ የቤተ መቅደስ መጋረጃ ተቀደደ፤ ማቴ. 27፡51፤ ዕብ. 10፡20።

መጋቢ፤ በትልቅ ሰው ቤት በሁሉ ላይ ገላፊ ሆኖ የሚያስተዳድርና ለሠራተኞች የሚከፍል፤ በቤ.ክ. በገላፊነት የሚያገለግሉትም መጋቢዎች ተብለዋል፤ ዘፍ. 15፡2፤ ሉቃ. 12፡42፤ 16፡1-8፤ 1ቀ. 4፡1-2፤ ቲቶ 1፡7፤ 1ጲጥ. 4፡10። «የእግዚአብሔር መጋቢነት» ይመ.

መግነዝ፤ «መቃብር፤ መቅበር» ይመ.

መጎምጀት፤ ማናቸውም ዓይነት ምኞት፤ ማር. 7፡22።

መጎናጸፊያ፤ ትልቅ ጋቢ፤ ቡልብ፤ 1ነገ. 19፡13፤ ኢዮብ 1፡20።

መጠጥ፤ የእስራኤል ሕዝብ ውኃ (ዘፍ. 24፡11-18)፤ የወይን ጭማቂ (ዘፍ. 14፡18፤ ዮሐ. 2፡3) ወተትም ይጠጡ ነበር፤ መሳ. 4፡19። «ስካር» ይመ.

የመጠጥ ቊርባን፤ ከልዩ ልዩ መሥዋዕትና ቊርባን ጋር የወይን ጭማቂ ይቀርብ ነበር፤ ዘጸ. 29፡40-41።

መጥመቂያ፤ የወይን ፍሬ መርገጫ ጉድጓድ። በእስራኤል አገር ብዙ ጊዜ በዐለታማ መራት ላይ ይቆረቆሩ ይፈሰሰላል ነበር፤ ኢሳ. 63፡2-3፤ ማር. 12፡1። የጠጅ መጣያ ጋንም መጥመቂያ ይባላል፤ ኤር. 48፡33። መጥመቂያ የእግዚአብሔር ፍርድ አደባባይ ምሳሌ ነው፤ ራእ. 14፡19-20።

መጥራት፤ ጠራ፤ ቃሉ እንደ አቀራረቡ ስም መስጠትን (ዘፍ. 1፡5)፤ መጸለይን (ዘፍ. 4፡26)፤ ለአገልግሎት መሾምን (ኢሳ. 49፡1፤ ማር. 1፡20)፤ ወንጌል መቀበልን ሊያሳይ ይችላል፤ ዕብ. 3፡1። በማቴ. 22፡14 የተጠሩ ቃሉን የሚሰሙ ሁሉ

ናቸው። ጳውሎስ በዚህ ቃል ሲጠቀም ጥሪውን የሚቀበሉትን ያመለክታል፤ ርም 8፡28-30። እግዚአብሔር ኃጢአተኞችን በወንጌል በኩል ለደንንት ይጠራል፤ ኢሳ. 55፡1፤ ዮሐ. 3፡16፤ ሐ.ሥ. 17፡30። የወንጌሉን ጥሪ ግን ሁሉም አይቀበሉም፤ የሚቀበሉት በልቡናቸው ልዩ የእግዚአብሔር ጥሪ ሲሰማቸው ብቻ ነው፤ ማቴ. 13፡9፤ 22፡14፤ ዮሐ. 6፡44፤ ራእ. 2፡11፤ 29፤ 3፡22።

መጥገን፤ አንድ ባለ ሥልጣን አንሩን ሲጉበኝ የሚዋጣ መቀበያ ምግብ፤ መሸኛ ገንዘብ፤ ዕዝ. 4፡13።

መጭመቂያ፤ መጥመቂያና መጭመቂያ አንድ ነው፤ ዘኁ. 18፡27፡30። ገጽ 45 ይመ.

መጻተኛ፤ በሰው አገር የሚኖር፤ እንግዳ፤ መጤ፤ ዘዳ. 24፡19-21፤ 1ጴጥ. 2፡11። «እንግዳ» ይመ.

መጻጻ፤ የሚሆመጥ፤ የሚቆጠቁጥ ፈሳሽ ነገር። ለቀስል ይጠቅማል፤ ምላ. 25፡20።

መጽሐፈ ኪዳን፤ መጻሕፍተ ኪዳን የተባሉት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ጌታችን ከትንሣኤው በኋላ፤ ከዕርገቱም በፊት ተናግሮአቸዋል ብላ ከኢ.ኪ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ የምትቀበላቸው ሁለት መጻሕፍት ናቸው። አንደኛው በ59 አንቀጽ የተከፈለ የቤ.ክ. ሥርዓት መጽሐፍ ነው፤ ሁለተኛውም ስለ ጳጳም ምጽአት የሚገልጽ መጽሐፍ ነው።

መጽሐፍ፤ ማናቸውንም ዓይነት ጽሑፍ ሊያመለክት ይችላል። መ.ቅ. የተጻፈበት ዘመን በወረቀት ወይም በብራና የተጻፈውን ሲያመለክት የጥቅልል መጽሐፍ እንጂ በቅጠል ላይ የተጻፈ መጽሐፍ አልነበረም፤ ዘፍ. 5፡1፤ ራእ. 22፡19። በአዲስ ኪዳን መጽሐፍ ወይም መጻሕፍት ሲል የብ.ኪዳንን መጻሕፍት ያመለክታል፤ ዮሐ. 7፡38፤ 2ጢዋ. 3፡15-17። «ጥቅልል» ይመ.

መጽሐፍ ቅዱስ፤ የተቀደሰ ወይም የተለየ መጽሐፍ ማለት ነው። መ.ቅ. የቅዱሳት መጻሕፍት መዝገብ ነው። የመ.ቅ. ክፍሎች በሉዊ ኪዳንና አዲስ ኪዳን ናቸው። ብ.ኪ. ከ1400-400 ከክ.በ በልዩ ልዩ በታዎች አርባ በሚያህሉ ልዩ ልዩ ጸሓፊዎች እንደተጻፈ ይነገራል። ኢ.ኪ. ከ45-96 ዓ.ም. በስምንት ሰዎች ተጻፈ። መ.ቅ. በሙሉ ወይም በከፊል ከ2100 ቋንቋዎች በላይ ተተርጉሟል።

ብሉይ ኪዳንና ኢየሱስ፤

በኢየሱስ ዘመን የነበሩት አይሁድ የብ.ኪ. መጻሕፍትን ሳይጠራጠሩ እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቀበሉአቸው። የሃይማኖታቸውም መሠረት አደረጉአቸው፤ ዘዳ. 4፡2፤ ዮሐ. 5፡39፤ 9፡28። እንደዚሁም ኢየሱስ የእግዚአብሔር ቃል የማይለወጥና የማይሻር መሆኑን መሰክረው 16፡17፤ ዮሐ. 10፡35። ብ.ኪ.ን በሚገባ ባለማወቃቸው አይሁድን ወቀሰ፤ ማር. 12፡24።

የአዳምን ወይም የዘፍጥረትን ጸሓፊ ቃላት እንደ እግዚአብሔር ቃላት አከበራቸው፤ ዘፍ. 2፡24 እና ማቴ. 19፡4፡5። ክርስቶስ ብ.ኪ.ን ሊፈጽም እንደመጣ አስተማረ (ማቴ. 5፡17)፤ ብ.ኪ. ስለ እርሱ እንደሚናገር አሳየ፤ ሉቃ. 18፡31፤ 24፡27፡44። ሐዋርያት ኢየሱስን ተከትለው ከብ.ኪ. እየጠቀሱ ሰበኩ፤ አስተማሩም፤ ለምሳሌ ሐ.ሥ. 2፡16-35፤ ዕብ. 1። ስለዚህ የሐዋርያት ትምህርት የብ.ኪ. ትርጓሜ ነው ማለት ይቻላል።

አዲስ ኪዳንና ሐዋርያት፤

ኢየሱስ ቃሉን እንዲገነዘቡ፤ የሚመጣውንም እንዲያውቁ የእውነት መንፈስን እንደሚልክላቸው ለሐዋርያት ተስፋ ሰጠ፤ ዮሐ. 14፡26፤ 16፡13። ቅዱስ ጳውሎስም ከሰው ሳይሆን ከክርስቶስ ወንጌልን እንደተቀበለ ገለጠ (ገላ. 1፡11-17)፤ ሐዋርያት የእግዚአብሔርን ቃል በመጻፍ ላይ እንደነበሩ ዐውቁ። ጳውሎስ ዘዳ. 25፡4ን እና የጌታችንን ቃል በአንድነት ጠቀሰ፤ ሉቃ. 10፡7፤ 1ጢዋ. 5፡18። ጴጥሮስ ስለ ጳውሎስ መጻሕፍት ይመሰክራል፤ 2ጴጥ. 3፡15፡16። ሐዋርያት ቅዱሳት መጻሕፍት በመንፈስ ቅዱስ መሪነት እንደተጻፉ ዐውቁ፤ 1ቆሮ. 2፡13፤ 2ጢዋ. 3፡15-17፤ 2ጴጥ. 1፡21።

መጽሐፍ ቅዱስና ቤተ ክርስቲያን፤

ከመጀመሪያ ጀምሮ ቤ.ክ. አይሁድ ያወቁአቸውን የብ.ኪ. መጻሕፍት ተቀበለች። በሐዋርያት ወይም በሐዋርያት ሥልጣን የተጻፉትን መጻሕፍት ሰብስባ እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቀበለቻቸው። የቤ.ክ. አባቶች የኢ.ኪ. መጻሕፍትን እየጠቀሱ አስተማሩ። ቅዱስ አትናቴዎስ በ367 ዓ.ም. በጻፈው በፋሲካ ዕለት ቃል በረከት የኢ.ኪ. መጻሕፍት ሃያ ሰባት ብቻ መሆናቸውን ተናግሯል። እንደዚሁም በ397 ዓ.ም. በሰሜን አፍሪካ በካርታጎ (በካርቴጅ በተረጎም) የተደረገው ሲኖዶስ ሃያ ሰባቱን መጻሕፍት አጸደቀ። ምእመናን ቅዱሳት መጻሕፍትን በብዙ ጥንቃቄ ይገለብጡ ነበር። ማተሚያ እስከተገኘበት ጊዜ ድረስ በሙሉ ወይም በከፊል ከኢ.ኪ. 4500 የግሪክ ቅጂዎች ተገኝተዋል፤ የመጀመሪያው ግልባጭ በ150 ዓ.ም. ገደማ ተጻፈ። በዕብራይስጥ የተጻፉ ብዙ የብ.ኪ. ቅጂዎች አሉ፤ የመጀመሪያው ቅጂ በ200 ከክ.በ. ገደማ ተጻፈ። ቅዱሳት መጻሕፍት በጥንት ዘመን በጥቅልል እየተጻፉ በልዩ ልዩ ምክጫብና ቤ.ክ. ይሰበሰቡና ይነበቡ ነበር። ቅደም ተከተላቸውም ልዩ ልዩ ነበር። ለምሳሌ አትናቴዎስ ሰባቱን መልእክታት ከጳውሎስ መልእክታት አስቀድሟል። የካርታጎ ሲኖዶስ ግን የመጻሕፍቱን ተራ እንደ አሁኑ የኢትዮጵያ መ.ቅ. ተራ አድርጓል። በምዕራብ ቤ.ክ. ከጥንት ጀምሮ የያዕቆብ መልእክት ከዕብራይስጥ መልእክት ቀጥሎ ይገኛል። በደቂቀ ነቢያትም ቅደም ተከተል ጥቂት ልዩነት አለ፤ ሆኖም መጻሕፍቱ አንድ ናቸው። ከጥንት ጀምሮ ቅጂዎች መጻሕፍትን በክፍል፤ በምዕራፍና በቅጥር ለይተዋል። ነገር ግን እኛም በ1228 ዓ.ም. በምዕራፍ በ1551 ዓ.ም. ምዕራፍ በቅጥር መከፈል ተጀመረ። አከፋፈሉ እስካሁን ድረስ ይሠራበታል። «የቅዱሳት መጻሕፍት»

ዝርዝር»፡ «የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም»፡ «ቃል»፡ «ትንቢት»፡ «ነቢይ»፡ «ሐዋርያ»፡ «መገለጥ»፡ «ሥልጣን»፡ «መንፈስ ቅዱስ 10»፡ «ጽሕፈት» ይሙ።

መጽናናት፤ ከሐዘን፣ ከፍርሃት መመለስና መበረታታት፡ ለባዊ ዕረፍት ማግኘት፤ ማቴ. 5፥4፤ ሉቃ. 16፥25፤ 2ቆሮ. 1፥3-6፤ 7፥4፡6፡7፡13፤ ቆላ. 2፥2፤ 1ተሰ. 3፥7። ይስሐቅ ርብቃን በማግባቱ ከእናቱ ሞት ተጽናና፤ ዘፍ. 24፥67። ሩት በችግሬ ጊዜ ከቦዌዝ ርገራጌንና ድጋፍን በመቀበል ተጽናናች፤ ሩት 2፥13። መንፈስ ቅዱስ የምእመናን አጽናኝ ወይም ጳራቅሊጦስ ነው፤ ዮሐ. 14፥16-17። «ሌላ አጽናኝ» ሲል እስካሁን ጌታ ኢየሱስ አጽናኛቸው ነበር፤ እርሱን መላይና በእርሱ ምትክ የሚያጽናኛቸው መንፈስ ቅዱስን ላከላቸው። እግዚአብሔር የምእመናን አጽናኝ ነው፤ 2ቆሮ. 1፥3-4። መጽናናት ማለት መጠናከር ሲሆን፣ ምእመን በሚገጥመው ድካም የሚያጠነክረው እግዚአብሔር ነው፤ በኃጢአቱም ብዛት የተሰፋ መቀረጥ ድካም እንዳይገጥመው አጽናኙ ወይም ጠበቃው ክርስቶስ አለ፤ 1ዮሐ. 2፥1-2።

መፋታት፤ የባልና የሚስት የጋብቻ ኪዳን መፍረስ። ባልና ሚስት እንዲለያዩ የእግዚአብሔር ፈቃድ አይደለም፤ ሚሊ. 2፥16፤ ማቴ. 19፥6። ነገር ግን በዝሙት ምክንያት ተፈቅዷል፤ ማቴ. 5፥31፡32፤ 19፥7-9። አንድ ሰው ሚስቱ ክርስቲያን አለመሆኗን ምክንያት በማድረግ ሊፈታት አይገባውም። ግን እርሷ በፈቃድዋ ብትተወው እርሱ ሌላ ሴት ሊያገባ ይችላል። ሴትም በዚህ ዓይነት ልታገባ ትችላለች፤ 1ቆሮ. 7፥12-17።

ሙላት፤ ፍጹም የሞላ፣ ብዙ ጊዜ ሙሉ በረከት ያለበትን የመለኮታል ግናስቲኮች በዚህ ቃል ተጠቅመው በምሥጢርቻቸው ብቻ መንፈሳዊ «ሙላት» እንደሚገኝ በማስተማራቸው፣ ሐዋርያት የእግዚአብሔር «ሙላት» በክርስቶስ የሚገኝ መሆኑን በማመን አማኝ በክርስቶስ ብቻ «ሙላትን» እንደሚቀበል ያስተማሩ ይመስላል፤ ዮሐ. 1፥16፤ ኤፌ. 1፥23፤ 3፥18-19፤ 4፥12-13፤ ቆላ. 1፥19-20፤ 2፥9-10።

ሙሴ፤ እግዚአብሔር እስራኤልን ከግብጽ ባርነት እውጥቶ እስከ ዮርዳኖስ ድረስ ለማድረስ የተጠቀመበት የእስራኤል መሪ። ይህንንም ሲያደርግ ሙሴ ሰፊ የሆነ አገልግሎት ነበረው።

1. የሕዝቡ መሪና ፈራጅ ነበረ፤ ዘጸ. 18፥13፡26።
2. እግዚአብሔር በሲና ሕግን ሰጥቶ ከእስራኤል ጋር ላደረገው ቃል ኪዳን ሙሴ መካከለኛ ነበረ፤ ዘጸ. 19፥7፤ ም. 24፤ ገላ. 3፥19።
3. እንደተገለጠለትም ምሳሌ የመገናኛውን የድንኳን መቅደስ አሠራ፤ ዘጸ. ም. 25-31፤ ም. 35-40።
4. በእጁም አርንና ልጆቹን ለከህነት የለየ፣ ለሕዝቡም የጸለየ ካህን ነበረ፤ መዝ. 99፥6፤ ዘሌ. 8 እና 9፤ ዘጸ. 32፥30-32።

5. እግዚአብሔር «አፍ ለአፍ በግልጥ» ያናገረው እግዚአብሔርንም «ፊት ለፊት» ያወቀ ነቢይ ነበረ፤ ዘጉ. 12፥6-8፤ ዘጸ. 34፥10-12።

6. አብዛኛዎቹ በእጁ ስለ ተጻፉ አምስት የአራት መጻሕፍት «የሙሴ» ተብለው ይጠራሉ፤ ሉቃ. 24፥27።

7. ለክርስቶስ ምሳሌ ሆነ፤ ነቢይ በመሆኑ (ዘጸ. 18፥15-19፤ ሐ.ሥ. 3፥22፡23)፣ በታማኝነቱ (ዕብ. 3፥1-6)፣ የማደሪያውን ድንኳን በመትከሉና በማገልገሉ (ዕብ. 8 እና 9)፣ በደረሰበትም ተቃውሞ፤ ሐ.ሥ. 7፥35-40፡52፡53።

8. በቡራብ በተገለጠው ክብር ፊቱ የበራ የእግዚአብሔር ሰው ሙሴ፣ በደብረ ታርባ ክርስቶስን የክብር መገለጥ አየ። ሙሴ አስቀድሞ በትንቢትና በምሳሌ ስለ ክርስቶስና ስለ ሞቱ ጻፈ (ዮሐ. 5፥46፤ 3፥15)፣ ስለ ትንቢቱም መፈጸም በታቦር ክክርስቶስ ጋር እንዲነጋገር ዕድል አገኘ፤ ሉቃ. 9፥30፡31፤ ዘጸ. 34፥29-35፤ 2ቆሮ. 3፥7-18።

የሙሴ ሕይወት ታሪክ

ሙሴ 120 ዓመት ኖረ። ስለ ሕይወቱ ዘመን የምናነበው ከዘጸ. መጀመሪያ እስከ ዘጸ. መጨረሻ ድረስ ነው። ይህም ዘመን በሦስት ዋና ዋና ክፍሎች ይከፈላል።

1. ሙሴ ከሌዊ ነገድ በተወለደ ጊዜ የእስራኤል ሕዝብ በግብጽ በባርነት ነበሩ፤ ዘጸ. 2፥1፡2። የፈርዖን ሴት ልጅ «ከውሃ አውጥቼዋለሁና» ስትል ሕፃኑን ሙሴ ብላ ሰየመችው፤ ዘጸ. 2፥10።

አስቀድሞ በእናቱ እጅ፣ በኋላም እንደ ፈርዖን የልጅ ልጅ ተቈጥሮ ሲያድግ እግዚአብሔርን እየፈራ፣ የግብጽንም ትምህርት እየተማረ «በቃሉም በሥራውም የበረታ ሆነ»፤ ከዘጸ. 2 ጋር ዕብ. 11፥23 ያነጻጽሩ። ሐ.ሥ. 7፥20-22 ይሙ።

2. አርባ ዓመትም ሲሞላው ወንድሞቹን ለመርዳት አስቦ ወደ እነርሱ ወጣ። ነገር ግን አንዱን ግብጻዊ በቀጣ ተነሣሥቶ ከገደለ በኋላ ወደ ምድያም ሸሸ። ሌቶች ልጆቹንም ስለረዳቸው የምድያም ካህን በቤቱ ተቀበለው፣ ከልጆቹም አንዲትዋን ዳረለት። ሙሴም እስከ አርባ ዓመት ድረስ የአግባቡን በጎች በምድረ በዳ ሲጠብቅ ቆየ፤ ዘጸ. 2፥11-25፤ ዕብ. 11፥24-26፤ ሐ.ሥ. 7፥23-29። ዘጉ. 12፥1 ሙሴ ኢትዮጵያዊቱን አገባ ይላል። አንዳንዶች ይህች የዮቶር ልጅ ሲጋራ ናት፣ ሌሎች ከግብጽ አገር ከእስራኤል ጋር የመጣች ሌላ ሴት ናት ይላሉ።

3. በጎችንም በቡራብ አቅራቢያ ሲጠብቅ ላለ እግዚአብሔር ተገለጠለት፣ እስራኤልን ከባርነት እንዲያወጣ ወደ ፈርዖን ላከው፤ ወንድሙ አርን እንዲናገርለት ፈቀደ፤ ዘጸ. ም. 3 እና 4፤ ሐ.ሥ. 7፥30-34። ፈርዖንም ሕዝቡን አልለቅም ባለ ጊዜ እግዚአብሔር በሙሴ እጅ ዐሥር መቅሠፍት በግብጽ ላይ አወረደ፤ ዘጸ. ም. 5-11። የግብጽ በኩር ልጆች ሁሉ በሞቱ ጊዜ የፋሲካን ደም በመርጨት ሙሴ ከግብጽ አወጣቸው፤ ም. 12 እና

13። ረርዖንም ተከተላቸው፤ እግዚአብሔርም የሙሴን ጸሎት ሰምቶ የኤርትራን ባሕር በመክፈል ሕዝቡን አዳነ፤ ዘጸ. 14፣ 1-15፣ 21፤ ዕብ. 11፣ 27-29። በማራ፣ በኤሊም፣ በራሬዲምም በኩል ወደ ሲና ሲጓዝ፤ ሙሴ የሕዝቡን ግንጉራጎር እየታገሠ በጸሎት የሚያስፈልገውን ሁሉ ሰጣቸው፤ እጅጅንም ዘርግቶ በሚጸልይበት ጊዜ ጠላቶቻቸው በውሃ ሰጥመው ተሸነፉ፤ ዘጸ. 15፣ 22-18፣ 27።

አንድ ዓመትም በሲና ሰፍረው ሳሉ በሙሴ አማካይነት ሕግን ተቀብለው ቅዱስ ሕዝብ እንዲሆኑለት ከእግዚአብሔር ጋር ቃል ኪዳን ገቡ፤ ዘጸ. ም. 19-24። ሙሴ 40 ቀን በሲና ላይ በመቆየት (ዘጸ. 24፣ 12-31፣ 18) ሕዝቡ ዐምፀው ለወርቅ ጥጃ ሰገዱ። ሙሴም ተቈጥቶ ጽላቱን መሬት ላይ ጣለው፣ ጣዖቱን ሰባበረ፣ ለሕዝቡ ግን ጸለየ። እንደገና 40 ቀን በተራራው ላይ ቆየ፤ እግዚአብሔርም ይቅር በማለት ቃል ኪዳኑን እንደገና አጸናለት፤ ዘጸ. ም. 32-34። ሙሴም የመገናኛውን የድንኳን መቅደስ አሠርቶ ተከለ፤ ዘጸ. ም. 35-40። ስለ መሥዋዕትና ስለ ክህነትም ስለሚያደርጉትም ጉባኤ ሁሉ ትእዛዛትን ተቀበለ፤ ኦሪት ዘሌ.። ሕዝቡንም ቈጠረ፣ በየነጻቸውም በመቅደሱ ዙሪያ እንዲሰፍሩ አደረገ፤ ለጉዞም አዘጋጃቸው፤ ዘጉ. 1፣ 1-10፣ 10። እስከ ከነዓን ደቡባዊ ዳርቻም አደረሳቸው፤ ዘጉ. 10፣ 11-12፣ 16። ከአላማመን የተነሣ፣ አንወጣም ካሉ በኋላ እንደ እግዚአብሔር ትእዛዝ እስከ 40 ዓመት ድረስ በምድረ በዳ ጠበቃቸው፤ ዘጉ. 13፣ 1-19፣ 22።

የሙሴ ጠባይ

ሙሴ እጅግ ትሑት ነበር፤ ግብጻዊውን በንዴት የገደለው ሙሴ፣ የእስራኤልን መቃዎምና ማጉረምረም ብዙ ጊዜ ታገሠ። ራሱንም ለእነርሱ አሳልፎ ለመስጠት ዝግጁ መሆኑን በጸሎት በመግለጽ፣ እግዚአብሔር እንዳያጠፋቸው ለመነ፤ ዘጸ. 32፣ 11-14፤ ዘጉ. 11፣ 1-15፤ 12፣ 1-16፤ 14፣ 10-19፤ 21፣ 4-9። እስራኤላውያን በምድረ በዳ በሚንከራተቱባቸው ዓመታት መጨረሻ ላይ ግን አንድ ጊዜ ሙሴ ተቈጥቶ እግዚአብሔርን አሳከበረምና ወደ ከነዓን እንዳይገባ ተከለከለ፤ ዘጉ. 20፣ 1-13፤ መዝ. 106፣ 32-33።

የሙሴ የመጨረሻ ተግባራት

ሙሴ በኤዲምና በሞዓብ ዳርቻ በኩል እስራኤልን አዞራቸው፤ የአምራውያንን ነገሥታትም በማሸነፍ ከዮርዳኖስ በስተ ምሥራቅ ወዳለው ሰፊ ምድር አገባቸው፤ ዘጉ. 21-32። ሁለተኛ ትውልድ የእግዚአብሔርን ቃል ኪዳን እንዲያደሱና ሕጉን እንዲጠብቁ በማለት፣ እርሱ ያደረገላቸውን ምሕረት አሳሰቦ ለሕዝቡ ተናገረ (አሪት ዘዳግም)። በራሱ ምትክ ኢያሱ መሪ እንዲሆን አደረገ፤ ዘጉ. 27፣ 12-23። ሙሴ በግጥም ማስጠንቀቂያ ከሰጠ በኋላ (ዘጸ. 32)፣ የእስራኤልን ነገዶች ባረከ፤ ዘጸ. 33። ከዚያም በኋላ ፈስጋ በተባለው ተራራ ራስ ላይ ሆኖ የከነዓንን ምድር ካየ በኋላ ሞተ፤ ዘጸ. 34።

ሙሽራ፤ ለመጀመሪያ የሚያገባ በልዩ ልብስ ያጌጠ፣ በሠርገኞች የታጀበ ወንድ፤ ማቴ. 25፣ 1-6፤ ዮሐ. 2፣ 9። ሙሽራ የዐሐይ (መዝ. 19፣ 5)፣ የእግዚአብሔር አብ፣ የክርስቶስም ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 62፣ 5፤ ማቴ. 9፣ 15፤ ዮሐ. 3፣ 29። የምእመናንም ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 61፣ 10። «ጋብቻ»፣ «ሠርግ» ይሙ.

ሙሽራይቱ (ሙሽራት)፤ ለመጀመሪያ ጊዜ የምታገባ ሴት፤ ዮሐ. 3፣ 29። ለጋብቻዋ ልዩ ልብስ ትለብሳለች፤ ኤር. 2፣ 32። የቤተ እስራኤልና የቤ.ክ. ምሳሌ ናት፤ ኢሳ. 62፣ 5። ራእ. 21፣ 2፣ 9፤ 22፣ 17።

ሙሽ፤ የሐዘን ቅኔ፣ እስራኤላውያን ሰው ሲሞት ልዩ ቅኔ ይቀኙ ነበር (2ኛ መ. 1፣ 17)፤ እንደዚሁም አገር ሲወድቅ ሙሽ ያሞኙ ነበር፤ ሰቆቃው ኤርምያስ ሙሽ ነው፤ 2ኛ መ. 35፣ 25፤ ኤር. 7፣ 29፤ ሕዝ. 19፣ 1።

ሙቀጫ፤ ጉድጓዳ ድንጋይ ወይም እንጨት፤ እህል፣ ወይራ፣ ቅመማ ቅመም ሁሉ ይወቀጥበታል፤ ዘጸ. 27፣ 20፤ ዘጉ. 11፣ 8።

ሙታን፤ የሞት ሰዎች፤ ሉቃ. 24፣ 5። ሙታን 1. በሥጋ (ሮም 6፣ 4)፣ 2. በመንፈስ የሞቱ ማለት ነው፤ ሮም 6፣ 13፤ ኤፌ. 2፣ 1። «ሞት» ይሙ.

ሙታን ሳቢ፤ የሞቱ ሰዎች ነፍሳትን የሚጠራና የሚጠይቅ፤ ዘጸ. 18፣ 11። «ጥንቆላ» ይሙ.

ሙዳ፤ በየብልቅ ዓይነት የወጣ የሥጋ ቁራዋ፤ ሚክ. 3፣ 3።

ሙጭልጭላ፤ «እንስሳት» ይሙ.

ሚሊዮን፤ ዐሥር መቶ ሺህ፤ 1ኛ መ. 22፣ 14፤ 2ኛ መ. 14፣ 9።

ሚልካ፤ 1. የአብርሃም ወንድም የሐራን ልጅ፣ የሉጥም እናት፤ አጎትዋን ናኮርን አገባች። ከልጆቿም አንዱ ባቱኤል የርብቃና የላባ አባት ነበረ፤ ዘፍ. 11፣ 27-29፤ 22፣ 20-23፤ 24፣ 15። 2. ከምናሴ ነገድ ከነበረው ከሰለሳዓድ ልጆች አንዲቱ ሚልካ ተባለች፤ ዘጉ. 36፣ 11። «ሰለሳዓድ» ይሙ.

ሚልክያስ፤ «መልእክተኛዬ» ማለት ነው። ሚልክያስ የእግዚአብሔርን ቃል ተቀብሎ ትንቢትን ተናገረ። ከዚህ በቀር ስለ ነቢዩ ሌላ ነገር አልተጻፈም። ሚልክያስ የነቢይነት መጠሪያ ስም ወይም የግል ስም ሊሆን ይችላል፤ ሚ.ላ. 1፣ 1።

የሚልክያስ ትንቢት፤ በ470 እና በ440 መካከል ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ተነገረ። ይህም በዕዝራና በነህምያ ዘመን ነው፤ ሚ.ላ. 2፣ 10፣ 11። ከዕዝ. 9፣ 1-2 እና ከነህ. 13፣ 23-31 ጋር ያገጸጽሩ። የትንቢቱ አሳብ እንደሚከተለው ነው። እግዚአብሔር ሕዝቡን ይወዳል፤ 1፣ 1-5። እስራኤል ግን የማይገባውን በመሠዋት (1፣ 6-8)፣ ከሌላ ወገንና

ሃይማኖት የተገኙትን በማግባት (2:10:11)፣ በመፋታት (2:16)፣ በከንቱ ንግግር (2:17)፣ በጭካኔ (3:5)፣ በሥራትን ባለ መስጠት (3:6-10)፣ በጠቅላላውም እግዚአብሔርን በመናቅ (3:14) ያጠፉ ነበር። ስለዚህ እግዚአብሔር ይፈርዳል (3:2)፣ ከከፋት የሚመለሱትን ግን ይባርካል፤ 3:10-12:16:17፤ 4:2። እንግዲህ ጌታ ወደ መቅደሱ ይመጣል፤ የእግዚአብሔርንም ቀን ሳይደርስ መልእክተኛውን ኤልያስን ይልካል፤ 3:1-3፤ 4:1-6። ሚልክያስ ይህን ከተናገረ አምስት መቶ ዓመታት ያህል በኋላ መጥምቁ የሐንስ ትንቢቱን ፈጸመ፤ ማር. 1:2፤ ሉቃ. 1:17፤ ማቴ. 11:14። አከፋፈል :-

1. የእግዚአብሔር ፍቅር፤ 1:1-5።
2. የካህናትና የሕዝብ ጋጠላት፤ 1:6-2:17።
3. ከጋጠላት የሚያነጻ የመሚሕ መምጣት፤ 3:1-6።
4. የተሐድሶ ጥሪ፤ 3:7-12።
5. እግዚአብሔር ከሚነቅቶትና ከሚፈሩት መካከል ይለያል፤ 3:13-4:3።
6. ለእግዚአብሔር ቀን መዘጋጀት፤ 4:4-6።

ሚሎ፤ የተሞላ ማለት ነው። በኢያቡስ (በኢየሩሳሌም) አንድ ቦታ ሚሎ ተባለ። ሚሎ ከምሽት ቅጥር አንድ ክፍል ወይም ልዩ ግንብ ሊሆን ይችላል፤ 2ሳሙ. 5:9፤ 1ነገ. 9:15:24፤ 2ዜ.መ. 32:5።

ሚስት፤ ወንድ ለሆነ ሰው በሕይወቱ ዘመን በደስታም በመከራም አብራው እንድትኖርና እንድትረዳው የተፈጠረች የኑሮ ጓደኛ። ለባልዋም መገዛት (መታዘዝ) አለባት፤ ዘፍ.-2:18:20፤ ምሳ. 31:10-31፤ ኤፌ. 5:22-33፤ 1ኢጥ. 3:1-6። መልካም ሚስት በራስ ዘውድ ተመስላለች (ምሳ. 12:4)፣ ከእግዚአብሔርም የሚገኝ በረከትና ስጦታ ናት፤ ምሳ. 18:22፤ 19:14። «ጋብቻ»፣ «ሴት» ይሆናል።

ሚስያ፤ ጢሮአዳ የሚባለው ከተማ የነበረበት በትንሹ እስያ የነበረ አገር፤ ሐ.ሥ. 16:7:8። ካ.6ቀ።

ሚኒት፤ በአሞን አገር የነበረ ከተማ፤ መሳ. 11:33፤ ሕዝ. 27:17።

ሚካ፤ እናቱ ላወራችው ምስል በዐሥር ብር ካህን የቀጠረ የኤፍሬም አገር ሰው፣ በኋላ የዳን ሰዎች ምስሉንም ካሁኑንም ወሰዱበት፤ መሳ. 17 ም. 18።

ሚካኤል፤ «እንደ እግዚአብሔር ማን ነው?» ማለት ነው። ሰይጣንን በመቃወም የእግዚአብሔርን ሕዝብ የሚጠብቅ የመላእክት አለቃ፤ ዳገ. 10:13-21፤ 12:1፤ ይሁዳ 9፤ ራእ. 12:7።

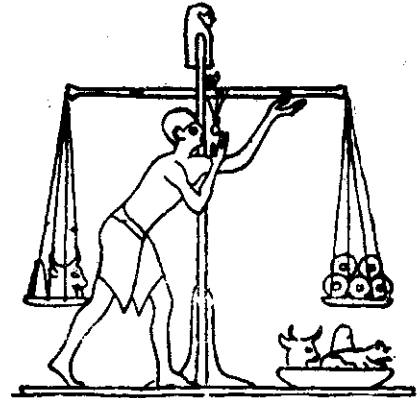
ሚክያስ፤ የሰሙ ትርጉም «እንደ እግዚአብሔር ያለ ማን ነው?» ማለት ነው። 1. የይምላ ልጅ፤ በአካባቢ ዘመን መንግሥት በሰማርያ ትንቢት ይናገር ነበር። የአካባቢንም የሕዝብንም ግድግዳ ለማስወገድ ለገገ. 22:8:13-28፤ 2ዜ.መ. 18:7-27። 2.

ምራታዊው ሚክያስ፤ በኢየሩሳሌምና በአካባቢ በሕዝቅያስም ዘመን በይሁዳ ነቢይ ነበረ፤ ሚክ. 1:1፤ ኤር. 26:18:19። በአባቱ ስም ሳይሆን፣ ምራሹት ጌት በተባሉት ከተማ ስም ይታወቃል፤ ሚክ. 1:1:14።

የሚክያስ ትንቢት፤ ሚክያስ ትንቢት መናገር የጀመረው ከሰማርያ ውድቀት በፊት፣ ማለትም ከ722 ክክ.በ. ነበር። አስቀድሞ ሰማርያ (1:6) በኋላም ኢየሩሳሌም (3:12) እንደሚፈረስ ተነበየ። ነገር ግን እግዚአብሔር እስራኤልን እንደ መንጋ ይሰበሰባል (2:12፤ 7:14)፣ ኢየሩሳሌምን አጽንጥ ያሠራል (4:1)፣ አሕዛብም እግዚአብሔርን ይፈልጋሉ፤ 4:2፤ 7:16:17። ይህም የሚፈጸመው በክርስቶስ ነው፤ 5:2:4። አከፋፈል :-

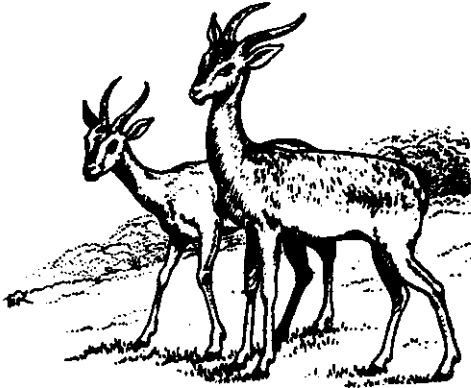
1. የሰማርያና የኢየሩሳሌም መፍረስ፤ ም. 1-3።
2. የእግዚአብሔር መንግሥት መመሥረት፤ ም. 4። ደግሞም 2:12:13።
3. ከቤተ ልሔም የሚወጣ ጎዥና እረኛ፤ ም. 5።
4. እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ያለው ክርክር፤ ም. 6።
5. ተግሣጽና ተስፋ፤ ም. 7።

ሚዛን፤ የክብደት መለኪያ፣ እስራኤል በእውነተኛ ሚዛን እንዲሠሩ ታዘዙ፤ ዘሌ. 19:36፤ ሕዝ. 45:10። ሐሰተኛ ሚዛን እጅግ አስጸያፊ ነው፤ ምሳ. 11:1፤ አጥ. 8:5፤ ሚክ. 6:11። የሰው አካሄድ ይመዘናል፤ ኢዮብ 31:5:6፤ ዳገ. 5:27፤ ራእ. 6:5። «ክብደት»፣ «መስፈሪያ» ይሆናል።

አንድ ግብጻዊ ወርቅ ሲመዘን፤ 1450 ዓመት ገደማ ከክ.በ. ከተገኘ ሥዕል የተገለበጠ

ጊዳቋ፤ «እንስሳት» ይሙ.

ጊዳቋ

ማሄጃ፤ ጥርስ መሳይ ያለው የእህል መውቀያ መሣሪያ፤ ኢሳ. 28፥27። እስራኤል በጠላቶቹ ላይ በማሄጃ ተመሰለ፤ ኢሳ. 41፥15።

ገበሬ እህሉን በማሄጃ እያበራየ ሲወቃ

ማለደ፤ 1. ወጊት ተነሣ፤ ማቴ. 20፥21፤ ሉቃ. 21፥38። 2. አንዱ ስለ ሌላው ለመነ፤ ሮም 8፥26:34። «ምልጃ» ይሙ.

ማልኮስ፤ በጌቲሲማኒ ጆሮውን ጴጥርስ የቋረጠውና ኢየሱስ የፈወሰው የሊቀ ካህናቱ ባሪያ፤ ሉቃ. 22፥49-51፤ ዮሐ. 18፥10-11።

ማረ፤ 1. ዕዳን ወይም ብድርን ሰረዘ፤ ቸርነት አደረገ፤ ማቴ. 5፥7፤ 9፥27፤ 18፥27:32-33። 2. ኃጢአትን ይቅር አለ፤ ማቴ. 18፥35፤ ሮም 9፥14-18፤ 11፥30-32። «ምሕረት» ይሙ.

ማረሻ፤ በመጀመሪያ ሰዎች በሹቸል እንጨት ያርሱ ነበር። በሳኦል ዘመን ገበሬዎች የብረት ማረሻን ለምደው ነበር፤ 1ኛሙ. 13፥19-21። ስያሜን ቀጥቆ ማረሻ ማድረግ የሰላም ምልክት ነበር (ሊ. ስ. ገ. 1።)

2፥4፤ ሚካ. 4፥3)፤ እንደዚሁም ማረሻን በመቀጥቀጥ ሰይፍ ማድረግ ለጦርነት የመዘጋጀት ምልክት ነበር፤ ኢዩ. 3፥10።

ማር፤ ጣፋጭነት ያለው የንብ ሥራ ውጤት፤ መዝ. 118፥12። ማር ከወለት ድንጋይ (ዘጸ. 32፥13)፤ ከዛፍና ከመሬት (1ኛሙ. 14፥25:26)፤ ከምድረ በዳም ይገኛል፤ ማቴ. 3፥4። ከነዓን ወተትና ማር የምታፈስ አገር ተባለች፤ ዘጸ. 3፥8። ማር እንዲሁ ይበላ ነበር (ሉቃ. 24፥42)፤ ለምግብ ማዘጋጃም ይጠቅም ነበር፤ ዘጸ. 16፥31። ማር ጣፋጭ በመሆኑ የብዙ አስደሳች ነገር ምሳሌ ነው፤ መዝ. 19፥9:10፤ ምሳ. 5፥3፤ ሕዝ. 3፥2:3፤ ራእ. 10፥9። «ምግብ» ይሙ.

ማርቆስ፤ ወንጌልን እንደጻፈ የቤ.ክ. አባቶች ይናገራሉ። በአይሁድ ዘንድ ስሙ ዮሐንስ ሲሆን፤ በሮማውያን ዘንድ ማርቆስ ይባላል። እናቱ ማርያም ትባላለች፤ ሐ.ሥ. 12፥12። ቤትዋ በኢየሩሳሌም ነበር። ምእመናን በቤትዋ ለጸሎት ይሰበሰቡ ነበር፤ ሐ.ሥ. 12፥12-17። አጎቱ በርናባስና ጳውሎስ ለስብከት ሥራ ሲጓዙ ማርቆስ ያገለግላቸው ነበር፤ ቆላ. 4፥10፤ ሐ.ሥ. 12፥25። ከእነርሱ ጋር እስከ ጴርጌ ደርሶ ከዚያ በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ፤ ሐ.ሥ. 13፥13። ጳውሎስና በርናባስ በእርሱ ምክንያት ሲለያዩ ማርቆስ ከበርናባስ ጋር ወደ ቆጵሮስ ሄደ፤ ሐ.ሥ. 15፥36-39። በኋላ ግን ጳውሎስ አመስግኖታል፤ ቆላ. 4፥10፤ 2ጢ.ዋ. 4፥11፤ ፊልሞና 24። ማርቆስ ከኢፕሮስም ጋር ሠርቷል፤ 1ጴጥ. 5፥13። ብዙ ሊቃውንት በማርቆስ 14፥51-52 ላይ የተጠቀሰው ወጣት ማርቆስ ነው ይላሉ። በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን እንደመሠረተ አበው ይናገራሉ። እስካሁንም የእስክንድርያ ቤ.ክ. አባት ይባላል።

የማርቆስ ወንጌል፤ ጻፋሬው ማርቆስ የተባለው ዮሐንስ ነው፤ «ማርቆስ» ይሙ። የቀደመት የቤ.ክ. አባቶች ይህ ወንጌል ለሮማውያን በ60 ዓ.ም. ገደማ በሮም ሳይጻፍ እንዳልቀረ ጠቁመዋል። የተጻፈውም ሮማውያን፤ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን እንዲያምኑ ነው፤ ወንጌሉ ሮማዊ የሆነ የመቶ አለቃ እንደት እንዳመነ ይተርጎማል፤ 1፥1፤ 15፥39። ብዙዎች «ማርቆስ የሐዋርያው ጴጥርስ የመንፈስ ልጅ ነውና ይህ ወንጌል ጴጥርስ ያስተማረው ወንጌል ነው» ይላሉ። «ወንጌል» ይሙ.

የማርቆስ ወንጌል ከሌሎች ወንጌላት አጭር ነው፤ ምክንያቱም የጌታን ልደት ባለመጻፉ፤ ከብ.ክ. ብዙ ባለመጥቀሱ፤ ብዙ የክርስቶስን ትምህርቶችና ምሳሌዎች ባለመመዘገቡና ስለ ትንሣኤውም በአጭር የሚተርክ በመሆኑ ነው። ሆኖም ግን የክርስቶስ ተአምራትና ሌሎች ታሪኮች በረጅሙ ሕያውነት ባለው አገላለጥ ተተርክዋል፤ ይህም ብዙ ጊዜ «ወዲያው» በሚለው ቃል ይታያል፤ 1፥12:28:29:31 ... ወዘተ። ኢየሱስ ክርስቶስ ሁልጊዜ በሥራ ላይ የሚገኝ «ሊያገለግልና ነፍሱን የመጣ» መሆኑ በዚህ ወንጌል